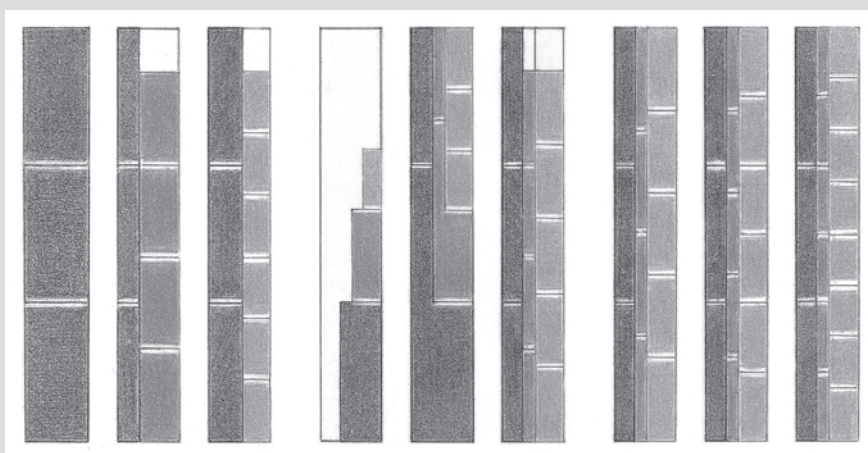

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Μαρία Θεοδωρακοπούλου Γρηγόριος Παπαντώνης
Χαρίκλεια-Άννα Παρασκευοπούλου Ιωάννης Σπετσιώτης

Μουσική

Στ' Δημοτικού

Βιβλίο Εκπαιδευτικού

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
«ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΜΟΥΣΙΚΗ ΣΤ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ
ΒΙΒΛΙΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Μαρία Θεοδωρακοπούλου Γρηγόριος Παπαντώνης Χαρίκλεια-Άννα Παρασκευοπούλου
Ιωάννης Σπετσιώτης

ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ

ΜΟΥΣΙΚΗ ΣΤ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΒΙΒΛΙΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ	Μαρία Θεοδωρακοπούλου, Εκπαιδευτικός Γρηγόριος Παπαντώνης, Εκπαιδευτικός Μουσικής Χαρίκλεια-Άννα Παρασκευοπούλου, Εκπαιδευτικός Μουσικής Ιωάννης Στετσιώτης, Σχολικός Σύμβουλος Ειδικής Αγωγής
ΚΡΙΤΕΣ - ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ	Χαράλαμπος Σπυρίδης, Καθηγητής Μουσικής Ακουστικής, Πληροφορικής στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο Αθηνών Γεωργία Παρπαρούση, Μουσικολόγος, μέλος Ε.Ε.ΔΙ.Π. του Πανεπιστημίου Πατρών Νικόλαος Ξανθούλης, Δρ Μουσικολογίας
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ	Σπυρίδων Γούσης, Σκίτσογράφος-Εικονογράφος
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ	Βασιλική Αναστασοπούλου, Φιλολόγος
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ	Γιώργος Σιγάλας, Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΥΠΟΕΡΓΟΥ	Αλεξάνδρα Σταθοπούλου, Εκπαιδευτικός
ΕΙΔΙΚΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ	Βιολέττα Κωτσόγιαννη Σοφία Χααραλαμπίδου
ΕΞΩΦΥΛΛΟ	Νανσικά Πάστρα, Εικαστικός Καλλιτέχνης
ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ	ΕΚΛΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΛΙΒΑΝΗ

ΓΔ Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 / Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:

«Αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»

Πράξη με τίτλο:

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Δημήτριος Γ. Βλάχος

Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ.

Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

«Συγγραφή νέων βιβλίων και παραγωγή

υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με βάση

το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Δημοτικό και το Νηπαγωγείο»

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου

Γεώργιος Τύπας

Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Αναπληρωτής Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου

Γεώργιος Οικονόμου

Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.

Από τη θεωρία.	13
Θεμελιώδεις διαθεματικές έννοιες και μουσική.	13
1. Ενεργητική ακρόαση.	17
2. Μελέτη της μορφολογίας.	18
3. Μουσική και η κίνηση.	18
4. Τραγούδι.	19
5. Αυτοσχεδιασμός και δημιουργικές εργασίες.	21
6. Ανάγνωση και γραφή της μουσικής.	22
7. Κατασκευή και χρήση μουσικών οργάνων.	23
8. Μουσικά παιχνίδια και ηχοιστορίες.	27
9. Έρευνα και διαθεματικά σχέδια εργασίας.	30
10. Χρήση νέων τεχνολογιών.	33
11. Επισκέψεις.	33
12. Αξιολόγηση.	34
...στην πράξη.	37
1. Η μουσική και... εμείς.	37
2. Ο ήχος και... εμείς	38
3. Φωνή, η δική σου ταυτότητα.	40
4. Μουσικολογία.	44
5-6. Η μουσική εμψυχώνει.	47
7. Τα σύμβολα της μουσικής.	52
8. Λαός - τραγούδι - ελευθερία.	53
9-10. Η ελληνική μουσική στους αιώνες	55
11. Μουσική και... μουσικές.	59
12. Ο γύρος του κόσμου σε... 8'	62
13. Η μουσική μάς ενώνει.	62
14. Μουσική χωρίς... σύνορα.	65
15. Χτίζοντας... τη μουσική.	68
16. Χορέψετε, χορέψετε και τους ρυθμούς... «παντρέψετε».	70
17. «...τραγούδια για τη λευτεριά».	72
18. Ανεβοκατεβαίνοντας σε σκάλες... μουσικές.	74
19. ...κι άλλα μουσικά σκαλοπάτια!.	74
20. Ακούμε, αναλύουμε και κωδικοποιούμε τους ήχους.	77
21. Μεγάλες ορχήστρες σε ήχους... κλασικούς.	79
22. Ο ήχος της θάλασσας.	83
23. Μουσική και άλλες τέχνες.	86
24. Ένα, δύο, τρία... «γράφουμε».	87
25. Μελωδικό αντίο.	88

Παράρτημα.	91
Βιβλιογραφία.	93
Αξίες... με διάρκεια.	97
Μοιράζοντας τις αξίες του τέταρτου και του μισού.	97
Παίζοντας συγχορδίες με το πάνο.	98
Παίζοντας συγχορδίες με την κιθάρα.	100
Πηγές εικόνων.	101

Μήνυμα για σένα

Έχεις στα χέρια σου το πρώτο ολοκληρωμένο υλικό για τη Μουσική Αγωγή της Στ΄ Δημοτικού. Περιέχει πολλά μουσικά παιχνίδια, πρωτότυπες κατασκευές και δραστηριότητες που θα παρακινήσουν εσένα και τους μαθητές σου να αυτοσχεδιάσετε, να δημιουργήσετε και να ψυχαγωγηθείτε. Αποφύγαμε άχρηστες γνώσεις και βαρετές ασκήσεις που θα σας κούραζαν και δεν θα είχαν κανένα ενδιαφέρον.

Άλλήλωστε τι είναι η μουσική; Μια αδιάκοπη ψυχαγωγία, μια ακατάπαυστη δράση, ένα ατέλειωτο παιχνίδι στο οποίο συνεργάζονται αρμονικά οι σωματικές, οι πνευματικές και οι ψυχικές μας δυνάμεις.

Οι ενότητες είναι συνολικά 25 και εσύ έχεις τη δυνατότητα να επιλέξεις ποιες θα δουλέψεις και με ποια σειρά, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες και τις ανάγκες των μαθητών σου.

Στην προσπάθειά σου θα χρειαστεί να συνεργαστείς με όλους συναδέλφους σου.

Σου ευχόμαστε όμορφες μουσικές στιγμές

Η συγγραφική ομάδα και οι συνεργάτες της

Σελίδα γραπού

ΖΑΚ ΠΡΕΒΕΡ

Δύο και δύο τέσσερα, τέσσερα και τέσσερα οκτώ,
Οκτώ και οκτώ κάνουν δεκάξι...
Επαναλάβετε! λέει ο δάσκαλος.
Δύο και δύο τέσσερα,
Τέσσερα και τέσσερα οκτώ,
Οκτώ και οκτώ κάνουν δεκάξι,

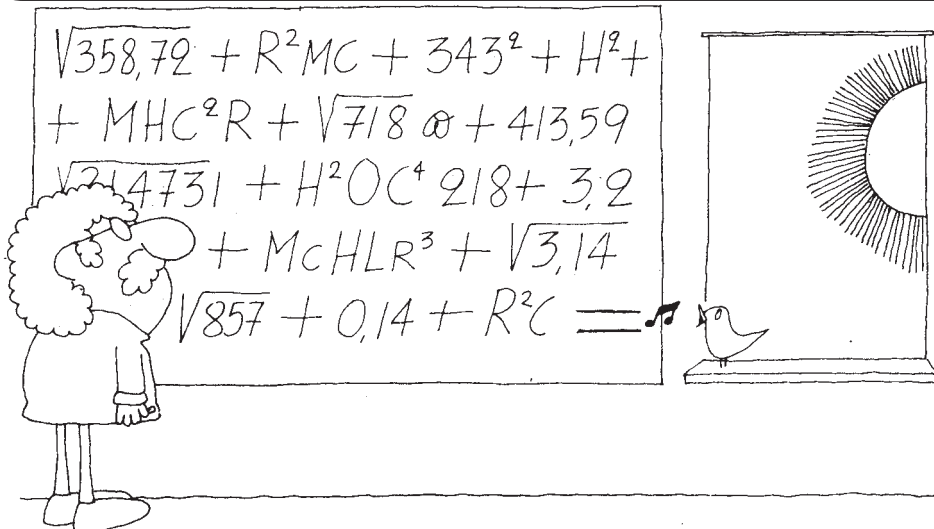
Μα να το πουλί-λύρα που περνά στον ουρανό.
Το παιδί το βλέπει,
Το παιδί το ακούει,
Το παιδί το φωνάζει:
Σώσε με, παίξε μαζί μου, πουλί!

Τότε το πουλί κατεβαίνει και παίζει με το παιδί.
Δύο και δύο τέσσερα...
Επαναλάβετε! λέει ο δάσκαλος.
Και το πουλί παίζει, το πουλί παίζει μαζί του...
Τέσσερα και τέσσερα οκτώ,
Οκτώ και οκτώ κάνουν δεκάξι,
Δεκάξι και δεκάξι πόσα κάνουν;

Δεν κάνουν τίποτα δεκάξι και δεκάξι.
Και προπάντων όχι τριάντα δύο.
Έτσι ή αλλιώς και φεύγουν.
Και το παιδί έκρυψε το πουλί μες στο θρανίο του.
Κι όλα τα παιδιά ακούν το τραγούδι του,
Κι όλα τα παιδιά ακούν τη μουσική.

Κι οκτώ κι οκτώ στη βόλτα τους φεύγουν,
Και τέσσερα και τέσσερα και δύο και δύο,
Στη βόλτα τους την κοπανάν
Και ένα κι ένα το ίδιο φεύγουν.
Και το πουλί λύρα παίζει,
Και το παιδί τραγουδάει,
Κι ο καθηγητής φωνάζει:
Πότε θα πάψετε να κάνετε τον Καραγκιόζη!

Πότε θα πάψετε να κάνετε τον Καραγκιόζη!
Μα όλα τα άλλα παιδιά ακούν τη μουσική.
Κι οι τοίχοι της τάξης σωριάζονται ήσυχια,
Και τα τζάμια ξαναγίνονται άμμος,
Το μελάνι ξαναγίνεται νερό,
Τα θρανία ξαναγίνονται δέντρα,
Η κιμωλία ξαναγίνεται ακρογιαλιά,
Το φτερό ξαναγίνεται πουλί...

Από τη θεωρία...

Σύμφωνα με το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών, σκοπός της διδασκαλίας του μαθήματος της Μουσικής Αγωγής είναι «...η ανάπτυξη και καλλιέργεια της ικανότητας για αισθητική απόλαυση κατά την ακρόαση, εκτέλεση και δημιουργία μουσικής ως μιας από τις εκδηλώσεις καλλιτεχνικής έκφρασης και δημιουργικότητας του ανθρώπου».

Σύμφωνα με το στόχο αυτό στο μάθημα της Μουσικής Αγωγής γίνεται η προσπάθεια να καλλιεργηθεί η δημιουργικότητα και η φαντασία των μαθητών μέσα από τις οικείες μουσικές δραστηριότητες, όπως είναι τα παιχνίδια, οι νχιοιστορίες, ο αυτοσχεδιασμός, οι κατασκευές, η ενεργητική ακρόαση κ.ά.

Βασική η ροιπόθεση για να επιτευχθεί ο σκοπός αυτός είναι η διαμόρφωση κατάλληλων συνθηκών μέσα στην τάξη που θα γεννούν στα παιδιά τη διάθεση να συμμετέχουν ενεργά, να εκφράζονται ελεύθερα, να δημιουργούν ανεμπόδιστα μέσα σε μια ατμόσφαιρα ελευθερίας αλλά όχι ασυδοσίας, σε ένα περιβάλλον οργανωμένο αλλά όχι περιοριστικό.

Θεμελιώδεις διαθεματικές έννοιες και Μουσική

Όπως κάθε επιστήμη και τέχνη, έτσι και η μουσική βασίζεται σε ένα σύστημα θεμελιωδών εννοιών πάνω στις οποίες δομείται το περιεχόμενό της. Οι έννοιες αυτές λόγω της ευρύτητάς τους και του περιεχομένου τους μπορούν να αξιοποιηθούν στη διαθεματική προσέγγιση της γνώσης. Επίσης μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την κάθετη και οριζόντια οργάνωση της ύλης που θα κινείται σε διαφορετικά επίπεδα προσέγγισης ανάλογα με τις μαθησιακές δυνατότητες των μαθητών. Οι θεμελιώδεις αυτές έννοιες σύμφωνα με έρευνα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου είναι οι εξής:

1. **Αλληλεπίδραση** (π.χ. συνεργασία, συλλογικότητα, σύγκρουση, εξάρτηση, ενέργεια)
2. **Διάσταση** (π.χ. χώρος, χρόνος)
3. **Επικοινωνία** (π.χ. κώδικας, συμβολισμός, πληροφορία)
4. **Μεταβολή** (π.χ. εξέλιξη, ανάπτυξη, περιοδικότητα)
5. **Μονάδα-σύνολο** (π.χ. άτομο, μόριο, κύτταρο, προσωπικότητα, κοινότητα, κοινωνία)
6. **Ομοιότητα-διαφορά** (π.χ. ισότητα, ομοιότητα, διαφορά)
7. **Ποιτισμός** (π.χ. παράδοση, τέχνη)
8. **Σύστημα** (π.χ. δομή, ταξινόμηση, οργάνωση, ισορροπία, νόμος, κλίμακα, συμμετρία)

Ο πίνακας που ακολουθεί περιέχει τις θεμελιώδεις διαθεματικές έννοιες¹ με ενδεικτικά παραδείγματα από το χώρο της μουσικής σε σχέση με άλλα γνωστικά αντικείμενα.

1. Οι έννοιες αυτές παρουσιάζονται στα βιβλία με ειδική σήμανση (έντονη γραμματοσειρά) για να βοηθήσουν τον εκπαιδευτικό στη διαθεματική προσέγγιση της ύλης.

Αλληλεπίδραση*	Τεχνολογία και Μουσική	Ανάπτυξη τεχνολογίας - εξέλιξη μουσικών οργάνων	Ηλεκτρισμός-ηλεκτρικά μουσικά όργανα, πληροφορική-ψηφιακά μουσικά όργανα
Διάσταση (χώρος, χρόνος)	Μαθηματικά και Μουσική	Μετρήσεις, διάρκειες, διαμόρφωση κ.ά.	Ταχύτητα (τέμπο) μουσικής εκτέλεσης – αριθμητική κλίμακα, αξίες διάρκειας, κλάσματα
Επικοινωνία	Γεωγραφία, Ιστορία και Μουσική	Εμπορικές ανταλλαγές- ανταλλαγές μουσικών οργάνων, μελωδιών κ.λπ.	Μουσικοί δρόμοι της Μεσογείου, κοινά μουσικά στοιχεία, αλληλεπιδράσεις, κοινά μουσικά όργανα και σκοποί
Μεταβολή	Γεωγραφία, Ιστορία και Μουσική αλληλεπίδραση, χώρος-χρόνος, επικοινωνία, ομοιότητα-διαφορά, πολιτισμός	Μεταβολές στη σύνθεση του πληθυσμού-μεταβολές στη Μουσική	Μικρασιατική καταστροφή, πρόσφυγες, Μικρασιάτες μουσικοί, αστικό τραγούδι, ρεμπέτικο
Άτομο-σύνολο	Φυσική Αγωγή και Μουσική	Ατομικά-ομαδικά αθλήματα, μουσικά σύνολα - ορχήστρες Μουσική και κίνηση, ρυθμός, χοροί	Τένις-ποδόσφαιρο, σολίστας-ορχήστρα Καθαματιανός χορός (ρυθμός 7/8)-ομαδικός χορός, ζείμπέκιος-ατομικός χορός. Παρέλταση - ρυθμικός βηματισμός
Ομοιότητα-διαφορά	Φυσική και Μουσική	Οικογένειες οργάνων - οικογένειες ζώων	Κρουστά χορδόφωνα-νυκτά χορδόφωνα, θηλαστικά
Πολιτισμός	Ιστορία και Μουσική αλληλεπίδραση, χώρος-χρόνος, επικοινωνία, ομοιότητα-διαφορά, πολιτισμός	Ιστορικά στοιχεία για την τοπική μουσική παράδοση – ευρύτερη τοπική ιστορία	Τι μουσικά όργανα έπαιζαν στην περιοχή, βιογραφικά στοιχεία για παραδοσιακούς μουσικούς, πληροφορίες για τα όργανα κ.λπ. – μετακινήσεις πληθυσμών, επιδράσεις από γειτονικές περιοχές κ.λπ.
Σύστημα	Γεωγραφία και Μουσική, Αγωγή του Πολίτη και Μουσική	Σύστημα ταξινόμησης μουσικών οργάνων – σύστημα διαίρεσης ελληνικής επικράτειας, πολιτικό σύστημα	Χορδόφωνα, αερόφωνα κ.λπ. – διοικητική διαίρεση της Ελλάδας σε περιφέρειες κ.λπ. – διάρθρωση πολιτικού μας συστήματος

Ο πρωταρχικός στόχος_

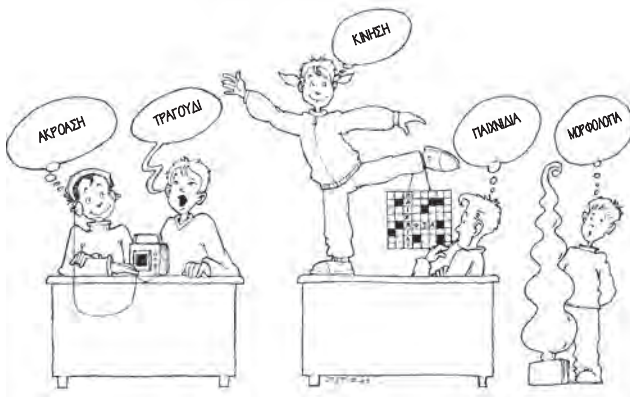
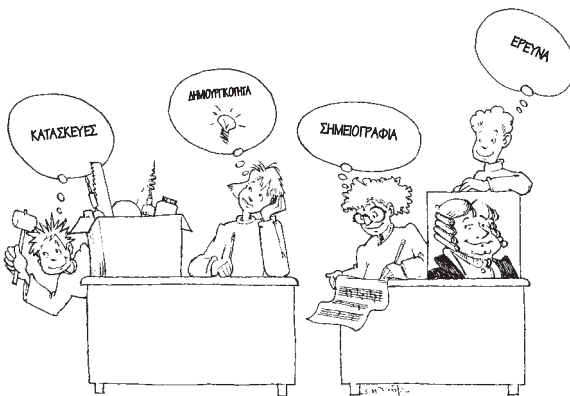
Πρωταρχικός στόχος του μαθήματος της Μουσικής Αγωγής είναι η ανάπτυξη της ευαισθησίας και της έμφυτης δημιουργικότητας των παιδιών. «Αυτό όμως προϋποθέτει τη διαμόρφωση κατάλληλων συνθηκών μέσα στην τάξη που θα προσφέρουν τα κατάλληλα ερεθίσματα, θα εξάπτουν τη φαντασία και την περιέργεια και θα γεννούν στα παιδιά τη διάθεση της ενεργού συμμετοχής.

Με άλλα λόγια «το “μάθημα” της μουσικής πρέπει να μοιάζει περισσότερο με ένα κεφάτο παιχνίδι παρά με μάθημα, μ’ ένα παιχνίδι στο οποίο πρέπει η εμπειρία να προηγείται της “θεωρητικής” γνώσης και να ενθαρρύνεται η εφευρετικότητα, η δημιουργικότητα και η ομαδική συνεργασία»².

Για να επιτευχθούν οι στόχοι του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών, η εκπαιδευτική διαδικασία θα πρέπει να περιλαμβάνει μια ποικιλία δραστηριοτήτων που βρίσκονται σε στενή σχέση μεταξύ τους.

Οι δραστηριότητες αυτές είναι³:

1. ενεργητική ακρόαση
2. μελέτη της μορφολογίας
3. μουσική και κίνηση
4. τραγούδι
5. αυτοσχεδιασμός και δημιουργικές εργασίες
6. ανάγνωση και γραφή της μουσικής
7. κατασκευή και χρήση μουσικών οργάνων
8. μουσικά παιχνίδια και νηϊστορίες
9. έρευνα και διαθεματικά σχέδια εργασίας
10. χρήση νέων τεχνολογιών
11. επισκέψεις
12. αξιολόγηση

2. Γρηγορίου, Μ. (1994). *Μουσική για Παιδιά και για Έξυπνους Μεγάλους* (Τόμος ΑΔ). Αθήνα: Νεφέλη.

3. Καμπύλης, Π., & Σπετσιώτης, Ι. (2004). *Παιδαγωγικές Σπουδές εξ Αποστάσεως στη Μουσική Αγωγή*. Αθήνα: ΕΠΙ Παιδαγωγικό Σπουδαστήριο Ομίλου Ξυνή.

Οι δραστηριότητες αυτές δεν αποτελούν ανεξάρτητους τομείς, αλλά εμπλέκονται δημιουργικά και αποτελούν αυτό που ονομάζουμε Μουσική Αγωγή. Ο διαχωρισμός τους εδώ γίνεται για την καλύτερη επεξεργασία του υλικού.

1. Ενεργητική ακρόαση

Η ακρόαση διαποτίζει την κάθε μουσική δραστηριότητα και είναι από τις βασικές δεξιότητες που χρειάζεται να αναπτύξει το παιδί.

«Η ικανότητα για σωστή ακρόαση της μουσικής αποτελεί πρωταρχικό καθήκον του δασκάλου αφού είναι μια ικανότητα που θα ακολουθεί το παιδί σε όλη του τη ζωή. Με τον όρο **σωστή ακρόαση** εννοούμε τόσο την ικανότητα να αισθανόμαστε όλες τις αποχρώσεις μιας μουσικής όσο και την ικανότητα να συγκεντρωνόμαστε σε αυτό που ακούμε. Κάτι που δεν είναι εύκολο καθώς ζούμε σε μια εποχή που κυριολεκτικά βομβαρδίζεται από ήχους»⁴.

«Ακούμε» όμως πραγματικά όλους αυτούς τους ήχους;

- **Ακούω** σημαίνει ότι το αφτί συλλογιστικά παθητικά όλη τα ηχητικά κύματα που φτάνουν σε αυτό και τα στέλνει στον εγκέφαλο.
- **Ακρώμαι** σημαίνει ότι γίνεται επιλογή από την τεράστια ποικιλία ήχων που φτάνουν στα αφτιά μόνο εκείνων που μας ενδιαφέρουν. Αυτή η ενεργητική ακοή είναι πολύ σημαντική για την ψυχική, επικοινωνιακή, μαθησιακή και κοινωνική δράση του ατόμου.

Για να βοηθήσουμε τα παιδιά να γίνουν ενεργητικοί ακροατές, τα ενθαρρύνουμε να ακροώνται το ηχητικό τους περιβάλλον και τις δικές τους μουσικές δημιουργίες.

Χαρακτηριστική είναι η αφήγηση του Γιώργου Ζαμπέτα⁵.

...«*Ήταν κι ο Βοτανικός. Εκεί μαζευόντουσαν λιμνάζοντα νερά και είχε πολλή βατράχια, βατράχια να δεις. Και είχε κάτι λεύκες, κάτι θεόρατες λεύκες... Στον κήπο λοιπόν μέσα, εκτός από τα βατράχια, συχνάζανε και αηδόνια. Εγώ, το χάραμα, που ο ουρανός είχε τότες ένα ωραίο χρώμα γαλανό-πορτοκαλί, πήγαινα στο Βοτανικό, ήταν κοντά και καθόμουνα και άκουγα συναυλίες και κοντσέρτα, βατράχια κι αηδόνια. Εκεί τρελαινόμουνα. Άνοιξη και φθινόπωρο να ακούσει κανείς συναυλία πουλιών να ανατριχιάσει. Καθόμουνα μες στην πυκνούρα κι άκουγα από τα έλη τα βατράχια κι από πάνω τα αηδόνια να πλέκουνε συναυλία. Κουάκ-κοκό, κουάκ-κοκό, πι-μπιμπ, πι-μπιμπ, τσίου-τσίου και τ' αηδόνι από πάνω. Τρελαινόμουνα... Κάθε φθινόπωρο και άνοιξη ήταν η μεγάλη, η ωραία συναυλία με εκατομμύρια φωνές, φωνές από πουλιά. Από πουλιά που έρχονται κι από πουλιά που φεύγουν... Συναυλία βατραχιών και αηδονιών. Ν' ακούς τ' αηδόνι να «πλέκει» στο χάραμα. Όποιος δεν έχει ακούσει αυτό το πράγμα δεν έχει ακούσει τίποτα!»*

2. Γιώργος Ζαμπέτας

Το αρχείο της τάξης!

Μια πολύ χρήσιμη πρακτική είναι η ηχογράφηση και βιντεοσκόπηση των δημιουργικών εργασιών των μαθητών και η ενεργητική ακρόασή τους στη συνέχεια. Το υλικό αυτό χρησιμεύει πολλαπλά στον εκπαιδευτικό (για αξιολόγηση, ανατροφοδότηση κ.λπ.) αλλά και στους μαθητές, καθώς τους βοηθάει στην αυτοαξιολόγηση, μετά από κριτική ακρόαση και διάλογο, τους εντείνει το αίσθημα της αυτοπειθαρχίας και συγχρόνως τους αρέσει. Οι ηχογραφήσεις και βιντεοσκοπήσεις καλό είναι να συγκεντρώνονται με ευθύνη των μαθητών και να ταξινομούνται στο αρχείο της τάξης.

4. Μακροπούλου, Ε., & Βαρελάς, Δ. (2001). Μουσική - το πιο Συναρπαστικό Παιχνίδι. Αθήνα: Fagotto.

5. Κηλιάσιου, Ι. (1997). Βίος και Πολιτεία, Γιώργου Ζαμπέτα. Αθήνα: Εκδόσεις Ντέφι.

2. Μελέτη της μορφολογίας

Η μελέτη της μορφής, της δομής ενός μουσικού έργου, έχει ξεκινήσει από τις μικρότερες τάξεις. Στο βιβλίο των μαθητών ολόκληρη η ενότητα 15 έχει αφιερωθεί στη μελέτη της μορφολογίας. Περιλαμβάνονται σε αυτή διαγράμματα, χάρτες ακρόασης και άλλες δραστηριότητες που στόχο έχουν να βοηθήσουν τους μαθητές στην προσπάθειά τους να κατανοήσουν τη δομή των μουσικών έργων που μελετούν. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να χρησιμοποιήσει και άλλες πηγές πληροφόρησης και να δώσει στους μαθητές περισσότερες πληροφορίες, ακρόασεις, διαγράμματα και δραστηριότητες, αφιερώνοντας περισσότερες διδακτικές ώρες αν το κρίνει αναγκαίο και χρήσιμο. Η μελέτη της μορφολογίας προσφέρεται για διαθεματική προσέγγιση και δημιουργική διασύνδεση με τα Μαθηματικά, τη Γλώσσα και τα Εικαστικά.

3. Μουσική και κίνηση

Γενικοί στόχοι της μουσικοκινητικής αγωγής για την ηλικία αυτή είναι:

- Να αναπτύξουν οι μαθητές ρυθμική συνείδηση και να βιώσουν τις βασικές μουσικές έννοιες.
- Να αποκτήσουν μεγαλύτερη ρυθμική-κινητική ανεξαρτησία.
- Να αναπτύξουν ψυχοκινητικές δεξιότητες ως προς τα στοιχεία της κίνησης και να τα συσχετίσουν με τη μουσική έκφραση.
- Να εκφράσουν τα συναισθήματά τους μέσω της μουσικής και της κίνησης.

Μικρές συμβουλές για τη μουσική και την κίνηση:

- Να γίνεται διαμόρφωση του χώρου της τάξης έτσι ώστε να προσφέρεται για δραστηριότητες που έχουν κίνηση. Περιστασιακά μπορεί να χρησιμοποιηθεί το προαύλιο ή η αίθουσα εκδηλώσεων του σχολείου.
- Πριν από κάθε απαιτητική κινητική δραστηριότητα είναι καλό να προηγείται ένα ζέσταμα με μια άσκηση χαλάρωσης και αυτοσυγκέντρωσης, π.χ. περιπλάνηση στο χώρο χωρίς να ακουμπάει ο ένας μαθητής τον άλλο.
- Ο εκπαιδευτικός, όπου χρειάζεται να δώσει οδηγίες, χρησιμοποιεί χαμηλό τόνο στη φωνή του.
- Πρώτα δίνονται οι κατευθύνσεις για τη δραστηριότητα και, αφού γίνουν σαφείς σε όλους, τότε η ομάδα αρχίζει «δράση».
- Η κίνηση μπορεί να γίνεται κάποιες φορές και χωρίς μουσική συνοδεία για να αναπτυχθεί η εσωτερική ακοή· επίσης η ακινησία παίζει ουσιαστικό ρόλο στην κίνηση, όπως η παύση στη μουσική.
- Οι διαφορές των δύο φύλων σε αυτή την ηλικία γίνονται πιο αισθητές και πρέπει να λαμβάνονται υπόψη. Τα κορίτσια δείχνουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον για την κίνηση, ενώ τα αγόρια έχουν περισσότερες συστολές.
- Τα παιδιά έχουν ανάγκη από κάποιες κατευθύνσεις γιατί η απόλυτη ελευθερία πολλές φορές λειτουργεί ανασταθτικά.
- Η ηλικία αυτή είναι κατάλληλη για να έρθουν τα παιδιά σε επαφή με τον πλούτο των ελληνικών χορών αθηλά και των χορών άλλων λαών, σύγχρονων και παραδοσιακών.

- Τα παιδιά είναι καλό να μάθουν να συνοδεύουν την κίνησή τους με τη φωνή τους και με όργανα ή ηχηρές κινήσεις, όπως κάνουν εδώ και χιλιετίες οι άνθρωποι.

4. Τραγούδι

Με αυτή την ευκαιρία ας ξεκαθαρίσουμε και ας διαλύσουμε τελικά το μύθο της «ωραίας» φωνής που λειτουργεί πολλές φορές δεσμευτικά και ανασταλτικά.

«Δεν είναι λοιπόν πάντα υποχρεωτικό να έχει κάποιος "ωραία" φωνή για να μπορεί να τραγουδήσει. Μερικές φορές είναι πιο σημαντικό να έχει μια εκφραστική ή παράξενη φωνή»⁶. Το πόσο «σωστά» τραγουδά κάποιος είναι άμεσα συνδεδεμένο με πολιτισμικά κριτήρια που αλλιάζουν από λαό σε λαό και από εποχή σε εποχή.

Δεν πρέπει λοιπόν να χωρίζονται οι μαθητές σε καλήφωνους και μη και να στερούνται κάποια παιδιά τη χαρά της συμμετοχής τους στη χορωδία της τάξης.

Το τραγούδι δίνει πολλές φορές την ευκαιρία σε μαθητές που δεν συμμετέχουν σε άλλα μαθήματα να «αναδειχθούν» και να κερδίσουν την εκτίμηση και το σεβασμό των συμμαθητών τους, ενώ παράλληλα αυξάνεται η αυτοεκτίμησή τους και ενθαρρύνονται να συμμετέχουν πιο ενεργά στα δρώμενα της τάξης. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα από το διήγημα «Η Βαγγελίτσα»⁷.

«Την ημέρα εκείνη της αποκάλυψης δεν καθότανε κανείς στην αυλή. Μόνο ο γάτος κοιμότανε ξαπλωμένος στο κατώφλι. Από μέσα όμως από το σπίτι έβγαινε μια φωνή, ένα παιδιάτικο τραγούδι δυνατό και γεμάτο και τόσο γλυκό, που η δασκάλα ξαφνιάστηκε.

Θες να 'ναι η Βαγγελίτσα; είπε και έσκυψε το κεφάλι της από την πόρτα να δει ποιος τραγουδεί. Και πραγματικά ήταν εκείνη. Καθισμένη σ' ένα σκαμνάκι στο κλειστό φύλλο της πόρτας τραγουδούσε η Βαγγελίτσα. Δεν μπορούσε η δασκάλα να πιστέψει ούτε τα αφτιά της, ούτε τα μάτια της. Αυτό το περίφημο τραγούδι έβγαινε από το λαρύγγι της Βαγγελίτσας! Και να μην το ξέρει τόσον καιρό! Μα μήπως άνοιγε και ποτέ το στόμα της; Για να πει ένα «ναι» έπρεπε όλη η τάξη να της δίνει κουράγιο.

Από την άλλη μέρα πήρε η Βαγγελίτσα άλλη θέση ανάμεσα στα παιδιά. Δεν ήτανε πια το χειρότερο παιδί, που δεν έχει καμιά χάρη επάνω του. Από τώρα κι έπειτα ξεπερνούσε κι αυτή τις άλλες σε κάτι. Στο μάθημα της ωδικής προσκαλιότανε πάντα πρώτη να πει τη μουσική φράση που διδασκότανε και γρήγορα επιβλήθηκε.

- Ποιος θα το τραγουδήσει αυτό πρώτος;
- Η Βαγγελίτσα! φώναζαν όλα τα παιδιά μαζί.

Εκείνη σηκωνότανε. Στη φυσιογνωμία της χυνόταν ένα φως, άγνωστο ως τότε, και δυνατά, δίχως να διστάζει, άρχιζε και δεν ελάθευε ποτέ. Μα και τι τραγούδι ήταν εκείνο! Σου άγγιζε τα φύλλα της καρδιάς. Και τα παιδιά, που έχουν διαβοημένο κριτήριο, φώναζαν μόλις τελείωνε:

- Να χαρείτε, κυρία, αφήσατέ την να το πει άλλη μια φορά!»

6. Γρηγορίου, Μ. (1994). Μουσική για Παιδιά και για Έξυπνους Μεγάλους (Τόμος ΒΔ). Αθήνα: Νεφέλη.

7. Από το μώνυμο διήγημα της Έλλης Αθεξίου που περιέχεται στο βιβλίο της Σκλήροϊ αγώνες για μικρή ζωή, εκδ. Καστανιώτη.

Συνηθισμένες ερωτήσεις και οι απαντήσεις τους⁸.

Ερώτηση 1η: «Μπορούμε στο σχολείο να διδάσκουμε δίφωνα ή τρίφωνα τραγούδια;»

Ασφαλώς να. Προβλέπεται άλλωστε και από τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών. Εξαρτάται όμως κατά ένα μεγάλο μέρος από τις δυνατότητες που έχουν οι μαθητές στο τραγούδι. Αν έχουν μάθει να τραγουδούν σωστά από τις πιο μικρές ηλικίες και έχουν αγαπήσει το τραγούδι, ασφαλώς η διδασκαλία τέτοιων τραγουδιών είναι ευχερέστερη.

Εκείνο που έχει ιδιαίτερη σημασία και πρέπει να προσέχουμε είναι η καταπόνηση των παιδιών, που ορισμένες φορές φτάνει στα όρια της εξουθένωσης, προκειμένου να επιτύχουμε κάποιο αποτέλεσμα που τελικά αποβαίνει σε βάρος των μαθητών και όλης της σχολικής ζωής.

Ερώτηση 2η: «Χρησιμοποιούμε τη μουσική σημειογραφία για να διδάξουμε το τραγούδι;»

Το να μάθουν οι μαθητές να διαβάζουν τα μουσικά σύμβολα δεν είναι το ζητούμενο του μαθήματος της Μουσικής στο σχολείο. Εκείνο που πρέπει να μάθουν τα παιδιά είναι να χαίρονται όλες αυτές τις ποικίλες και ληπτές αντιδράσεις που σχηματίζονται στα σύμβολα της μουσικής. Να παίζουν με την ένταση, το ύψος, τη χροιά, να τα δείχνουν με το σώμα τους, να τα βιώνουν, να τα σχηματοποιούν και να τα φαντάζονται με όσο το δυνατόν περισσότερους τρόπους. Αν τώρα σε μεγαλύτερες τάξεις έχουν φτάσει σε τέτοιο σημείο κατανόησης ώστε να μπορούν να διαβάζουν τα φθόγγσημα, μπορούν να τραγουδούν έχοντας γραμμένη τη μουσική των τραγουδιών.

Ερώτηση 3η: «Τραγουδούν όλα τα παιδιά ή μόνο αυτά που έχουν “καλή φωνή” και τα άλλα, “οι φάητσοι”, όχι;»

Είναι αξιοπερίεργο αλήθια τα παιδιά που η φωνή τους δεν τα βοηθάει, αγαπούν το τραγούδι και θέλουν να τραγουδήσουν περισσότερο από τ' άλλα. Εμείς δεν έχουμε το δικαίωμα να τους στερήσουμε αυτή τη χαρά. Μια φωνή «φάητσα» επόμενο είναι να μας ενοχλεί όταν την ακούμε. Προσπαθούμε να τη διορθώσουμε όσο είναι δυνατόν και να τη συγκρατήσουμε λέγοντας στο παιδί να τραγουδά σιγά, γιατί μπορεί να παρασύρει με τη δυνατή φωνή του όλα τα παιδιά, δυσκολεύοντας έτσι τα πράγματα. Εξάιρεση μπορεί να γίνει στις περιπτώσεις εκείνες που δημιουργείται χορωδία στο σχολείο για ένα συγκεκριμένο σκοπό, π.χ. παρουσίαση μιας καλλιτεχνικής εκδήλωσης, οπότε στα παιδιά αυτά μπορούν να δοθούν κάποιοι άλλοι ρόλοι, πάντοτε μετά από συζήτηση, πειστικές εξηγήσεις και χωρίς ψέματα.

Στο σημείο αυτό θα ήταν σωστό να ειπωθούν λίγα λόγια για τη χορωδία. Η λέξη χορωδία είναι ελληνικότητα, σύνθετη από τις λέξεις «χορός» που σημαίνει ομάδα ανθρώπων και «άδω» που σημαίνει τραγουδάω. Η χορωδία λοιπόν είναι ένα σπουδαίο μουσικό σύνολο που αποτελείται από τα «αρχαιότερα και πιο πλούσια μουσικά όργανα που είναι οι ανθρώπινες φωνές»⁹. Υπάρχουν ανδρικές, γυναικείες και παιδικές χορωδίες, αλλιά και μικτές που αποτελούνται από ανδρικές και γυναικείες φωνές.

8. Καμπύλης, Π., & Σπετσιώτης, Ι. (2002). Η Αόρατη Ορχήστρα Συνοδεύει τα Τραγούδια μας. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

9. Γρηγορίου, Μ. (1994). Μουσική για Παιδιά και για Έξυπνους Μεγάλους (Τόμος ΒΔ). Αθήνα: Νεφέλη.

Πάντα το ομαδικό τραγούδι συγκινεί τους ανθρώπους. Μας ενώνει, μας ενεργοποιεί και μας κινητοποιεί σε μια κοινή προσπάθεια για ένα όσο το δυνατόν καλύτερο αποτέλεσμα. Γι' αυτό καλό είναι στο σχολείο να οργανώνουμε χορωδίες και να ενθαρρύνουμε τα παιδιά να συμμετέχουν σε αυτές, καθώς επίσης και σε χορωδιακά σχήματα εκτός σχολείου.

Ερώτηση 4η: «Τι θα λέγατε να δείχναμε κατά τη διδασκαλία ορισμένων τραγουδιών και τα βιντεοκλίπ τους;»

Είναι πολύ καλό και βοηθάει τη διδασκαλία του τραγουδιού. Έχουμε υπόψη για παράδειγμα το βιντεοκλίπ του τραγουδιού «Παλιάτσος» με την Παιδική Χορωδία Τυπάλδου και θεωρούμε ότι διευκόλυνε σε μεγάλο βαθμό τη διδασκαλία του συγκεκριμένου τραγουδιού όταν το διδάξαμε.

5. Αυτοσχεδιασμός και δημιουργικές εργασίες

«Το να στερήσουμε από το μάθημα της μουσικής τις δραστηριότητες της σύνθεσης και του αυτοσχεδιασμού θα ήταν σαν να διδάσκαμε καλλιτεχνικά χωρίς να επιτρέπουμε στα παιδιά να ζωγραφίζουν ή λογοτεχνία χωρίς να γράφουν»¹⁰.

Αν ζητούμενο στη σύγχρονη εκπαίδευση είναι η ανάπτυξη της **κριτικής και δημιουργικής σκέψης**, η διδασκαλία των καλλιτεχνικών μαθημάτων αποτελεί το θεμέλιο λίθο αυτής της προσπάθειας.

Η **αποκλίνουσα σκέψη** (divergent thinking) καλλιτεργείται με τις δραστηριότητες που απαιτούν ολόψυχη και ολόπλευρη συμμετοχή των παιδιών, με τον αυτοσχεδιασμό και τη σύνθεση. Ο αυτοσχεδιασμός στη μουσική δεν είναι μια ξεκομμένη δραστηριότητα, αλλά διαπνέει ολόκληρη την εκπαιδευτική πράξη και θα πρέπει να απελευθερώνει το παιδί από το φόβο της σωστής ή λανθασμένης απάντησης, της σωστής ή λανθασμένης εκτέλεσης.

Ο αυτοσχεδιασμός ακολουθεί μια εξελικτική πορεία και πρέπει να πηγάζει από το απλό στο σύνθετο, από το ρυθμικό στο μελωδικό.

Ο εκπαιδευτικός που θέλει να καλλιτεργήσει την έμφυτη τάση που υπάρχει στα παιδιά για εξερευνησεις, πειραματισμό και αυτοσχεδιασμό, θα πρέπει να χρησιμοποιεί φράσεις όπως «πώς αλλιώς μπορείς να...», «δείξε μας έναν άλλο τρόπο...», «πώς φαντάζεσαι ότι θα έπαιζες την ίδια μελωδία αν ήσουν...», «με ποιον τρόπο θα έπαιζες το ίδιο μοτίβο μαζί με ένα άλλο παιδί;» κ.λπ. Με βάση τη μελωδία του τραγουδιού που έμαθαν ή τις μελωδίες άλλων γνωστών τραγουδιών γράφουν δικούς τους στίχους και τους τραγουδούν. Κατά τον ίδιο τρόπο μπορούν να συνθέτουν και δικές τους μελωδίες.

Το παιδί που αυτοσχεδιάζει λειτουργεί σαν μια ολοκληρωμένη προσωπικότητα με εμπειρίες, ευαισθησία, δυνατότητες. Προάγει την ανεξαρτησία και την αυτοπεποίθησή του που είναι τα δομικά στοιχεία για την ολοκλήρωση της προσωπικότητάς του. Τα παιδιά αισθάνονται περηφάνια για τις δημιουργίες τους, αν και συχνά είναι πολύ αυστηρά στην αυτοαξιολόγησή τους. Είναι πολύ χρήσιμο να ηχογραφούνται ή να βιντεοσκοποούνται οι δραστηριότητες στις οποίες τα παιδιά αυτοσχεδιάζουν, συνθέτουν και δημιουργούν. Αυτές οι εργασίες είναι πολύ σημαντικές και αποκαλύπτουν πολύ βαθιά κομμάτια της ψυχής των μαθητών.

10. Μακροπούλου, Ε., & Βαρελάς, Δ. (2001). Μουσική - το πιο Συναρπαστικό Παιχνίδι. Αθήνα: Fagotto.

«—Τώρα θα σας παίξω και το δικό μου σκοπό...—Μια στιγμή, φώναξε ένα παιδί. «—Για πες μας, Παντελή, πώς βρίσκεις εσύ το δικό σου σκοπό; Ποιος σου τον μαθαίνει;» «—Ποιος μου τον μαθαίνει; Κανένας! Αφού είναι δικός μου!...» είπε ο Παντελής... Άμα κλείσω τα μάτια και σταθώ λιγάκι ήσυχος και μοναχός, ακούω το σκοπό μέσα στο κεφάλι μου... Να, εδώ!...» Και ο Παντελής έδειξε με το χεράκι του το κεφάλι του. «—Παράξενο! είπε τότε το άλλο παιδί και κοίταξε καλά τον Παντελή... Κ' εγώ κλείνω τα μάτια, στέκομαι κάποτε ήσυχος, μα τίποτε δεν ακούω!...» «—Ναι, είπε ακόμα ο Παντελής... Και άμα είμαι κεφάτος, ακούω χαρούμενους σκοπούς... Άμα μου έρχεται έτσι σάμπως να θέλω να κλάψω, ακούω πάλη θλιβερούς σκοπούς... Σαν τότε που μάθαμε πως χάθηκε το υποβρύχιο και πάει ο νουνός μου...» Και ο Παντελής πήρε τη φουσαρμόνικα, την ξανάβαλε μπροστά στο στόμα κ' ετοιμάστηκε ν' αρχίσει το σκοπό. Περίεργη στάθηκα ν' ακούσω. Ήταν ένας σκοπός απλός, πολύ απλός... Δύο-τρεις ήχοι, που ξανάρχονταν με ένα περίεργο ρυθμό και σταματούσαν άξαφνα... Τρεις-τέσσερις ήχοι, που ξανάρχονταν οι ίδιοι σε τόνο αθλιώτικο, πολύ απλό, μα που ακούσανε να πούνε τον καημό του Παντελή... Ήταν ένα παιδιάτικο θλιβερό τραγουδάκι... Απλό και μελαγχολικό... Και, καθώς ήταν καθισμένος στο κρεβάτι ο Παντελής κι έπαιζε τη φουσαρμόνικα, ήταν σα να έδινε, σα να εμψυσούσε στη φουσαρμόνικα κάτι από την ίδια του την ψυχούλα.»¹¹.

6. Ανάγνωση και γραφή μουσικής

Σε πολλές κοινωνίες η μουσική παιδεία είναι άμεσα συνδεδεμένη με την προφορική εκμάθηση της μουσικής. Οι μεγάλοι μουσικοπαιδαγωγοί όπως ο Κοντάι (Kodaly), ο Νταλκρόζ (Dalcrose) και ο Όρφ (Orff), αναγνωρίζοντας το σπουδαίο ρόλο της προφορικής μάθησης ενστερνίστηκαν μια διδασκαλία που θα στηρίζεται πρώτιστα στην άσκηση του αφτιού. Όπως το παιδί πρώτα μαθαίνει να μιλά και κατόπιν να γράφει, έτσι και η πρώτη επαφή του παιδιού με τη μουσική γίνεται προφορικά μέσα από την κίνηση, το λόγο και το τραγούδι.

Η ανάγκη για την καταγραφή της θα μας οδηγήσει πρώτα σε πειραματισμούς εναλλακτικών σημειογραφιών που έχουν δοκιμαστεί και σε προηγούμενες τάξεις και στη συνέχεια, ανάλογα με τις εμπειρίες των μαθητών, στη χρήση του πενταγράμμου. Ο στόχος μας είναι οι μαθητές να φύγουν από το δημοτικό με τη δυνατότητα να μπορούν να παρακολουθήσουν μια απλή παρτιτούρα γραμμένη σε πεντάγραμμα. Για το λόγο αυτό όσα τραγούδια και μελωδίες προσφέρονται για κάτι τέτοιο περιλαμβάνονται στο βιβλίο των μαθητών ή στο τετράδιο εργασιών, ενώ οι υπόλοιπες έχουν ενταχθεί στο βιβλίο των εκπαιδευτικών.

Στο σημείο αυτό θέλουμε να τονίσουμε τη σημασία που έχει η χρήση σχετικού λογισμικού από τους μαθητές, καθώς τα οφέλη που θα έχουν από κάτι τέτοιο είναι πολλαπλά.

3. Λογισμικό μουσικής σημειογραφίας

Στο διαδίκτυο και το εμπόριο υπάρχουν πολλὰ λογισμικά για την ηλεκτρονική επεξεργασία της μουσικής σημειογραφίας και στην ηλεκτρονική διεύθυνση www.finalemusic.com/notepad μπορεί κάποιος να «κατεβάσει» δωρεάν ένα τέτοιο πρόγραμμα.

7. Κατασκευή και χρήση μουσικών οργάνων¹²

«Ό,τι κανείς έφτιαξε με τα ίδια του τα χέρια, καρφώνοντας, λιμάροντας και βιάφοντας, του ανήκει περισσότερο απ' το καλύτερο, κουρδισμένο και μουσικά ανεπίληπτο όργανο που προέρχεται από ένα κατάστημα»¹³.

Η άποψη ότι, για ναιώσει κάποιος τη χαρά της δημιουργίας, χρειάζεται ειδικές γνώσεις ή ακριβά και εξειδικευμένα όργανα έχει πλέον ξεπεραστεί. Κάθε αντικείμενο που παράγει ήχο μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να εκφραστούμε μουσικά.

Από το χθες στο σήμερα

Παλαιότερα, όταν κάποιος πήγαινε να παρακολουθήσει μια μουσική παράσταση, περίμενε ότι θα ακούσει τα «καθωσπρέπει» γνωστά μουσικά όργανα όπως το βιολί ή την κιθάρα που η κατασκευή τους γίνεται από ειδικούς τεχνίτες. Στις μέρες μας, σε μια παράσταση σύγχρονης μουσικής (π.χ.

4. Ποτηράκια του κρασιού και κομπολόι

των Stomp) τα βασικά «μουσικά όργανα» μπορεί να είναι κουβάδες, σκούπες, λιμαρίνες, βαρέλια και άλλα τέτοια... εξωτικά αντικείμενα. Βέβαια αυτό που κάνουν οι πλέον σύγχρονοι και πρωτοπόροι

5. Ξύλινα κουτάλια

μουσικοί έχει ηλικία μερικών... χιλιετηρίδων. Οι μακρινοί πρόγονοι όλων των λαών χρησιμοποιούσαν με πολύ δημιουργικό τρόπο τα αντικείμενα από το άμεσο φυσικό τους περιβάλλον για να εκφραστούν μουσικά.

Στη μουσική παράδοση της Ελλάδας αντικείμενα καθημερινής χρήσης (κουτάλια, τσατσάρες, φύλλα δέντρων, κομπολόγια, τενεκέδες κ.ά.) έγιναν μουσικά όργανα και συνόδευαν τα γλέντια των προγόνων μας.

Ασφαλώς τα όργανα αυτά έχουν μια ιδιαιτερότητα: είναι όλα κατασκευασμένα από υλικά που θα κατέληγαν στα σκουπίδια ή υλικά που η ίδια η φύση τα προσφέρει έτοιμα (π.χ. κοχύλια). Γι' αυτό το λόγο οι έννοιες της μουσικολογίας και της οικολογίας συνδέονται και προκύπτει ο πρωτότυπος τίτλος της τέταρτης ενότητας (Μουσικολογία).

12. Regner, H. (1988). *As μάθουμε να Αγαπάμε τη Μουσική*. Αθήνα: Dian Books.

13. Καμπύλης, Π., & Σπετσιώτης, Ι. (2004). *Παιδαγωγικές Σπουδές εξ Αποστάσεως στη Μουσική Αγωγή*. Αθήνα: ΕΠΙ Παιδαγωγικό Σπουδαστήριο Ομίληου Ξυνή.

Οικολογία στην πράξη

Μια πολύ σημαντική διάσταση της κατασκευής μουσικών οργάνων από τα παιδιά είναι η χρήση υλικών που θα κατέληγαν στα σκουπίδια. Κουτιά διάφορων ειδών και μεγεθών, τενεκεδάκια, παλιές τηλεκάρτες, ρετάνια ξύλου, καλαμάκια από σουβλάκι, παλιοί μαρκαδόροι και τόσα άλλα μπορούν να αποτελέσουν την πρώτη ύλη για τις δημιουργίες των παιδιών. Έτσι η οικολογική συνείδηση πραγματώνεται φυσικά και αβίαστα και η οικολογία δεν είναι ένα ακόμα «πρέπει» αλλιά μια βιωμένη κατάσταση.

Για την οικολογική διάσταση της κατασκευής των μουσικών οργάνων είναι χαρακτηριστική η μαρτυρία της Μαρλό Μόργκαν (Marlo Morgan)¹⁴ που κλήθηκε από μια νομαδική φυλή Αυτοχθόνων (τους «Πραγματικούς Ανθρώπους», όπως αυτοαποκαλούνται) να τους συνοδεύσει να διασχίσουν πεζοί τη χέρσα ενδοχώρα της Αυστραλίας και έγινε μάρτυρας ενός πολιτισμού με ζωή πάνω από 50.000 χρόνια. Το απόσπασμα που ακολουθεί έχει τίτλο «Το Γιατρικό της Μουσικής».

«...Εκείνη τη μέρα με ενημέρωσαν ότι θα έδιναν μια μεγάλη μουσική συναυλία. Στα πενιχρά υπάρχοντά μας δεν συμπεριλαμβανόταν κανένα μουσικό όργανο, αλλιά από πολύ καιρό είχα σταματήσει να ρωτώ πώς και από πού θα εμφανιζόταν το καθετί.

Εκείνο το απόγευμα ένιωθα τον ενθουσιασμό να μεγαλώνει γύρω μου καθώς διασχίζαμε ένα φαράγγι. Ήταν στενό, με πλάτος τεσσάρων περίπου μέτρων και πλαγιές που υψώνονταν στα έξι μέτρα. Σταματήσαμε εκεί για τη νύχτα και, ενώ ετοιμάζαν το γεύμα μας από χόρτα και έντομα, οι μουσικοί έστησαν τη σκηνή τους. Εκεί υπήρχαν κάτι φυτά, στρογγυλά σαν βαρέλια. Κάποιος έκοψε τις κορυφές και αφαίρεσε τη ζουμερή σάρκα από το κέντρο τους που είχε χρώμα κολοκύθας και όλοι μας την πιπιλίσαμε για να πιούμε το ζουμί. Οι μεγάλοι σπόροι που υπήρχαν στη σάρκα τοποθετήθηκαν σε μια μεριά. Κάποια από τα άτριχα δέρματα που μεταφέραμε τα τύλιξαν γύρω από τα φυτά και τα έδεσαν γερά. Έτσι έφτιαξαν κάτι απίστευτα κρουστά όργανα. Πιο κει ήταν ριγμένο στο έδαφος ένα ξερό δέντρο και αρκετά κλαδιά του ήταν καλυμμένα από τερμίτες. Έσπασαν ένα απ' αυτά τα κλαδιά και οι τερμίτες πετάχτηκαν έξω. Είχαν φάει το κέντρο του κλαδιού που τώρα ήταν γεμάτο από τη σκόνη του ξύλου. Οι μουσικοί το καθάρισαν χρησιμοποιώντας ένα ραβδί. Χτυπούσαν το ξύλο και φυσούσαν το εσωτερικό του με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ένας μακρύς κενός σωλήνας. Ένωσα ότι παρακολουθούσα την κατασκευή της σάλπιγγας του Γαβριήλ. Αργότερα ανακάλυψα ότι αυτό είναι το όργανο που οι Αυστραλοί αποκαλούν συνήθως "ντιτζέριντο". Όταν φυσάς μέσα βγάζει ένα χαμηλό μουσικό ήχο.

Ένας από τους μουσικούς άρχισε να χτυπάει δύο ραβδάκια το ένα με το άλλο και ένας άλλος χρησιμοποίησε δύο πέτρες για να βγάλει κάποιον άλλο τόνο. Πήραν κομμάτια σχιστόλιθου, τα κρέμασαν από κλωστές και δημιούργησαν έναν ήχο σαν από καμπανάκια. Ένας άντρας μιμούνταν το μούγκρισμα του ταύρου. Κρατούσε ένα επίπεδο ξύλο δεμένο σε ένα σχοινί και το γύριζε γύρω γύρω στον αέρα κρατώντας την άκρη του σχοινού. Αποτέλεσμα: ένας ήχος σαν μούγκρισμα. Έβλεχαν με μεγάλη επιδεξιότητα την αυξομείωση της έντασης του ήχου. Η όλη ετοιμασία στο φαράγγι δημιουργούσε μια φανταστική δόνηση και ηχώ. Η λέξη συναυλία δεν θα μπορούσε να ταιριάζει σε καμιά περίπτωση τόσο όσο ταιρίαζε εδώ. Οι ιθαγενείς τραγουδούσαν ατομικά, ομαδικά και πολλές φορές αρμονικά. Αντιλήφθηκα ότι μερικά από τα τραγούδια ήταν τόσο

6. Ντιτζέριντο

παλιά όσο και ο χρόνος. Αυτοί οι άνθρωποι επαναλαμβάνουν τους σκοπούς που δημιουργήθηκαν εδώ στην έρημο πριν από την επινόηση του ημερολογίου μας. Αλλά άκουσα και νέες συνθέσεις, μουσική που δημιουργήθηκε μόνο και μόνο επειδή ήμουν εγώ εκεί. Μου είπαν ότι **«όπως ένας μουσικός αναζητά μουσική έκφραση, έτσι και η μουσική του σύμπαντος αναζητά τρόπους για να εκφραστεί»**.

Επειδή δεν έχουν γραπτή γλώσσα, η γνώση περνιέται από γενιά σε γενιά με τα τραγούδια και το χορό. Κάθε ιστορικό γεγονός μπορεί να απεικονίζεται σε σχέδια πάνω στην άμμο ή στη μουσική και στο θέατρο. Έπαιζαν μουσική κάθε μέρα γιατί είναι απαραίτητο να διατηρούν στη μνήμη τους τα γεγονότα και γιατί, για να αφηγηθούν ολόκληρη την ιστορία τους, χρειάζονται γύρω στον ένα χρόνο. Αν ζωγράφιζαν επίσης το κάθε γεγονός και έστρωναν όλες τις εικόνες με τη σωστή σειρά στο έδαφος, θα είχες ένα χάρτη του κόσμου όπως εμφανίζεται τις τελευταίες μερικές χιλιάδες χρόνια.

Εκείνο, όμως, που είδα με τα μάτια μου είναι το γεγονός ότι αυτοί οι άνθρωποι ζουν κάθε στιγμή της ζωής τους χωρίς την πραγματική προσκόλληση. Στο τέλος της γιορτής, ξαναέβαλαν τα όργανα στα σημεία που τα είχαν πάρει. Φύτεψαν τους σπόρους ώστε να εξασφαλίσουν τη βλάστηση νέων φυτών. Έφτιαξαν σημάδια στη βραχώδη πηλαγιά, τα οποία έδειχναν τη σοδειά που υπήρχε εκεί για τους ταξιδιώτες που θα έρχονταν μετά. Τα ραβδιά και οι πέτρες αφέθηκαν εκεί από τους μουσικούς, και παρ' όλα αυτά η χαρά της δημιουργικής σύνθεσης και του χαρίσματος παρέμεινε σαν επιβεβαίωση για την αξία και την αυτοεκτίμηση κάθε ανθρώπου. **Ο μουσικός μεταφέρει τη μουσική μέσα του. Δεν χρειάζεται κάποιο ξεχωριστό μουσικό όργανο. Αυτός ο ίδιος είναι η μουσική...**»¹⁵.

Και μετά την κατασκευή τι;

Τα μουσικά όργανα που θα κατασκευαστούν από τον εκπαιδευτικό μόνο ή μαζί με τους μαθητές μπορεί να χρησιμοποιηθούν δημιουργικά στην εκπαιδευτική διαδικασία και να δημιουργηθούν μικρότερα ή μεγαλύτερα οργανικά σύνολα στις τάξεις. Εξάλλου πολλά από τα όργανα αυτά κατασκευάζονται με πολύ χαμηλό κόστος (π.χ. πήλινα τύμπανα με γλάστρες, το σωληνόφωνο που περιγράφεται παρακάτω κ.ά.) και έχουν τόσο καλό ήχο που είναι δυνατό να αποτελέσουν το βασικό εξοπλισμό της τάξης και των σχολικών εκδηλώσεων. Επιπλέον η χαρά και η περηφάνια των μαθητών όταν χρησιμοποιούν όργανα που οι ίδιοι έχουν κατασκευάσει είναι η καλύτερη επιβεβαίωση της προσπάθειας αυτής.

Οι... θεοί των οργάνων

«Όλα τα σημερινά μουσικά όργανα, όπως πιστεύει η σύγχρονη οργανολογία, είναι επιβιώσεις και εξελίξεις αρχαίων οργανολογικών τύπων που διατρέχουν χώρο, χρόνο και πολιτισμούς»¹⁶. Πάρα πολλά μουσικά όργανα έχουν συνδεθεί με μύθους και θρύλους, ενώ σε όλες σχεδόν τις θρησκείες η επινόησή τους αποδίδεται σε κάποια θεότητα.

15. Οι υπογραμμίσεις έχουν γίνει από τη συγγραφική ομάδα.

16. Σαρρής, Γ. (1999). Μουσικά Όργανα - Ο Ήχος της Ύλης και η Ύλη του Ήχου. Rom, 11.

7. Αρχαία ελληνικά όργανα (Κατασκευή: Ν. Μπρας)

Για παράδειγμα, γνωστός είναι ο μύθος που υπάρχει για τον Ερμή και την περίφημη λύρα του από καβούκι χελώνας και κέρατα ταύρου ή για τον τραγοπόδαρο Πάνα και τον αυλό του.

Δεν είναι λοιπόν παράξενο που σε πολλούς πολιτισμούς κάποια μουσικά όργανα θεωρούνταν ιερά και παίζονταν από συγκεκριμένα πρόσωπα, ενώ κάθε άλλη χρήση τους αποτειλούσε... ιεροσυλία. Ως παρά-

8. Λύρες και νταούλι στο κονάκι του αρχιαναστενάρη, κάτω από τις εικόνες. Αγία Ελένη Σερρών, 1970.

δειγμα αναφέρονται το νταούλι και η λύρα που χρησιμοποιούν οι Αναστενάρηδες, τα οποία φυλάσσονται όλο το χρόνο στο κονάκι του Αρχιαναστενάρη μαζί με τις εικόνες¹⁷.

Εξάλλου, είναι πλέον κοινός τόπος ότι ο τελετουργικός ρόλος των μουσικών οργάνων προηγήθηκε του καθαρά μουσικού. Και αν σήμερα αυτή η ιερή και τελετουργική διάσταση της μουσικής και των οργάνων της υποχωρεί μπροστά στην καταναλωτική αντίληψη που θέλει τη μουσική και τα μουσικά όργανα απλά προϊόντα έτοιμα για κατανάλωση, υπάρχουν ακόμα αντιστάσεις.

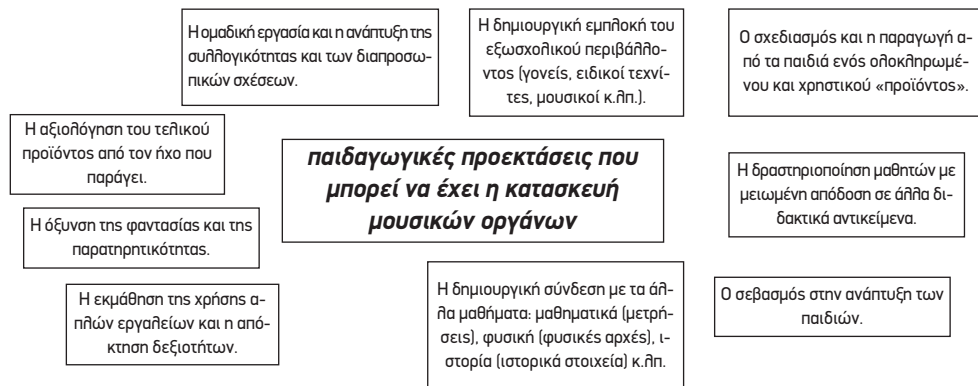
Στο διαδίκτυο υπάρχουν πάρα πολλές ιστοσελίδες αφιερωμένες στα μουσικά όργανα με ιστορικά στοιχεία, ηχητικά δείγματα, συμβουλές, οδηγίες κατασκευής, ακόμα και... ανέκδοτα. Μια τέτοια ενδιαφέρουσα διεύθυνση είναι (www.rom.gr/rom14/cdromweb/contents.htm) του περιοδικού Rom, ενώ περισσότερες υπάρχουν καταχωρημένες στο σχετικό παράρτημα στο τέλος του βιβλίου των μαθτών.

9. Η ιστοσελίδα του περιοδικού ROM που είναι αφιερωμένη στα όργανα της ορχήστρας.

Γιατί να κατασκευάσουν οι μαθητές μουσικά όργανα

Η τελειοποίηση και η εξέλιξη των μουσικών οργάνων ακολούθησε την τεχνολογική και επιστημονική εξέλιξη του ανθρώπου και κάθε νέο μουσικό όργανο (= νέο νόχρωμα) γονιμοποιεί τη φαντασία και τη δημιουργικότητα ολόκληρων γενεών μουσικών. Όταν ο μουσικός είναι και κατασκευαστής του οργάνου (όπως συνέβαινε στην παραδοσιακή μουσική), έχει μια πιο προσωπική –σχεδόν φετιχιστική– σχέση με το δημιούργημά του. Αν γίνει προσπάθεια κωδικοποίησης των παιδαγωγικών προεκτάσεων της κατασκευής μουσικών οργάνων από τους μαθητές, θα δείτε ότι αυτές είναι:

Αλλά η σημαντικότερη μάλλον **διάσταση** που έχει η κατασκευή μουσικών οργάνων από τους μαθητές είναι η ψυχαγωγία, δηλαδή η αγωγή της ψυχής με την αρχαία έννοια του όρου. Αν περάσει στα παιδιά το μήνυμα ότι ο καθένας μπορεί να εκφραστεί με τη μουσική φυσικά και αβίαστα, κατασκευάζοντας μόνος του τα όργανα που θα χρειαστεί, αν απομυθοποιηθεί η άποψη ότι, για να παιχτεί και να ψυχαγωγήσει η μουσική, πρέπει να αγοραστούν ακριβά όργανα και να γίνονται μαθήματα για χρόνια, τότε θα έχει αποδοθεί στη μουσική η αληθινή της διάσταση και θα έχει απελευθερωθεί ένα μεγάλο μέρος της έμφυτης δημιουργικότητας των μαθητών.

8. Μουσικά παιχνίδια και νχοϊστορίες

«Μεθ' ηδονής μαθάνειν»

Η απόκτηση γνώσης με δημιουργικό τρόπο. «Και πώς επιτυγχάνεται αυτή;» Μέσα από το παιχνίδι –«το όχημα των αυτοσχεδιασμών» (Bruner, 1986), το χιούμορ– «η ουσία της δημιουργικότητας» (de Bono, 1992), το ικνογράφημα, τις γραφικές και κατασκευαστικές αναπαραστάσεις, τη χρήση αναλογιών, μεταφορών και εικόνων, το πλούσιο εποπτικό υλικό. Αποτρέπεται έτσι η επαφή με τη ρουτίνα, με την ανία και τη στείρα σχολαστικότητα. Αποφεύγεται η χρήση της συνταγής και η εξάρτηση από ομοιόμορφες ασκήσεις και διαδικασίες που καθλιεργούν μονοδιάστατους τρόπους σκέψης και συμπεριφοράς¹⁸.

Αν σκεφτεί κάποιος μια φράση που του έρχεται στο μυαλό όταν θέλει να περιγράψει μια ενεργή και βιωματική σχέση με τη μουσική, αυτή δεν είναι άλλη από «παίζω μουσική». Σίγουρα η μουσική είναι παιχνίδι – «όλες οι τέχνες είναι παιχνίδια του νου και του σώματος»¹⁹. Το παιχνίδι είναι μια δραστηριότητα με κανόνες και η εξέλιξή του εξαρτάται από το πόσο επιδέξιοι είναι οι παίκτες του. Η μουσική λοιπόν είναι ένα παιχνίδι με ήχους και δικούς του κανόνες.

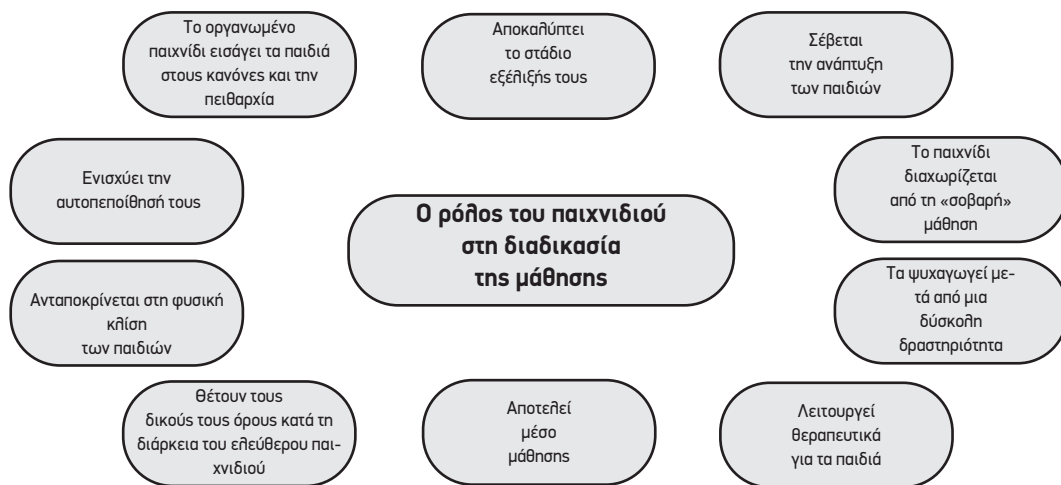
Αν εξετάσουμε τι συμβαίνει τη στιγμή που παίζεται ένα μουσικό παιχνίδι, εκτός από τη στιγμιαία ευχαρίστηση που συνήθως συντηρείται από το πνεύμα του ανταγωνισμού, θα βρούμε ότι υπάρχει μια βαθύτερη και σημαντικότερη διάσταση. Την ώρα που οι άνθρωποι παίζουν με τη μουσική συγχρόνως σκέπτονται, αισθάνονται, ενεργούν, δίνουν λύσεις, αντιδρούν σε μια συγκεκριμένη κατάσταση, δημιουργούν, επικοινωνούν, συνεργάζονται, ξεφεύγουν από τα καθιερωμένα και από παθη-

18. Ξανθάκου, Γ. (1998). Η Δημιουργικότητα στο Σχολείο. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

19. Γρηγορίου, Μ. (1994). Μουσική για Παιδιά και για Έξυπνους Μεγάλους (Τόμος ΒΔ). Αθήνα: Νεφέλη.

τικοί δέκτες μιας τυποποιημένης «ψυχαγωγίας» γίνονται μέλη μιας αληθινά δημιουργικής συνάντησης. Όταν λοιπόν παίζουν με τη μουσική, απαιτείται συνεργασία της σκέψης τους, των λειτουργιών τους και των συναισθημάτων τους.

Ο σπουδαίος ρόλος του παιχνιδιού στη διαδικασία της μάθησης φαίνεται στο παρακάτω διάγραμμα:²⁰

Το παιχνίδι δεν είναι αυτοσκοπός· είναι το όχημα που θα ενώσει την ομάδα με αρκετά ελαστικό τρόπο και θα την εξοικειώσει με όσο το δυνατόν περισσότερα μουσικά στοιχεία. Δεν έχει σημασία αν ξέρουν κάποιο μουσικό όργανο. Τα παιχνίδια αυτά έχουν τη δυνατότητα να φέρνουν σε επαφή τα παιδιά με το ηχητικό υλικό. Επίσης τα παιδιά θα γνωρίσουν βιωματικά τα βασικά στοιχεία της μουσικής που ασυνείδητα έχουν αφομοιωθεί από τα ίδια. Χρησιμοποιώντας διαφορετικές μορφές έκφρασης κάθε φορά (χορός, κίνηση, εικαστικά...) θα ανακαλύψουν την ευχαρίστηση να δημιουργούν με τη μουσική. Τα παιδιά που στέκονται παθητικά σε άλλες δραστηριότητες κινητοποιούνται και συμμετέχουν στα παιχνίδια και αυτό από μόνο του θα ήταν αρκετό για να τα εντάξουμε στην εκπαιδευτική διαδικασία σε καθημερινή βάση.

Υπάρχει λοιπόν ιδανικότερο μέσο προσέγγισης της μουσικής;

Γενικότεροι στόχοι των μουσικών παιχνιδιών

- Ενθάρρυνση και ενίσχυση ιδιαίτερων ικανοτήτων
- Ενίσχυση ομαδικού πνεύματος
- Ανάπτυξη της προσωπικότητας μέσα σε ένα κλίμα εμπιστοσύνης και συνεργασίας
- Υπερνίκηση φόβων και δειλίας
- Εμπιστοσύνη στις ατομικές και ομαδικές δυνατότητες
- Ανάπτυξη ευχάριστης και δημιουργικής παιδαγωγικής ατμόσφαιρας
- Ανάπτυξη δημιουργικής και κριτικής σκέψης
- Να «ερεθιστεί» η ανάγκη για ανακάλυψη και πειραματισμό.

Μικρές συμβουλές για τα μουσικά παιχνίδια

- Στα παιχνίδια που οι παίχτες βγαίνουν σταδιακά, θα πρέπει οι μαθητές να απασχολούνται με κάτι για να μη διαταράσσουν τη ροή του παιχνιδιού κάνοντας φασαρία.
- Δίνεται η δυνατότητα στα παιδιά να τροποποιήσουν τα παιχνίδια, να προτείνουν δικές τους παραλλαγές ή καινούργια παιχνίδια, αλλά πάντα με σαφείς και κοινά αποδεκτούς κανόνες.
- Στα παιχνίδια που γίνονται σε κύκλο καλό είναι να αλληλλάζει κάθε τόσο η φορά του παιχνιδιού για να είναι σε εγρήγορση όλη η ομάδα.
- Ο εκπαιδευτικός συμμετέχει ως ενεργό και ισότιμο μέλος της ομάδας στα παιχνίδια και στις άλλες δραστηριότητες.
- Ποιος άνθρωπος θα κρατήσει οποιοδήποτε μουσικό όργανο στα χέρια του χωρίς να προσπαθήσει να βγάλει από αυτό ήχο; Πόσο μάλλον ένα παιδί! Έτσι στα παιχνίδια που χρησιμοποιούνται μουσικά όργανα δίνονται πρώτα οι κανόνες και μετά τα όργανα! Ωστόσο καλό είναι να αφήνουμε ένα μικρό περιθώριο για το αναγκαίο «ζέσταμα» και τον πειραματισμό με αυτά.

Οι νχοϊστορίες: ένα πολύτιμο διαθεματικό εργαλείο

Οι νχοϊστορίες είναι όπως φανερώνει και το όνομά τους μικρές ιστορίες, κείμενα, ποιήματα και μύθοι που προσφέρονται για να αποτελέσουν τη βάση για ένα δρώμενο που περιλαμβάνει λόγο, κίνηση και μέλος, δηλαδή τα τρία συστατικά των αρχαίων τραγωδιών που οι πρόγονοί μας τα θεωρούσαν –πολύ σωστά– ως ένα άρρηκτο σύνολο. Είναι τα ίδια συστατικά που συναντάμε στην όπερα, μια από τις πιο ολοκληρωμένες μορφές τέχνης.

Σας δίνουμε ένα κείμενο που προσφέρεται για να αποτελέσει τη βάση μιας νχοϊστορίας ή ενός ολοκληρωμένου μουσικού δρώμενου το οποίο θα περιλαμβάνει δραματοποίηση, μουσική εκτέλεση, κίνηση κ.λπ. Εσείς μπορείτε να βρείτε αντίστοιχα κείμενα στην αρχαία ελληνική μυθολογία, στα παρμύθια και την ελληνική και ξένη λογοτεχνία.

Ευφωνία ή η μουσική πόλη²¹

Μια φανταστική πόλη του 2344 μ.Χ.

«Η Ευφωνία είναι μια μικρή πόλη δώδεκα χιλιάδων ψυχών... Μπορεί να θεωρηθεί ένα μεγάλο ωδείο, αφού η άσκηση της τέχνης της μουσικής είναι το μοναδικό αντικείμενο εργασιών των κατοίκων της. Όλοι οι Ευφωνίτες, άντρες, γυναίκες και παιδιά, ασχολούνται αποκλειστικά με το τραγούδι, παίζουν διάφορα όργανα και καταπιάνονται με ό,τι σχετίζεται άμεσα με τη μουσική τέχνη.

Όσοι παίζουν μουσικά όργανα κι όσοι τραγουδούν ταξινομούνται σε κατηγορίες στις διάφορες συνοικίες της πόλης. Κάθε φωνή και κάθε όργανο έχουν ένα δρόμο που φέρει τ' όνομά τους... Υπάρχουν οι δρόμοι των υψίφωνων, των βαρύτονων, των τενόρων, των μεσόφωνων, του βιοηιού, του κόρνου, του φλάουτου, της άρπας, κ.λπ.

10. Έκτωρ Μπερλιόζ

21. Μπερλιόζ, 1853, συλλογή διηγημάτων Βραδιές ορχήστρας, [www.hberlioz.com/Berlioz Special/euphoniae.htm](http://www.hberlioz.com/Berlioz%20Special/euphoniae.htm).

Στις επίσημες γιορτές, ο υπουργός των Καλών Τεχνών επιλέγει από τον πληθυσμό των διαφόρων πόλεων της Γερμανίας είκοσι χιλιάδες προνομιούχους ακροατές στους οποίους επιτρέπεται η είσοδος στον ιππόδρομο. Πρόκειται για ένα ιπποδρόμιο παρόμοιο με τα στάδια της ελληνικής και ρωμαϊκής αρχαιότητας, αλλά χτισμένο με πολύ καλύτερες ακουστικές προδιαγραφές. Το γεγονός που εκτυλίσσεται στη “Μουσική πόλη” είναι η γιορτή Γκλιουκ.

Στην πόλη έρχεται για να γνωρίσει τα μεγάλα ονόματα της μουσικής η υψίφωνος Ναντίρα. Ο συνθέτης Σέτλαντ έχει προετοιμάσει την εκτέλεση του έργου “Η Άλκηστη”. Περιγράφει ο ίδιος τι συνέβη: “Η Άλκηστη εκτελέστηκε επαξίως. Μετά την παράσταση, οι έξι χιλιάδες φωνές του έργου τραγούδησαν στον ιππόδρομο τον ύμνο μου που συνόδευσα με εκατό οικογένειες κληρινέτων και σαξοφώνων, εκατό άλλα φλιάουτα, τετρακόσια βιοηλοντσέλα και τριακόσιες άρπες. Το αποτέλεσμα ήταν εντυπωσιακό”.

Ακόμα πιο εντυπωσιακό ήταν το αποτέλεσμα όταν τραγούδησε η υψίφωνος. Οι Ευφωνίτες, με το πολύ υψηλό μουσικό τους αισθητήριο, αντέδρασαν ως εξής: “Μια φωνή δέκα χιλιάδων ψυχών υψώθηκε αυθόρμητα σε μια συγχορδία της εβδόμης σε ντεκρεσέντο, που το ακολούθησε μια στομφώδης κατάληξη σε μουσική φράση σε ντο μείζονα...”»

9. Έρευνα και διαθεματικά σχέδια εργασίας

Οι μαθητές αλλά και οι εκπαιδευτικοί πρέπει να ασκηθούν στην ερευνητική διαδικασία για τις ατομικές ή ομαδικές εργασίες και τα διαθεματικά σχέδια εργασίας (project) που εφαρμόζονται επίσημα πια στο εκπαιδευτικό μας σύστημα. Στο σύγχρονο σχολείο οι μαθητές δεν χρειάζεται να γεμίζουν το μυαλό τους με πληροφορίες και γνώσεις που κάποιος άλλος τους δίνουν έτοιμες. Αυτό που χρειάζεται είναι να αποκτήσουν την ικανότητα να ανακαλύπτουν, να οργανώνουν, να ταξινομούν και να αξιολογούν τις πληροφορίες που χρειάζονται κάθε φορά και με αυτές να συνθέτουν τις δικές τους εργασίες. Τα διαθεματικά σχέδια εργασίας προσφέρονται για να πετύχουμε τα παραπάνω γιατί απαιτούν καλή οργάνωση, κριτική σκέψη και πνεύμα συνεργασίας.

Πορεία ενός διαθεματικού σχεδίου εργασίας (project)

Η μέθοδος project ή διαθεματικό σχέδιο εργασίας, όπως αποδίδεται στα ελληνικά ο όρος, είναι ένα αποτελεσματικό και σύγχρονο εργαλείο στα χέρια του εκπαιδευτικού. Οι μαθητές δουλεύουν διαθεματικά και συνεργατικά και η εκπαιδευτική διαδικασία εμπλουτίζεται με νέες διαδικασίες και δραστηριότητες. «Ετυμολογικά ο όρος project προέρχεται από το λατινικό ρήμα *projicio* που σημαίνει *προβάλλω*. Στον όρο, λοιπόν, *project method* υπάρχει το στοιχείο της προβολής προς τα εμπρός, αλλά δεν ορίζεται το προβαλλόμενο στοιχείο»²². Η μέθοδος αυτή εφαρμόζεται εδώ και πολλές δεκαετίες στον ιδιωτικό τομέα (βιομηχανία, διαφήμιση κ.λπ.), ενώ στην εκπαίδευση, ειδικότερα την ελληνική, άρχισε να εφαρμόζεται σχετικά πρόσφατα.

Η μέθοδος project για την εκπαίδευση σημαίνει έναν τρόπο ομαδικής εργασίας στην οποία συμμετέχουν ενεργητικά όλα τα μέλη της ομάδας, έχοντας ένα συγκεκριμένο στόχο. Όλοι μαζί επιλέγουν το θέμα, προγραμματίζουν και επιμερίζουν τις εργασίες, αναθεωρούν αν χρειαστεί τις αρχικές τους σκέψεις και καταλήγουν σε αποτελέσματα ή προϊόντα που τα κοινοποιούν στη σχολική ή την ευρύτερη κοινότητα. Βέβαια εδώ πρέπει να τονιστεί ότι, όσο σημαντικό κι αν είναι το τελικό αποτέλε-

σμα, μεγαλύτερη σημασία έχει ο δρόμος και οι εμπειρίες, η συνεργατικότητα, η δημιουργία και η συνακόλουθη απόκτηση δεξιοτήτων.

Η μέθοδος αυτή δεν πρέπει να συγχέεται με την ομαδοσυνεργατική διδασκαλία. Και στις δύο περιπτώσεις τα παιδιά εργάζονται σε ομάδες, αλλά στην ομαδοσυνεργατική διδασκαλία όλα καθορίζονται από το αναλυτικό πρόγραμμα, ενώ στα σχέδια εργασίας τα μέλη της ομάδας –ο εκπαιδευτικός και οι μαθητές– επιλέγουν ελεύθερα το θέμα, τη διάρκεια, τους στόχους και τον τρόπο εργασίας τους. Έτσι το σχολείο γίνεται ένα ζωντανό και δημιουργικό εργαστήριο που ασκεί τους μαθητές στη συνεργασία αλλά και στην αυτοδέσμευση. Μαθαίνει στα παιδιά «πώς να μαθαίνουν», που είναι το βασικό ζητούμενο της σύγχρονης εκπαίδευσης, και δημιουργεί ατμόσφαιρα ελευθερίας, αντιαυταρχική και δημοκρατική.

Η συγκεκριμένη μέθοδος δεν αποτελεί βέβαια πανάκεια και, για να αποδώσει τα παραπάνω, πρέπει ο εκπαιδευτικός να λάβει υπόψη του πολλούς παράγοντες, όπως ο διαθέσιμος διδακτικός χρόνος, το επίπεδο της ομάδας, τα αναγκαία μέσα και υλικά κ.ά. Επιπλέον τα θέματα στα πρώτα σχέδια εργασίας θα πρέπει να είναι λιγότερο απαιτητικά και σταδιακά να αυξάνεται ο βαθμός δυσκολίας τους, καθώς η ομάδα θα έχει αποκτήσει τις απαραίτητες δεξιότητες. Επίσης είναι αναγκαίο να τηρούνται οι κανόνες για μια σωστή και αποδοτική συνεργασία.

Κανόνες συνεργασίας

- Όλες οι σχετικές πληροφορίες μοιράζονται μεταξύ των ομάδων.
- Οι ισχυρισμοί και οι απόψεις όλων των μελών πρέπει να υποστηρίζονται με επιχειρήματα και να στηρίζονται σε δεδομένα.
- Οι συγκρούσεις, διχογνωμίες, διαφορές που ίσως προκύψουν επιλύονται άμεσα και μέσα στο πλαίσιο της ομάδας.
- Όλες οι προτάσεις και απόψεις είναι αναγκαίο να κρίνονται και να συζητούνται.
- Προτού παρθεί μια απόφαση λαμβάνονται υπόψη και αξιολογούνται όλες οι εναλλακτικές προτάσεις. Καλείται κάθε μέλος να εκφράσει την άποψή του.
- Ενθαρρύνεται η έκφραση απόψεων από όλα τα μέλη της ομάδας.
- Η ομάδα θα πρέπει να προσπαθεί να καταλήγει σε συμφωνία.
- Όλα τα μέλη της ομάδας αποδέχονται τη συλλογική ευθύνη των αποφάσεων που λαμβάνονται και των πράξεων στις οποίες οδηγούν αυτές οι αποφάσεις.

Σημειώνεται ότι:

- Η μέθοδος αυτή λειτουργεί πολύ καλά στα αντικείμενα που απαιτούν σχολική έρευνα.
- Κατά τη διάρκεια ενός τέτοιου σχεδίου εργασίας παρεμβάλλονται διαλείμματα ενημέρωσης και ανατροφοδότησης.
- Είναι πολύ σημαντικό το θέμα να αρμόζει στις δυνατότητες των παιδιών και να τηρούνται με αυστηρότητα τα χρονοδιαγράμματα.
- Πολλή συχνά απαιτείται ειδική διαμόρφωση του περιβάλλοντος εργασίας (π.χ. αναδιάταξη των επίπλων της τάξης).
- Απαιτείται στενή συνεργασία με άλλα πρόσωπα (διευθυντής σχολείου, ειδικοί, γονείς κ.ά.).
- Υπάρχουν διοικητικά θέματα που είναι απαραίτητο να λαμβάνονται υπόψη (ενημερωτικό έγγραφο προς το διευθυντή και τον προϊστάμενο, γραπτή συγκατάθεση γονέων κ.λπ.).

Η πορεία ενός σχεδίου εργασίας μπορεί να είναι η ακόλουθη:*

1. Επιλογή του θέματος	Γίνεται με κάποια αφορμή και την πρωτοβουλία την έχουν τα παιδιά ή ο εκπαιδευτικός.
2. Ανταλλαγή απόψεων, μελέτη των απαιτούμενων μέσων και πληροφοριών	Με δημοκρατικό διάλογο ελέγχονται οι δυνατότητες που υπάρχουν και οι απαιτήσεις που θα προκύψουν.
3. Στοχοθεσία	Τίθενται οι στόχοι της εργασίας από κοινού.
4. Ανάπτυξη της υπόθεσης	Αναπτύσσεται η υπόθεση που θα τους απασχολήσει.
5. Σχεδιασμός δραστηριοτήτων, νοητικός χάρτης, συστημική ανάλυση	Με βάση την υπόθεση κατασκευάζεται ένας νοητικός χάρτης (mind map) που θα λειτουργεί ως κωδικοποίηση των δράσεων και των κατευθύνσεων που θα ακολουθηθούν.
6. Καταμερισμός εργασιών στις ομάδες, χρονοδιάγραμμα	Δημιουργούνται ομάδες και γίνεται ο καταμερισμός των εργασιών. Καταρτίζεται το χρονοδιάγραμμα.
7. Διεξαγωγή εργασιών	Εκτελούνται οι εργασίες στο χρόνο και στους χώρους (σχολείο, βιβλιοθήκη, μουσεία κ.λπ.) που προβλέπεται.
8. Συγκέντρωση και ανάλυση υλικού	Συγκεντρώνεται, ταξινομείται και αναλύεται το υλικό που προέκυψε.
9. Επέκταση ή τροποποίηση υπόθεσης	Γίνεται αναδιατύπωση ή επέκταση της υπόθεσης μέσω της ανατροφοδότησης που προέρχεται από το υλικό που συγκεντρώθηκε.
10. Προετοιμασία τελικού προϊόντος	Αξιολογείται το υλικό για να επιλεγεί αυτό που θα αποτελέσει το τελικό «προϊόν».
11. Αυτοαξιολόγηση, προετοιμασία παρουσίασης και δημοσιοποίησης	Γίνονται οι απαραίτητες εργασίες και μετατροπές για να μπορέσουν να παρουσιαστούν και να δημοσιοποιηθούν τα αποτελέσματα της εργασίας, αφού προηγηθεί μια διαδικασία αυτοαξιολόγησης.
12. Δημοσιοποίηση εργασίας, αξιολόγησή της	Ακολουθεί η δημοσιοποίηση της εργασίας και η αξιολόγησή της.

10. Χρήση νέων τεχνολογιών²³

Το έντυπο υλικό που κρατάτε στα χέρια σας συμπληρώνεται από το Audio CD, το DVD για τις τάξεις Δ΄, Ε΄ και ΣΤ΄ και εκπαιδευτικό μουσικό λογισμικό που θα διατίθεται μέσω διαδικτύου σε όλες τις σχολικές μονάδες. Ο εκπαιδευτικός θα επιλέξει τον τρόπο με τον οποίο θα χρησιμοποιήσει όλο αυτό το υλικό ανάλογα με τα ενδιαφέροντα, τις εμπειρίες και το δυναμικό της τάξης.

Στο βιβλίο του μαθητή και το τετράδιο εργασιών υπάρχουν πολλές δραστηριότητες που παραπέμπουν στο διαδίκτυο, στη χρήση λογισμικού αθλή και μηχανημάτων για την εγγραφή και επεξεργασία του ήχου και ολόκληρη η ενότητα 24 είναι αφιερωμένη στη χρήση της τεχνολογίας. Πιστεύουμε ότι στην εποχή μας η γνώση της σύγχρονης μουσικής τεχνολογίας είναι για τον μουσικό αναγκαία και μπορεί να «απογειώσει» τη δημιουργικότητά του. Για το λόγο αυτό το παράρτημα με τις ηλεκτρονικές διευθύνσεις ενσωματώθηκε στο βιβλίο του μαθητή και όχι στο βιβλίο του εκπαιδευτικού.

11. Επισκέψεις²⁴

Η Μουσική Αγωγή δεν εξαντλείται στο πλαίσιο του σχολείου και της τάξης. Αίθουσες συναυλιών και ηχογραφήσεων, εργαστήρια κατασκευαστών και συντηρητών μουσικών οργάνων, μουσικοί οίκοι, η τοπική φιλαρμονική και σχετικά μουσεία αποτελούν ζωντανές πηγές πληροφόρησης, προβληματισμού και δράσης για μαθητές και εκπαιδευτικούς. Ειδικότερα στο πλαίσιο των σχεδίων εργασίας οι μαθητές θα πρέπει να επισκεφθούν κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς αρκετούς τέτοιους χώρους.

Από τον εκπαιδευτικό απαιτείται έγκαιρος προγραμματισμός από την αρχή της χρονιάς και κατάλληλη προετοιμασία. Μια εκπαιδευτική επίσκεψη, όπως για παράδειγμα σε ένα μουσείο ή στο εργαστήριο ενός καλλιτέχνη, πρέπει να περιλαμβάνει τέσσερα –εξίσου σημαντικά– στάδια:

1. την προετοιμασία του εκπαιδευτικού
2. την προετοιμασία των μαθητών
3. την επίσκεψη στο χώρο
4. τις δραστηριότητες μετά την επίσκεψη.

Ειδικότερα:

1. Ο εκπαιδευτικός
 - πρέπει να είναι γνώστης του χώρου που θα επισκεφθεί η ομάδα
 - να έχει ενημερωθεί
 - για τα εκθέματα και τα εκπαιδευτικά προγράμματα
 - για πρακτικά θέματα, όπως για το τι πρέπει και κυρίως για το τι δεν πρέπει να έχουν μαζί τους οι μαθητές ή αν υπάρχει χώ-

11. Μουσείο Αρχαίων, Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Μουσικών Οργάνων.

23. Καμπύλης, Π. (2005). Αισθητική Αγωγή και Νέες Τεχνολογίες. Στο: Μ. Αλεξάκου & Κ. Σπετσιώτου (Επιμ.), Η Συμβολή των Τεχνών στην Αγωγή και Εκπαίδευση των Παιδιών μας (σελ. 57-68). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

24. Καμπύλης, Π., & Σπετσιώτης, Ι. (2004). Παιδαγωγικές Σπουδές εξ Αποστάσεως στη Μουσική Αγωγή. Αθήνα: ΕΠΙ Παιδαγωγικό Σπουδαστήριο Ομίληου Ξυνη.

πος για να κάνουν ένα μικρό διάλειμμα

– για την ακριβή διάρκεια του προγράμματος ή της ξενάγησης.

- να έχει ενημερώσει έγκαιρα τους μαθητές και τους γονείς τους.
2. Στη συνέχεια ο εκπαιδευτικός πρέπει να προετοιμάσει τους μαθητές για την επίσκεψη και σε πρακτικό επίπεδο, για παράδειγμα προετοιμάζοντας καρτελάκια με το όνομα, το σχολείο, το τηλέφωνο και την τάξη κάθε μαθητή που θα διευκολύνουν την επικοινωνία με τους υπεύθυνους των μουσείων, αλλά και δίνοντας στοιχεία και πληροφορίες για το χώρο, για τα εκθέματα, για τις ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούν σε ένα τέτοιο μέρος κ.ο.κ.
 3. Η κυρίως επίσκεψη πρέπει να δίνει στα παιδιά τη δυνατότητα να συμμετέχουν ενεργά και ολόψυχα και να μην είναι παθητικοί δέκτες ανούσιων πληροφοριών. Μας ενδιαφέρει να βιώσουν οι μαθητές την αισθητική εμπειρία και να ενεργοποιήσουμε τη φαντασία και τις αισθήσεις τους, να τους προβληματίσουμε, να τους βοηθήσουμε να κάνουν αναγωγές σε προσωπικές τους εμπειρίες. Για να τα πετύχουμε όλα αυτά είναι πολύ χρήσιμη και πρακτική η συμπλήρωση από τους μαθητές φύλλων εργασίας.
 4. Η τέταρτη και τελευταία φάση περιλαμβάνει την αξιολόγηση της επίσκεψης και των δραστηριοτήτων που περιελάμβανε, δημιουργικές εργασίες με σχετικά θέματα, δραστηριότητες εμπέδωσης και επέκτασης και τον προγραμματισμό επόμενων επισκέψεων.

12. Αξιολόγηση²⁵

Η αξιολόγηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας αποτελεί πια ένα συνεχές, δυναμικό και αναπόσπαστο μέρος της εκπαίδευσης με σκοπό τη συνεχή ανατροφοδότηση των αλληλεπιδρώντων μερών. Στην εκπαίδευση αξιολογούνται και οι τρεις τομείς της αγωγής: ο γνωστικός (cognitive domain), ο συναισθηματικός (affective domain) και ο ψυχοκινητικός (psychomotor domain), που δεν είναι σε καμιά περίπτωση ανεξάρτητοι μεταξύ τους αλλά διαπλέκονται σε μεγάλο βαθμό. Η αξιολόγηση στο σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα περιλαμβάνει, εκτός από τη βαθμολόγηση των γνώσεων και των δεξιοτήτων του μαθητή, την απαραίτητη ανατροφοδότηση (feedback) ανάλογα με το επίπεδο της ομάδας, την επίτευξη ή όχι των στόχων κ.λπ. Επίσης πρέπει να είναι απλή, να αποτελεί μέρος της εκπαιδευτικής διαδικασίας, ενώ τα κριτήρια που χρησιμοποιούνται να είναι πλήρως κατανοητά και αποδεκτά. Η ατομική αξιολόγηση θα πρέπει να αντανakλά τη συμμετοχή του κάθε μαθητή στην εκπαιδευτική διαδικασία και τη λειτουργία του ως μέλους της ομάδας.

Στη Μουσική Αγωγή ειδικότερα, η αξιολόγηση θα πρέπει να εστιάζεται περισσότερο στο συναισθηματικό και ψυχοκινητικό τομέα και δευτερευόντως στο γνωστικό. Σύμφωνα με το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών Μουσικής «...ο μαθητής αντιμετωπίζεται ως ολοκληρωμένη προσωπικότητα και στόχος είναι να βοηθηθεί να βελτιώσει την αυτοαντίληψή του και να ξεπεράσει τυχόν αδυναμίες του μέσα σε ένα κλίμα αποδοχής και αλληλεγγύης, ώστε να μπορέσει σταδιακά να προχωρήσει σε αυτοαξιολόγηση της προσπάθειάς του». Η αξιολόγηση των δημιουργικών δραστηριοτήτων, όπως αυτές που έχουν σχέση με τη μουσική, δεν γίνεται με τη βαθμολογία αλλά με επικοινωνιακά σχόλια του τύπου «ήταν πολύ εκφραστικός ο τρόπος με τον οποίο ο/η έπαιξε το ρόλο

25. Καμπύλης, Π., & Σπετσιώτης, Ι. (2002). Η Αόρατη Ορχήστρα Συνοδεύει τα Τραγούδια μας. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

του/της» ή «μου άρεσε ο συγχρονισμός που είχαν οι μουσικοί και οι σωστές εναλλαγές στις μελωδίες». Για να γίνεται η αξιολόγηση δημιουργικά και εποικοδομητικά, πρέπει να υπάρχουν σαφείς και ξεκάθαροι στόχοι και να χρησιμοποιείται συγκεκριμένη ορολογία. Αν λοιπόν τα παιδιά και ο εκπαιδευτικός θέσουν μαζί τους στόχους και τα κριτήρια της αξιολόγησης, τότε οι όροι είναι ξεκάθαροι σε όλους και οι όποιες αντιθέσεις αμβλύνονται. Αυτό που πρέπει να κυριαρχεί στη σκέψη του εκπαιδευτικού είναι ότι όποια διαδικασία αξιολόγησης κι αν επιλέξει δεν πρέπει να λειτουργεί ως τροχοπέδη της δημιουργικότητας και του θετικού παιδαγωγικού κλίματος.

Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Μουσική ορολογία: μέτρο, ρυθμός, νουούρα, αυτοσχεδιασμός, μουσικό παιχνίδι, τέμπο, μουσικό θέμα

Υλικά: το CD που συνοδεύει το βιβλίο, CD player, τα εργαλεία και υλικά για την κατασκευή της νουούρας, κρουστά όργανα (τύμπανο, ξύστρα, μαράκα, πιατίνια)

Διδακτικοί στόχοι:

- Να ερευνήσουν, να επιλέξουν και να συνδυάσουν ήχους που παράγονται από τη φωνή, το σώμα και τα μουσικά όργανα, για να παράγουν απλές συνθέσεις.
- Να συζητήσουν για το ρόλο της μουσικής στη δημιουργία ειδικών ψυχικών διαθέσεων.
- Να τραγουδήσουν ή να παίξουν ένα σύντομο σόλο.
- Να εκτελέσουν ένα μουσικό πρότυπο που παρουσιάζεται με ηχηρές κινήσεις ή μουσικά όργανα.
- Να κατασκευάσουν μουσικά όργανα που απαιτούν πιο επιδέξιους χειρισμούς ή λεπτομέρειες και να τα χρησιμοποιήσουν σε μουσικές δραστηριότητες.
- ΝΑ ΨΥΧΑΓΩΓΗΘΟΥΝ.

Διαθεματικές έννοιες: χρόνος, μεταβολή, τέχνη, πολιτισμός, συμβολισμός, ήχος, επικοινωνία, συνεργασία, αλληλεπίδραση, μονάδα-σύνολο

Προεκτάσεις: Γλώσσα, Αισθητική Αγωγή, Αγωγή Υγείας

Στην πρώτη ενότητα βασικός στόχος είναι η δημιουργία ευχάριστου κλίματος και ομαδικού-συνεργατικού πνεύματος στην τάξη. Για το σκοπό αυτό υπάρχουν μουσικά παιχνίδια, κατασκευές και δημιουργικές δραστηριότητες.

Η ανάδειξη του ρόλου που παίζει η μουσική στη ζωή μας και του περιεχομένου της Μουσικής Αγωγής θα γίνει μέσα από τη συζήτηση που θα προκαλέσουν οι εικόνες που βρίσκονται στη σελίδα 6 και στις οποίες οι μαθητές θα βάλλουν τους δικούς τους υπότιτλους (**Γλώσσα**). Οι εικόνες αφορούν: 1. την κατασκευή και τη χρήση μουσικών οργάνων, 3. τη μουσική μέσα από την τέχνη, 4. τη δημιουργία φωνητικών και οργανικών συνόλων, 5. τη γνωριμία με τη μουσική άηλων ηλών, 6. τη χρήση της τεχνολογίας, 7. την παρακολούθηση συναυλιών, 8. τα μουσικά παιχνίδια, 9. τη μουσική μας **παράδοση**, 10. τις επισκέψεις σε χώρους με μουσικό ενδιαφέρον, 11. τη συμμετοχή των μαθητών/τριών σε σχολικές παραστάσεις και 12. τη μουσική στην εκπαίδευση.

Ακολουθεί μια δραστηριότητα με κύριο στόχο τη δημιουργία ευχάριστου κλίματος (δέσιμο της ομάδας), μέσα στο οποίο οι μαθητές αυτοσχεδιάζοντας θα απαγγείλουν ρυθμικά τους στίχους που δίνονται ή μια δική τους παραλληλαγή. Όταν τελειώνει η τελευταία στροφή, καθένας με τη σειρά του μπορεί να λήξει το όνομά του και να κάνει έναν αυτοσχεδιασμό με παλαμάκια ή με ένα κρουστό όργανο (**Audio CD, εγγραφή 1**).

11. Παραδοσιακή νουούρα από καλήμι

Η κατασκευή της νουούρας²⁶ (**Αισθητική Αγωγή**) είναι εύκολη και τα υλικά έχουν μηδαμινό κόστος. Με τα όργανα που θα κατασκευαστούν δημιουργείται το πρώτο οργανικό σύνολο της χρονιάς που θα εκτελέσει τη γνωστή μελωδία του Ροζ Πάνθηρα (**Audio CD, εγγραφή 2**), μουρμουρίζοντάς τη στις νουούρες.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να γίνει μια αναφορά στους κανόνες υγιεινής (**Αγωγή Υγείας**) που θα πρέπει να ακολουθούν οι μαθητές ειδικά με τα πνευστά όργανα: να μην τα βάζουν στο στόμα τους αν δεν είναι καθαρά, να μη χρησιμοποιούν όλοι τα ίδια όργανα για να αποφευχθεί η μετάδοση ασθενειών κ.λπ.

Με τις νουούρες θα παίξουμε και το παιχνίδι «Σώστε το Ροζ Πάνθηρα», ενώ στο μουσικό παιχνίδι «Το ηχοκατευθυνόμενο... ρομπότ» θα χρειαστούν επιπλέον μερικά κρουστά μουσικά όργανα.

2. Ο ήχος και... εμείς

Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Μουσική ορολογία: συμφωνική ορχήστρα, κοντσέρτο, Μότσαρτ, τονικό ύψος, δεξιά πεντάλη πιάνου, χροιά, διάρκεια, ένταση, ηχώχρωμα, μουσικοθεραπεία, κυματομορφές, παλμογράφος, υπέρηχοι, συχνότητα, μαγνητοταινία, ηχομόνωση, ηχητικά κύματα, μουσικοθεραπεία

Υλικά: τα εργαλεία και υλικά για την κατασκευή του παλμογράφου, κασετόφωνο ή Η/Υ με κάρτα ήχου για ηχογράφηση, ακουστικά, ηχεία Η/Υ, στερεοφωνικό.

Σχετικοί χώροι: αίθουσα ηχογραφήσεων (studio)

Διδακτικοί στόχοι:

- Να διερευνήσουν τα χαρακτηριστικά στοιχεία του ήχου και τη σημασία του στη ζωή μας.
- Να γνωρίσουν τη φυσιολογία της ακοής.
- Να πειραματιστούν χρησιμοποιώντας την ακοή και τη φωνή τους.
- Να κατασκευάσουν ένα πρωτότυπο όργανο για να μελετήσουν τα στοιχεία του ήχου.
- Να μελετήσουν πώς διάφορα ηχητικά φαινόμενα λειτουργούσαν ως ερέθισμα για τη δημιουργία μύθων.
- ΝΑ ΨΥΧΑΓΩΓΗΘΟΥΝ.

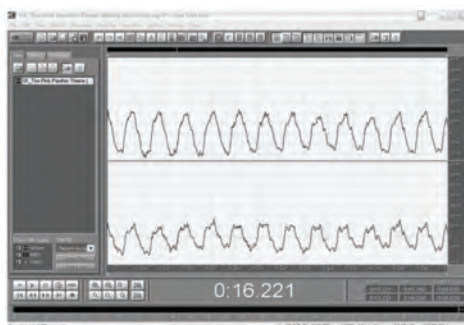
Διαθεματικές έννοιες: αλληλεπίδραση, επικοινωνία, μεταβολή, πολιτισμός, διάσταση (χώρος, χρόνος), μονάδα-σύνολο

Η ενότητα αυτή έρχεται να συνδέσει το μάθημα της **Μουσικής Αγωγής** με τη **Φυσική**, καθώς στην Ε' και στη ΣΤ' τάξη υπάρχουν στα βιβλία της Φυσικής ενότητες μαθημάτων που αναφέρονται στον ήχο. Μέσα από δημιουργικές δραστηριότητες και κατασκευές αναδεικνύεται η τεράστια επίδραση του ήχου στη ζωή μας.

Αφού προηγηθεί ένα σύντομο εισαγωγικό κείμενο, παρουσιάζονται μερικές ενδιαφέρουσες πληροφορίες για την ακοή και δίνεται το έναυσμα για μια σχετική συζήτηση στην τάξη. Μπορεί να γίνει από τον εκπαιδευτικό αναφορά στην υγιεινή και στις συνέπειες που έχει η έκθεσή μας σε δυνατούς ήχους.

Ακολουθούν δύο μικρές δραστηριότητες που δίνουν στους μαθητές τη δυνατότητα να πειραματιστούν και να βιώσουν τις πληροφορίες που δόθηκαν.

Στη συνέχεια υπάρχει ένα μικρό κείμενο σχετικό με τα χαρακτηριστικά και τη μεγάλη ποικιλία των ήχων και παρουσιάζεται ο παλμογράφος, το επιστημονικό όργανο που χρησιμοποιείται για τη μελέτη των ηχητικών κυμάτων και των κυματομορφών. Στη θέση του εξειδικευμένου επιστημονικού οργάνου, μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε λογισμικά επεξεργασίας ήχου, όπως το εικονιζόμενο Cood Edit Pro, που μας επιτρέπει να δούμε και να επεξεργαστούμε τις κυματομορφές στον Η/Υ του σχολείου.

12. Λογισμικό εγγραφής και επεξεργασίας ήχου

Η κατασκευή του αυτοσχέδιου παλμογράφου²⁷ δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές να πειραματιστούν και να εφαρμόσουν στην πράξη τις σχετικές πληροφορίες.

Η συμπλήρωση του κειμένου στο βιβλίο του μαθητή (σελ. 8), το οποίο αναφέρεται στα επαγγέλματα και στη σχέση τους με τη μουσική, μπορεί να γίνει στην τάξη αν υπάρχει χρόνος ή να δοθεί ως εργασία για το σπίτι.

Η διδακτική ενότητα θα κλείσει ευχάριστα με τη δραστηριότητα της αυτό-ηχογράφησης από το τετράδιο εργασιών που είναι διασκεδαστική και προκαλεί τον προβληματισμό των μαθητών. Η δραστηριότητα πειραματισμού στο τετράδιο εργασιών (σελ. 5) θα αποτελέσει, κατά την κρίση του εκπαιδευτικού, πείραμα στην τάξη ή θα ανατεθεί ως προαιρετική εργασία για το σπίτι.

Για να υπάρξει ήχος πρέπει να έχουμε: ένα υλικό που μπορεί να πάλλεται, μια δύναμη που θα θέσει αυτό το υλικό σε παλμική κίνηση και το μέσο με το οποίο θα μεταφερθεί ο ήχος που δημιουργήθηκε.

Ο ήχος είναι μια μορφή ενέργειας. Ο ήχος δεν κινείται. Μεταφέρει την κινητική του ενέργεια στο τμήμα του αέρα, υγρού ή στερεού που βρίσκεται κοντά του κι έτσι μεταβιβάζεται προς όλες τις κατευθύνσεις με τα ηχητικά κύματα. Τα ηχητικά κύματα δεν μπορούμε να τα δούμε, μοιάζουν όμως με τα κύματα που δημιουργούνται αν ρίξουμε ένα βότσαλο στο νερό μιας λιμνούλας και κινούνται

27. Καμπύλης, Π., & Σπετσιώτης, Ι. (2000). Το Εργαστήρι της Μουσικής. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

σχεδόν κατά τον ίδιο τρόπο προς όλες τις κατευθύνσεις. Τα κύματα του νερού κινούνται με ταχύτητα περίπου ένα μέτρο το δευτερόλεπτο, ενώ τα ηχητικά κύματα πολύ πιο γρήγορα – περίπου 350 μέτρα το δευτερόλεπτο! Όπως τα κύματα του νερού αν συναντήσουν ένα κομμάτι ξύλου που επιπλέει το λικνίζουν, έτσι και τα ηχητικά κύματα μπορούν να λικνίζουν κάτι, για παράδειγμα... **το τύμπανο του αφτίου μας** και να το κάνουν να πάλλεται. Όσο πιο γρήγορα πάλλεται κάτι, τόσο πιο υψηλός βγαίνει ο ήχος. Έτσι ο ήχος από το πέταγμα του κουνουπιού, που τα μικρά του φτερά κινούνται γρήγορα, είναι υψηλότερος από τον ήχο που δίνει το πέταγμα της μέλισσας που κινεί τα φτερά της πιο αργά.

Το ανθρώπινο αφτί μπορεί να ακούει ήχους που κυμαίνονται από 20 έως 20.000 παλμικές κινήσεις το δευτερόλεπτο. Υπάρχουν όμως και πολύ υψηλοί ήχοι που ονομάζονται **υπέρηχοι**, σαν αυτούς που βγάζουν οι νυχτερίδες αθλά και πολύ χαμηλοί, οι **υπόηχοι**, σαν αυτούς που παράγουν οι φάλαινες και τους οποίους δεν μπορεί να ακούσει ο άνθρωπος.

Ήχος και εκπαίδευση

- Η αναγνώριση, διάκριση και αναδημιουργία των ήχων είναι βασική δραστηριότητα για την εκπαιδευτική πρακτική.
- Προτείνουμε στα παιδιά να διαβάζουν στο σπίτι τους δυνατά.
- Ο τόνος της φωνής, η ένταση και οι διακυμάνσεις της παίζουν ιδιαίτερο ρόλο στην εκπαιδευτική διαδικασία. Μια φωνή επίπεδη δημιουργεί χαμηλές κυρίως συχνότητες που χαλαρώνουν το μυϊκό σύστημα με αποτέλεσμα να αποκοιμίζει το παιδί και να οδηγεί σε απόσπαση της προσοχής του.
- Η φωνή με διακυμάνσεις και θεατρικά στοιχεία αφυπνίζει το παιδί γιατί το αφτί του προσαρμόζεται σε κάθε εναλλαγή συχνότητας και έτσι κερδίζουμε την προσοχή του.
- Το χιούμορ, το γέλιο, ο ψίθυρος και οι εκφραστικές κινήσεις προσώπου, σώματος και χεριών αυξάνουν ακόμα περισσότερο την προσήλωση του παιδιού, με ευεργετικά αποτελέσματα στη μαθησιακή διαδικασία.
- Το ηχητικό περιβάλλον πρέπει να είναι τέτοιο που να βοηθάει σε αυτή την κατεύθυνση. Δυνατοί εξωτερικοί ήχοι αποσυντονίζουν και δρουν ανασταλτικά.
- Ενθαρρύνετε τα παιδιά να τραγουδάνε, να φτιάχνουν ρίμες και να απαγγέλλουν ποίηση.
- Η ακουστική της αίθουσας διδασκαλίας μπορεί να βελτιωθεί με μικρές επεμβάσεις για να έχει το επιθυμητό επίπεδο ηχομόνωσης και ηχοαπορρόφησης.

3. Φωνή, η δική σου ταυτότητα

Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Μουσική ορολογία: φωνητικές χορδές, αντηχεία, ορθοφωνία, διάφραγμα, μεταφώνηση.

Υλικά: το CD που συνοδεύει το βιβλίο, CD player

Σχετικοί χώροι: Κέντρο φωνητικής αγωγής, ωτορινολαρυγγολογικό ιατρείο.

Διδακτικοί στόχοι:

→ Να ερευνήσουν, να επιλέξουν και να συνδυάσουν ήχους που παράγονται από τη φωνή το σώμα και τα μουσικά όργανα, για να δημιουργήσουν απλές συνθέσεις.

- Να ακούσουν παραδείγματα διαφορετικής χρήσης της φωνής και των δυνατοτήτων της.
- Να τραγουδήσουν τραγούδια και ήχους με το δάσκαλό τους και μεταξύ τους με το διάφραγμα.
- Να δημιουργήσουν δικές τους παραλληλαγές στο τραγούδι και να το συνοδεύσουν με ένα ρυθμικό *ostinato*.
- Να πειραματιστούν και να παίξουν παιχνίδια για να αναγνωρίσουν τη σωστή χρήση του φωνητικού μηχανισμού.
- Να αναγνωρίσουν την αξία της σωστής διατροφής και άσκησης και το πώς επιδρούν στη φωνή.
- Να ερευνήσουν, να επιλέξουν και να συνδυάσουν ήχους που παράγονται από τη φωνή, προσέχοντας τη σωστή θέση, στάση και εκφορά.
- Ρυθμική και μελωδική απαγγελία, ρυθμική συνοδεία ή μουσική υπόκρουση κατάλληλων στίχων, ποιημάτων και κειμένων από το βιβλίο της Γλώσσας ή από το Ανθολόγιο.
- **ΝΑ ΨΥΧΑΓΩΓΗΘΟΥΝ.**

Διαθεματικές έννοιες: μεταβολή-εξέλιξη, αλληλεπίδραση, δομή, σύστημα, εξάρτηση, μονάδα-σύνολο, ομοιότητα, διαφορά

Προεκτάσεις: Ιστορία, Γλώσσα, Φυσική, Φυσική Αγωγή, Αγωγή Υγείας

Η φωνή κάθε ανθρώπου είναι τόσο μοναδική όσο και τα δαχτυλίδια του αποτυπώματα· για το λόγο αυτό, όταν μιμείται κάποιος τη φωνή άλλων είναι όχι μόνο ψεύτικη αλλά και άρνηση της μοναδικότητάς του.

Νάγια Γεωργίου

Στην ενότητα αυτή²⁸ οι μαθητές θα πειραματιστούν με τη φωνή τους για να ανακαλύψουν βιωματικά τη σωστή θέση και στάση του σώματος και τη σπουδαιότητα της αναπνοής. Είναι πολύ σημαντική ενότητα, καθώς αρκετά παιδιά σε αυτή την ηλικία παρουσιάζουν το φαινόμενο της **μεταφώνησης** και μέσα από τις πληροφορίες και τις ασκήσεις που δίνονται μπορούν να νιώσουν πιο άνετα, γνωρίζοντας ότι είναι κάτι φυσιολογικό και αναμενόμενο σε αυτή την ηλικία.

Μεταφώνηση

Ο οργανισμός του παιδιού αυτής της ηλικίας αλλάζει ανατομικά, φυσιολογικά και νευροψυχολογικά, επηρεάζοντας ταυτόχρονα και τη φωνητική του λειτουργία.

Ειδικότερα ο φωνητικός μηχανισμός αναπτύσσεται δυσανάλογα στα επιμέρους όργανά του. Οι φωνητικές χορδές αναπτύσσονται πολύ κατά μήκος, ενώ το πλάτος τους παραμένει συχνά το ίδιο

28. Οι πληροφορίες για τη μεταφώνηση και την ορθοφωνία που περιέχονται σε αυτή την ενότητα έχουν αντληθεί κατά κύριο λόγο από το βιβλίο Γεωργίου, Ν. (2000). Μέθοδος Ορθοφωνίας - Ορθοφωνία, φωνητική, τραγούδι. Αθήνα: Βεργίνα.

και ο λάρυγγας μεγαλώνει πιο γρήγορα από τα άλλα αντηχεία, με αποτέλεσμα να ανατρέπεται η ανατομική και φυσιολογική ισορροπία μεταξύ των αναπνευστικών και φωνητικών οργάνων.

Πρακτικά παρατηρείται το φαινόμενο μιας φωνής που χάνει ψηλές νότες, που φατσοάρει, που αλλοιώνεται η χροιά της, ενώ σπάνια έχουν αναφερθεί και περιπτώσεις προσωρινής απώλειας της φωνής από έξι έως οκτώ μήνες.

Η φωνητική λειτουργία είναι ένας πολύπλοκος μηχανισμός που ξεκινά τη στιγμή της γέννησης με το πρώτο κλάμα του μωρού. Το πρώτο κλάμα υποκαθιστά το φθόγγο «α» που είναι κοινός σε όλες τις γενιές, τις φυλές και τα φύλα. Ο φθόγγος αυτός, με την ηχητική του υπόσταση, αντιπροσωπεύει το πιο γνήσιο και σημαντικό ταυτόχρονα υλικό για τη μιλιάν και το τραγούδι. Το παιδί όταν γεννιέται έχει καθαρή και ελεύθερη φωνή, η αναπνοή του είναι βαθιά και αυτό φαίνεται από την κοιλιάν του που πάλλεται πάνω κάτω σύμφωνα με το ρυθμό της ανάσας του. Γι' αυτό ένα μωρό δε βραχνιάζει ποτέ.

Κατά την ανάπτυξη του παιδιού πολλοί παράγοντες επιδρούν στη φωνητική λειτουργία και τη μεταβάλλουν από την αρχική της καθαρότητα και ορθότητα, όπως τα διάφορα κρυολογήματα που φράζουν τη ρινική κοιλιάν και δυσχεραίνουν την αναπνοή ή ανατομικά προβλήματα της στοματικής και ρινικής περιοχής του λαιμού και του αφτιού (ιγγμόρια, αμυγδαλές, ωτίτιδες κ.λπ.).

Επίσης η μίμηση κακών φωνητικών προτύπων (μητέρας, πατέρα, φίλων, δασκάλων) ή άλλοι ψυχολογικοί παράγοντες μπορούν να δράσουν επίσης αρνητικά.

Η αναγνώριση της σημασίας της φωνής ως το πρωταρχικό μουσικό όργανο θα προκύψει μέσα από τη συζήτηση και την ακρόαση χαρακτηριστικών αποσπασμάτων που αναδεικνύουν τις δυνατότητές της (**Audio CD, εγγραφή 3**).

Οι ασκήσεις-πειράματα που ακολουθούν έχουν στόχο να ανακαλύψουν οι μαθητές τη σωστή στάση του σώματος, τη χαλαρή αναπνοή και τη χρήση του διαφράγματος.

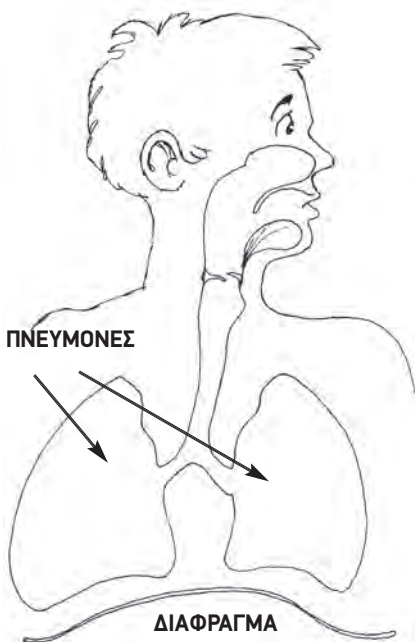
Σωστή στάση του σώματος: Η πλάτη πρέπει να είναι όρθια και στητή, οι ώμοι τεντωμένοι χωρίς να κλίνουν εμπρός ή πίσω. Η λεκάνη με την πλάτη να βρίσκονται σε μία ευθεία γραμμή. Η μέση να μην κάνει τόξο και η λεκάνη να μην πετάγεται μπροστά ή πίσω. Το κεφάλι πρέπει να είναι κάθετα στους ώμους δίχως να γέρνει. Το σαγόνι ελεύθερο, τα χείλη να κλείνουν μαλακά και η γλώσσα να είναι χαλαρή στο στόμα. Σημαντικό για τη σωστή στάση του σώματος είναι να βρίσκονται σε ευθεία γραμμή η λεκάνη, οι ώμοι και το κεφάλι και να μην υπάρχει ένταση (σφίξιμο) σε κανένα όργανο.

Χαλαρή αναπνοή: Όλα τα όργανα της φώνησης λειτουργούν χωρίς εμπόδια και παράλληλα ελέγχουμε, με τη βοήθεια του διαφράγματος, την έξοδο του αέρα.

Διάφραγμα: Βοηθά στον έλεγχο της αναπνοής και κάνει ξεκούραστη την ομιλιάν ή το τραγούδι, καθώς δεν κουράζεται ο λαιμός και η φωνή δεν κλείνει, δεν θαμπώνει και δεν βραχνιάζει. Από τη **Φυσική** οι μαθητές γνωρίζουν το φωνητικό μηχανισμό και τα όργανα που τον αποτελούν και ο εκπαιδευτικός μπορεί να κάνει μια σχετική αναφορά εστιάζοντας στη μουσική πλευρά και χρήση του μηχανισμού αυτού.

Η άσκηση με το διάφραγμα που βρίσκεται στη σελίδα 11 στο βιβλίο του μαθητή, έρχεται να συνοψίσει τα παραπάνω, καθώς για τη σωστή εκτέλεσή της οι μαθητές πρέπει να έχουν καλή θέση και στάση του σώματος και διαφραγματική αναπνοή. Μια ομάδα μπορεί να συνοδεύει ρυθμικά έτσι ώστε η άσκηση να μετατραπεί σε μια ευχάριστη μουσική δραστηριότητα.

Στο τετράδιο εργασιών υπάρχουν κι άλλες ασκήσεις χαλάρωσης και τοποθέτησης της φω-

νής. Με τις ασκήσεις αυτές προετοιμάζονται τα όργανα του φωνητικού μηχανισμού έτσι ώστε να υπάρξει καλύτερη απόδοση αηλιά και να αποφεύγονται η κόπωση ή οι κακώσεις.

Για να αναδειχθεί η αξία της σωστής διατροφής και άσκησης, οι μαθητές θα συμπληρώσουν τον πίνακα στη σελίδα 6 αιτιολογώντας τις απαντήσεις τους. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να προκαλέσει, αν το κρίνει σκόπιμο, μια συζήτηση με αφορμή το ρητό «vous υγιής εν σώματι υγεία».

Είναι γνωστή η φράση «vous υγιής, εν σώματι υγεία». Στη φωνητική λειτουργία το ρητό αυτό έχει πλήρη εφαρμογή. Ο βασικός κανόνας για την υγιεινή της φωνής είναι: «ό,τι κάνει καλό σε όλο το σώμα κάνει καλό και στη φωνή».

Ειδικότερα: οι ασκήσεις των κοιλιακών, των ραχιαίων και των θωρακικών μυών γυμνάζουν το διάφραγμα, την πλάτη, τους ώμους, την κοιλιά, ανοίγουν τους πνεύμονες

κάνοντας την αναπνοή πιο ξεκούραστη και τη φωνή πιο γεμάτη, καθαρή και δυνατή. Οι επικύψεις, οι ανατάσεις και οι διατάσεις βοηθούν στη βελτίωση της στάσης του σώματος έτσι ώστε το κεφάλι, οι ώμοι και η λεκάνη να βρίσκονται σε ευθεία γραμμή όχι μόνο στο τραγούδι αλλά και στο διάβασμα και στον περίπατο και γενικά σε κάθε δραστηριότητα (**Φυσική Αγωγή**).

Ός προς τη διατροφή, ό,τι είναι θρεπτικό και ωφέλιμο για τον οργανισμό κάνει καλό και στη φωνή: φρούτα, λαχανικά, γαλακτοκομικά, όσπρια, ψάρι, κρέας. Το μόνο που πρέπει να τονιστεί είναι πως πριν από το τραγούδι το στομάχι δεν πρέπει να είναι γεμάτο γιατί ο οργανισμός έχει να εκτελέσει τη λειτουργία της πέψης με αποτέλεσμα να επιβαρύνεται και τα όργανα της φωνήσεως να κουράζονται (**Αγωγή Υγείας**).

Γενικά οι πολλές καταχρήσεις βλάπτουν. Επομένως το πρώτο και σπουδαιότερο φάρμακο για μια φωνή ταλαιπωρημένη και κουρασμένη είναι ο ύπνος και η αφωνία. Ειδικά στα κρυολογήματα, που τα φωνητικά όργανα είναι καταπονημένα, θα πρέπει να αποφεύγεται όχι μόνο το τραγούδι αλλά ακόμα και η ομιλία. Επίσης τη φωνητική απόδοση επηρεάζουν οι μεγάλες αλλαγές στη θερμοκρασία (π.χ. παγωμένα νερά), το κλειστό περιβάλλον (π.χ. στενότητα χώρου, πολλή χνώτα, σκόνη, μικρόβια), η κακή ένδυση (π.χ. σφιχτές ζώνες, κασκόλη, στενά ρούχα). Τα παραπάνω πρέπει να αποφεύγονται πριν από το τραγούδι. Τέλος, αν υπάρχει βραχνάδα για πολύ καιρό ή κάποιο κρυολόγημα επιμένει, μία επίσκεψη στο γιατρό είναι απαραίτητη, ενώ οι κακές συνήθειες στην ομιλία και στο τραγούδι μετά από ένα κρυολόγημα (όπως το τραγούδι με κλειστή μύτη) θα πρέπει στη συνέχεια να αποβάλλονται.

Μερικά από τα επαγγέλματα που απαιτούν καθημερινή και σωστή χρήση των φωνητικών οργάνων είναι του εκπαιδευτικού, του εκφωνητή, του τραγουδιστή, του δικηγόρου, του γυμναστή, του ηθοποιού κ.ά. Εδώ ο εκπαιδευτικός μπορεί να κάνει μια σύνδεση με την **Ιστορία** δίνοντας τις σχετικές πληροφορίες για τον αρχαίο ρήτορα Δημοσθένη.

Ο αρχαίος ρήτορας Δημοσθένης ήταν βραδυγλωσσος και βασανιζόταν να πει καθαρά το «ρ». Όπως μας πληροφορεί ο Πλούταρχος, ο Δημοσθένης πήγαινε καθημερινά στην παραλία, γέμιζε το στόμα του με χαλίκια και στεκόταν μπροστά στη θάλασσα. Εκεί επαναλάμβανε λόγους που είχε ακούσει στη Βουλή, προσπαθώντας με την ένταση της φωνής του να ξεπεράσει τον παφλασμό των κυμάτων. Στο τέλος κατάφερε να νικήσει την αδυναμία του και αναφώνησε: «Άνδρες Αθηναίοι, ρερπτόρευκα το ρερπτορευμένον ρο».

4. ΜουσΟικολογία²⁹

Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Μουσική ορολογία: σείστρο, λαλίτσα, μεμβρανόφωνο, ear training, ηχώχρωμα, οικογένεια μουσικών οργάνων, αερόφωνα, «μουσικοί κύλινδροι», σουραύλι, σφυρίχτρα τρένου, ρυθμικό σχήμα, μουσικολογία, χάλικια πνευστά, τονικότητα.

Υλικά: Τα εργαλεία και τα υλικά για την κατασκευή των αυτοσχέδιων οργάνων

Σχετικοί χώροι: Μουσείο Λαϊκών Οργάνων

Διδακτικοί στόχοι:

- Να συνδέσουν τη Μουσική με την Οικολογία και να ευαισθητοποιηθούν σε θέματα που έχουν σχέση με το περιβάλλον.
- Να κατασκευάσουν πιο σύνθετα μουσικά όργανα και να κατανοήσουν τι είναι οι οικογένειες μουσικών οργάνων.
- Να κατανοήσουν και να εξερευνήσουν το μηχανισμό παραγωγής ήχων μέσα από την κατασκευή οργάνων. Να αντιληφθούν τη συμβολή των υλικών σε αυτό το μηχανισμό.
- Να χρησιμοποιήσουν δημιουργικά τα όργανα που κατασκεύασαν.
- ΝΑ ΨΥΧΑΓΩΓΗΘΟΥΝ.

Διαθεματικές έννοιες: αλληλεπίδραση, επικοινωνία, μεταβολή, πολιτισμός, διάσταση (χώρος, χρόνος), μονάδα-σύνολο

Προεκτάσεις: Ιστορία, Γεωγραφία, Γλώσσα, Αισθητική Αγωγή, Φυσική

29. Kamyllis, P., & Berki, E. (2005, December 1-2). Mus-ecology: Enchancing Critical Thinking and Creative Learning Through the Construction of Handmade Musical Instruments. Paper presented at the Interlearn - Multidisciplinary Approaches to Learning, Finlandia Hall, Helsinki, Finland.

30. Καμπύλης, Π., & Σπετσιώτης, Ι. (2000). Το Εργαστήρι της Μουσικής. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Αυτή η διδακτική ενότητα έχει βασικό στόχο οι μαθητές να κατασκευάσουν πιο σύνθετα αυτοσχέδια μουσικά όργανα³⁰ που θα τα χρησιμοποιούν με κάθε ευκαιρία σε όλες τις διδακτικές ενότητες που ακολουθούν. Παράλληλα δίνεται η οικολογική διάσταση της κατασκευής χρηστικών αντικειμένων από υλικά που θα κατέληγαν στα σκουπίδια.

Η ενότητα αυτή μπορεί να συνδεθεί δημιουργικά με τη Γλώσσα και ειδικότερα με το *Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων Ε΄ Στ΄ τάξη Δημοτικού Με λογισμό και μ΄ όνειρο*, στο οποίο περιέχονται πολλά κείμενα που αναφέρονται στη φύση και προτεινόμενες δραστηριότητες (σελ. 283), και με το πολυθεματικό βιβλίο δημοτικού σχολείου για την **Ευέλικτη Ζώνη Βλέπω το σημερινό κόσμο**, στο οποίο υπάρχουν δύο κείμενα για την **οικολογία** και το **φυσικό περιβάλλον**.

Οι πρωτότυπες κατασκευές που προτείνονται είναι κατάλληλα επιλεγμένες για να μπορέσουν οι μαθητές να αντιληφθούν βιωματικά τη σχέση των υλικών από τα οποία είναι κατασκευασμένο ένα μουσικό όργανο με τον ήχο που παράγεται απ' αυτό. Επίσης, κατασκευάζοντας παραλλαγές ενός μουσικού οργάνου, είναι ιδανική ευκαιρία να συζητηθούν οι οικογένειες και η **ταξινόμηση** των μουσικών οργάνων. Οι κατασκευές θα γίνουν ομαδικά, με πνεύμα **συνεργασίας** και **συλλογικότητας**. Κάθε ομάδα θα κατασκευάσει κάποιο από τα όργανα και θα το παρουσιάσει στις υπόλοιπες ομάδες.

Αλληλεπίδραση	Για την επιτυχημένη κατασκευή των οργάνων από μια ομάδα απαιτείται από τα μέλη της συνεργασία, συλλογικότητα, αλληλεξάρτηση και επίλυση των συγκρούσεων (Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή) .
Διάσταση (χώρος, χρόνος)	Μουσικά όργανα όπως η λαλίτσα μπορούν να γίνουν το όχημα που θα τα μεταφέρει στο χρόνο (αρχαία όργανα αυτού του τύπου φτιαγμένα από πηλό κ.ά.) και στο χώρο (παρόμοια όργανα βρίσκουν σε πολλές χώρες, με διάφορα σχήματα και ονομασίες) (Γεωγραφία, Ιστορία).
Επικοινωνία	Η παρουσίαση του οργάνου που κατασκεύασε κάθε ομάδα προϋποθέτει δυνατότητα επικοινωνίας, κατανόηση της έννοιας πληροφορία , σωστή χρήση της γλώσσας, της ορολογίας κ.λπ. (Γλώσσα).
Μεταβολή	Η εξέλιξη της ίδιας ιδέας δίνει όργανα παρόμοια μεταξύ τους αλλά και τόσο διαφορετικά.
Άτομο-σύνολο	Κάθε μουσικό όργανο είναι μοναδικό , αλλά ανήκει και σε κάποια ομάδα, οικογένεια, σύνολο (Μαθηματικά) .
Ομοιότητα-διαφορά	Ο εντοπισμός των ομοιοτήτων και των διαφορών σε όργανα που μοιάζουν μεταξύ τους δίνει τη δυνατότητα στα παιδιά να ασκήσουν την κριτική σκέψη και την παρατηρητικότητα τους και να ανακαλύψουν τα κοινά στοιχεία που οριοθετούν μια ομάδα μουσικών οργάνων (Γλώσσα).
Πολιτισμός	Η λαλίτσα υπάρχει στον ελληνικό χώρο από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα αλλάζοντας σχήματα, υλικά κατασκευής και ονομασίες. Πολλές φορές είναι ένα μικρό έργο τέχνης κατασκευασμένο από πηλό. Είναι λοιπόν στοιχείο του λαϊκού πολιτισμού , μέρος της παράδοσης (Αισθητική Αγωγή, Ιστορία, Λαογραφία) .
Σύστημα	Η ταξινόμηση των μουσικών οργάνων προϋποθέτει ένα σύστημα για την κατάταξή τους με βάση τον τρόπο παραγωγής του ήχου (πνευστά, κρουστά κ.λπ.) ή το υλικό που δημιουργεί τον ήχο (χορδόφωνα, μεμβρανόφωνα κ.λπ.) (Μαθηματικά).

* Δημιουργία πίνακα: Π. Καμπύλης.

Και οι οκτώ βασικές διαθεματικές έννοιες είναι δυνατό να χρησιμοποιηθούν σε αυτή τη διδακτική ενότητα. Στον παρακάτω πίνακα υπάρχουν ενδεικτικά παραδείγματα:*

Στο βιβλίο του μαθητή, μετά τους προοργανωτές, βρίσκεται ένα μικρό εισαγωγικό κείμενο που εξηγεί τον τίτλο της διδακτικής ενότητας μέσα από την ετυμολογία (**Γλώσσα**) των λέξεων που τον συνθέτουν.

Στη συνέχεια οι μαθητές περνούν στην κατασκευή των «μουσικών κυλίνδρων», ενός πρωτότυπου μουσικού οργάνου που φτιάχνεται εύκολα από τα παιδιά. Τα υλικά που χρειάζονται βρίσκονται στο άμεσο περιβάλλον των παιδιών αλλιώς η συγκέντρωσή τους θα πρέπει να έχει συμφωνηθεί από την προηγούμενη διδακτική ώρα ή ακόμα καλύτερα από την αρχή της διδακτικής χρονιάς. Είναι προτιμότερο σε αυτή τη φάση η τάξη να δουλέψει σε ομάδες.

Έπειτα οι μαθητές χρησιμοποιούν τους «μουσικούς κυλίνδρους» που κατασκεύασαν για να παίξουν το παιχνίδι που ακολουθεί και να εξασκήσουν την ακοή τους. Τους δίνεται επίσης η δυνατότητα να φτιάξουν στο σπίτι τους το δικό τους μουσικό παιχνίδι και να το παρουσιάσουν την επόμενη διδακτική ώρα στην τάξη.

Ακολουθεί συζήτηση για τις οικογένειες των μουσικών οργάνων με χαρακτηριστικό παράδειγμα την οικογένεια του βιοηλίου. Οι μαθητές κατασκευάζουν τη δική τους οικογένεια μουσικών οργάνων, τη... βαφτίζουν και βιωματικά προσεγγίζουν την έννοια της **ομαδοποίησης** και **ταξινόμησης** των μουσικών οργάνων σε οικογένειες.

Οι κατασκευές της σφυρίχτρας, της σφυρίχτρας τρένου, του σουραυλιού και της λαλίτσας δεν θα γίνουν από όλα τα παιδιά. Η τάξη θα χωριστεί σε ομάδες και στο τέλος κάθε ομάδα θα παρουσιάσει το αποτέλεσμα της δουλειάς της (**Γλώσσα**).

Στο τετράδιο εργασιών, με αφορμή τον πίνακα του Γ. Ιακωβίδη, ζητείται από τα παιδιά να σκεφτούν τα «παράξενα» όργανα που έχουν δει ή έχουν χρησιμοποιήσει και να καταγράψουν τις εμπειρίες τους (εργασία για το σπίτι).

Οι πληροφορίες στο τετράδιο εργασιών για τις λαλίτσες συνδέονται με την **Ιστορία** και τη **Γεωγραφία** και ο εκπαιδευτικός θα χρησιμοποιήσει τις διαθεματικές έννοιες **διάσταση** (χώρος - χρόνος), **μεταβολή** (εξέλιξη) και **πολιτισμό** (παράδοση, τέχνη).

Ο εκπαιδευτικός μπορεί στο σημείο αυτό να ζητήσει από τα παιδιά να δημιουργήσουν με αυτοσχέδια όργανα, με το σώμα τους ή με αντικείμενα από το άμεσο περιβάλλον τους (π.χ. χαρτιά) ήχους που να θυμίζουν το φυσικό περιβάλλον.

Μουσική και φύση

Τα μουσικά όργανα μπορούν να μιμηθούν με μεγάλη ακρίβεια κάποιους φυσικούς ήχους, όπως τα κεληδημάτα των πουλιών, τον ήχο της καμπάνας, το πέταγμα της μέλισσας κ.ά. Χαρακτηριστικό είναι το έργο του Ν. Ρίμσκυ-Κόρσακοφ (Korsakov) «Το πέταγμα της μέλισσας». Οι μουσικοί από παλιά διασκέδαζαν προσπαθώντας να μιμηθούν και πιο σύνθετους ήχους: θύελλες, ναυμαχίες, εποχές του έτους, μάγισσες κ.λπ. Ο Κλωντ Ντεμπισί (C. Debussy) γράφει το 1905 το έργο του «Θάλασσα», στο οποίο κάθε ρυθμός και κίνηση της θάλασσας αντανακλάται στον «παφλασμό» της ορχήστρας. Πολλές φορές οι συνθέτες χρησιμοποιούν και αντικείμενα από την καθημερινή ζωή ως

όργανα της ορχήστρας. Στο μπαλέτο «Παραντέ» του Ερίκ Σατί (E. Satī) η ορχήστρα περιλαμβάνει σειρήνες και μια... γραφομηχανή!

Προτεινόμενες ακρόασεις: _

- Νίκος Σκαλκώτας: *Η θάλασσα* (μπαλέτο)
- Γιόζεφ Χάιντν (Haydn): *Μαινόμενη στ' αφρισμένα κύματα* (άρια)
- Μέντελσον (Mendelssohn): *Όνειρο καλοκαιρινής νύχτας*
- Γιόχαν Στράους (Strauss): *Βροντές κι αστραπές*
- Ιγκόρ Στραβίνσκι (Stravinsky): *Η ιεροτελεστία της άνοιξης*
- Αντόνιο Βιβάλντι (Vivaldy): *Οι τέσσερις εποχές*
- Έκτορ Μπερλιόζ (Berlioz): *Σκηνή στην εξοχή*
- Κλωντ Ντεμπυσί (Debussy): *Η θάλασσα*

Στο τετράδιο εργασιών ζητείται από τα παιδιά να σκεφτούν τα «παράξενα» όργανα που έχουν δει ή έχουν χρησιμοποιήσει και να καταγράψουν τις εμπειρίες τους (εργασία για το σπίτι).

Η κατασκευή του σείστρου που ακολουθεί, καθώς και ο διαγωνισμός ακοής θα καλύψουν το διδακτικό χρόνο που απομένει.

Τα συμπεράσματα των παιδιών από την κατασκευή θα καταγραφούν ως εργασία για το σπίτι.

5-6. Η μουσική εμπυχώνει

Οι ενότητες αυτές είναι διαρθρωμένες πάνω στο τραγούδι των Κατσαρού και Πυθαγόρα Ο Ναπολιτάνος και μπορούν να αναπτυχθούν σε δύο ή περισσότερες διδακτικές ώρες κατά την κρίση του διδάσκοντα. Η βασική δραστηριότητα είναι η δημιουργία ενός θεατρικού δρώμενου που θα στηρίζεται στους στίχους του τραγουδιού αυτού το οποίο οι μαθητές μπορούν να παρουσιάσουν στη γιορτή του σχολείου. Γίνεται έτσι μια δημιουργική σύνδεση με τη **Θεατρική Αγωγή**, τη **Γλώσσα** και τα **Εικαστικά** αλλά και την Ιστορία.

Ενδεικτική πορεία δρώμενου

Η τάξη είναι χωρισμένη σε δύο ομάδες: η πρώτη ομάδα είναι οι Ιταλοί και η δεύτερη οι Έλληνες. Στην ομάδα των Ελλήνων υπάρχει ο Έλληνας ήρωας, οι πελάτες του, η οικογένειά του κ.λπ. Στην ομάδα των Ιταλών υπάρχει ο Ναπολιτάνος ήρωας, οι πελάτες του κουρείου, η οικογένειά του κ.λπ. Ένας μαθητής θα έχει το ρόλο του αφηγητή.

Το δρώμενο ξεκινάει δείχνοντας τη ζωή τους πριν από τον πόλεμο (καθημερινότητα των δύο ηρώων). Επόμενο χρονικό σημείο είναι η αναγγελία του πολέμου και η αντίδραση των ηρώων και των οικογενειών τους. Ακολουθεί η στιγμή που οι δυο τους συναντιούνται στο μέτωπο και αλληλοεξοντώνονται.

Με βάση αυτά τα τρία χρονικά σημεία διαμορφώνεται το σενάριο. Η παράσταση κλείνει με το παιδί αφηγητή που απαγγέλλει τους στίχους³¹:

31. Βρεττάκος Ν., «Με λογισμό και μ' όνειρο», Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων Ε' και ΣΤ' τάξη Δημοτικού, σελ. 211.

«σαν ήμουνα μικρός, καθρεφτιζόμουνα στα ρυάκια της πατρίδας μου·
δεν ήμουν πηλασμένος για τον πόλεμο».

Αν η ανταπόκριση των παιδιών είναι μεγάλη και θελήσουν να παρουσιάσουν το δρώμενο που δημιούργησαν στη γιορτή του σχολείου για την επέτειο του 1940, τότε η δραστηριότητα αυτή μπορεί να επεκταθεί συνδέοντας δημιουργικά τη μουσική όχι μόνο με τις άλλες τέχνες (χορός, παντομίμα, δραματοποίηση, φωτογραφία κ.λπ.) αλλά και με τα επαγγέλματα που προκύπτουν από αυτές (σκηνοθέτης, σκηνογράφος, ενδυματολόγος κ.λπ.).

Η τάξη χωρίζεται σε δύο ομάδες. Η πρώτη ομάδα που είναι πίσω από τη σκηνή θα οργανώσει την παράσταση: κάποιοι θα φτιάξουν τα κείμενα με βάση τους στίχους, αλλά αφήνοντας συγχρόνως τη φαντασία τους ελεύθερη, π.χ. για τη ζωή των ηρώων πριν τον πόλεμο. Γνωρίζοντας ότι το τραγούδι αναφέρεται στην περίοδο του 1940, θα φτιάξουν τα κουστούμια που θα φορέσουν οι ηθοποιοί και θα οργανώσουν το χώρο όπου διαδραματίζεται η ιστορία (σε σπίτι, μαγαζί, αγορά κ.λπ.). Κάποιος μαθητής μπορεί να βγάζει φωτογραφίες για το αρχείο της τάξης, για την εφημερίδα του σχολείου ή να βιντεοσκοπεί την παράσταση.

Γίνεται επιλογή της μουσικής υπόκρουσης, π.χ. όταν οι πρωταγωνιστές φεύγουν για τον πόλεμο ακούγεται ένα εμβατήριο. Αν η παράσταση γίνει με την τεχνική της παντομίμας μπορούν να χρησιμοποιηθούν περισσότερα μουσικά αποσπάσματα, π.χ. από τον *Κουρέα της Σεβίλλης* για τον Ιταλό φαντάρο και από τον *Καπετάν Αντρέα Ζέπο* για τον Έλληνα στρατιώτη. Επίσης μπορούν να χρησιμοποιηθούν κατάλληλα ηχητικά εφέ που θα βρουν οι μαθητές ή ο εκπαιδευτικός στο διαδίκτυο. Σχετικές διευθύνσεις υπάρχουν στο παράρτημα του βιβλίου. Μπορούν επίσης να χρησιμοποιήσουν τη μελωδία του τραγουδιού αλλιάζοντας την ενορχήστρωση και το τέμπο ανάλογα με την εξέλιξη της ιστορίας, π.χ. πριν από τον πόλεμο η μελωδία είναι πιο γρήγορη και ζωηρή κ.λπ.

Η δεύτερη ομάδα είναι των ηθοποιών. Οι ρόλοι είναι πολλοί και εξαρτώνται από τη φαντασία της πρώτης ομάδας.

28η Οκτωβρίου και θρησκεία

Η εκκλησία την ημέρα της 28ης Οκτωβρίου γιορτάζει την Αγία Σκέπη. Αγία Σκέπη είναι η Παναγία, που σκεπάζει και βοηθάει το γένος στις δύσκολες στιγμές από την εποχή ακόμα του Βυζαντίου.

Υπάρχουν μαρτυρίες πολεμιστών του '40 που ήνε ότι έβλεπαν την Παναγία να τους οδηγεί και να τους κατευθύνει σε νικηφόρες μάχες.

28η Οκτωβρίου 1940: η αρχή του αγώνα

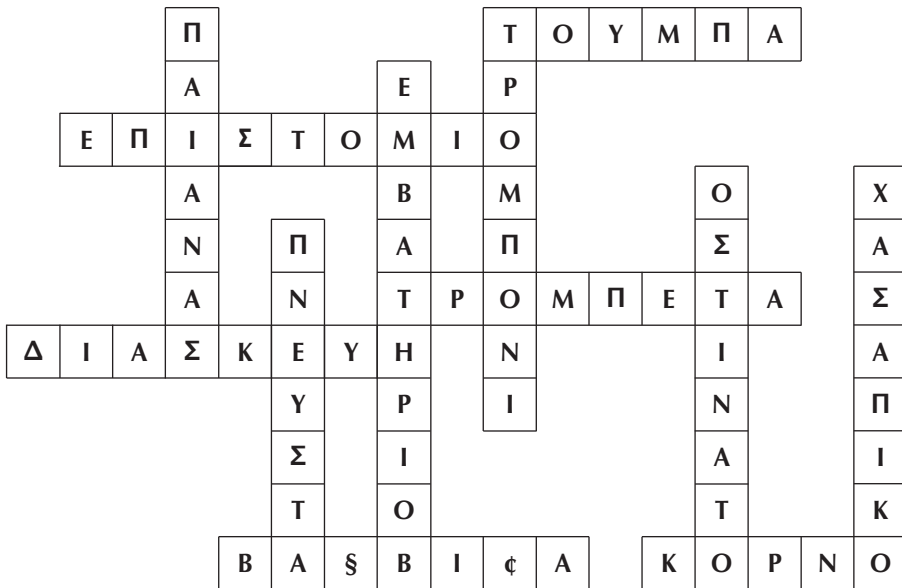
Η 28η Οκτωβρίου σηματοδοτεί την έναρξη της ηρωικής αντίστασης του ελληνικού λαού ενάντια στο φασισμό. Με το τέλος του πολέμου στην Αλβανία και την επικράτηση των στρατευμάτων του Άξονα, η Ελλάδα μπαίνει στα χρόνια της κατοχής, της πείνας, της αγωνίας αλλά και της αντίστασης. Στο Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων Ε΄ & ΣΤ΄ τάξης Δημοτικού «Με ηλογισμό και μ΄ όνειρο» υπάρχουν λογοτεχνικά κείμενα για τον αγώνα των Ελλήνων στα βουνά της Αλβανίας, την κατοχή και την αντίσταση (σελ. 294).

Ενδεικτική δισκογραφία:

- Η Σοφία Βέμπο στα Τραγούδια του '40, Regal, 1974, δίσκος LP.
- Έτσι τραγούδησα το '40, Intersound, 1981, LP.
- Ο Μεγάλος Πόλεμος, Γ. Κάρτερ, Μίνος, 1994, LP, CD.
- Τραγούδια του '40, His Master's Voice, 1987, διπλό LP.
- Αλβανία, Κατσαρού-Πυθαγόρα, Philips, 1973, LP, CD.
- Μίλα μου για τη Λευτεριά, Πλέσσα-Παπαδόπουλου, Lyra, LP, CD.
- Άσμα Ηρωικό και Πένθιμο για τον Χαμένο Ανθυπολοχαγό της Αλβανίας, Μαυρουδή-Ελήτη, Lyra, 1965, LP.
- Καταχνιά, Λεοντή-Βίρβου, Μίνος, LP.
- Τραγούδια του δρόμου, Λοΐζου, Μίνος, LP.

Λύση σταυρόλεξου* που βρίσκεται στο τετράδιο εργασιών, σελ. 8.

Ενδεικτικό σχέδιο μαθήματος

Ενότητα: Η μουσική... εμπνώνει
 Διάρκεια: 2 διδακτικές ώρες
 Προετοιμασία: διαμόρφωση σχεδίου μαθήματος, συγκέντρωση πηγών και υλικού

* Δημιουργία σταυρόλεξου: Π. Καμπύλης.

Πηγές - Υλικό	Μουσική Ορολογία - Διαθεματικές έννοιες	Ενέργειες μαθητών	Ειδικοί στόχοι
Αποκόμματα από σχετικά άρθρα κ.λπ. Εικόνες των χάρκινων πνευστών, το βιβλίο μαθητή.	Μουσική Ορολογία - Διαθεματικές έννοιες Παιάνας, εμβατήριο. Χάρκινα πνευστά, επιστάμιο, τούμπα, κόρνο, σαξόφωνο, τρομπέτα, τρομπόνι, βιβλίδα, στρατιωτική μανάρα. Σύστημα, μεταβολή	Συζήτηση, έκφραση της γνώμης τους. Βλέπουν τις εικόνες από το βιβλίο τους και συζητούν.	Να διερευνήσουν το ρόλο που παίζει η μουσική σε κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα, ακόμη και στον πόλεμο. Να γνωρίσουν και να διακρίνουν χαρακτηριστικά των οργάνων της ορχήστρας και συγκεκριμένα των χάρκινων πνευστών. Να ακούν προσεκτικά και να αναγνωρίζουν τα μουσικά στοιχεία ενός τραγουδιού.
Τραγούδι	Τραγούδι, εισαγωγή τραγουδιού, κουλτέ, ενεργητική ακρόαση. Χορωδία Αιθνητεία	Οι μαθητές είναι καθισμένοι στις θέσεις τους. Οι μαθητές είναι καθισμένοι στις θέσεις τους.	Να τραγουδούν με αυθόνομο έλεγχο του τονικού ύψους, του ρυθμού, της ορθοφωνίας, της μουσικής έκφρασης και της έντασης.
Παιζέμο οργάνων	Ρυθμικό οστανάτο, ρυθμική συνοδεία, αυτοσχέδια όργανα, όργανα τάξης, ήχο σώματος. Άτομο-σύνολο	Ακούν το καινούργιο τραγούδι, τραγουδούν «αωτητές». Τραγουδούν δυνατά διαβάζοντας τους στίχους από το βιβλίο τους. Πειραματίζονται για να δημιουργήσουν το ρυθμικό οστανάτο που θα συνοδεύει το τραγούδι.	Να ερευνούν, να επιλέγουν και να συνδυάζουν ήχους που παράγονται από τη φωνή, το σώμα και τα μουσικά όργανα για να συνοδεύουν ρυθμικά ένα τραγούδι.
Μουσική σημειογραφία	Καταγραφή μουσικής, σημειογραφία, μουσικά σύμβολα. Μεταβολή	Καταγράφουν το ρυθμικό οστανάτο στο οποίο κατέληξαν στο διαθεματικό χώρο του τετραδίου εργασίων. Σε ομάδες δοκιμάζουν να χορέψουν χορεύουν, ενώ οι υπολοίποι τραγουδούν και συνοδεύουν ρυθμικά.	Να καταγράψουν τις συνθέσεις τους χρησιμοποιώντας κατάλληλα σημεία, σύμβολα και συνθήματα.
Χρωματιστά μολύβια, τετραδίο εργασιών.	Χορός, χορογραφία, ρυθμός, χασάπικο, ρυθμική αγωγή. Άτομο-σύνολο, αιθνητεία	Εκφράζουν τη γνώμη τους για την πληροφορία που δίνεται στο τετράδιο εργασίων και πα-ρακολληθούν τη σχετική παρτιτούρα.	Να συνειδητοποιήσουν βιωματικά την ιδιαιτέρη σχέση χορού και ρυθμού.
Επέκταση	Χασάπικο, σημειογραφία, εισαγωγή, παρτιτούρα, συμφωνία. Ομολόγητα-διαφορά	Οι μαθητές καθορίζουν και καταγράφουν στο σημείο που κατέληξαν με τα ηχητικά σύμβολα, συνθήματα κ.λπ.	Να ακούν προσεκτικά και να αναγνωρίζουν τα μουσικά στοιχεία ενός έργου.
Χορός	Οι μαθητές είναι καθισμένοι στα θρανία τους. Οι μαθητές είναι καθισμένοι στα θρανία τους.	Οι μαθητές ακούν τα σχετικά αποσπάσματα από το CD και συζητούν για την «παρέξηση» που γίνεται με το συγκεκριμένο τραγούδι.	Να εμελεώσουν την ορολογία που χρησιμοποιήθηκε.
Ανακεφαλαίωση	Το τετράδιο εργασιών, μολύβι.	Αναθέτει τη συμπλήρωση του σταυρολέξου από το τετράδιο εργασιών για το σπίτι.	

ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ ΕΚΤΕΛΕΣΗΣ

Πηγές - Υλικά	Μουσική Ορολογία - Διαθεματικές έννοιες	Οργάνωση	Ενέργειες μαθητών	Διδακτικές ενέργειες εκπαιδευτικού	Ειδικά στόχοι
---------------	---	----------	-------------------	------------------------------------	---------------

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΣ

Δημιουργία και ανάπτυξη μουσικών ιδεών	Τραγούδι, χορωδία, εισαγωγή, κομπιέ, ρεφρέν. Αλληλεπίδραση	Οι μαθητές είναι όρθιοι σε ημικύκλιο σαν χορωδία.	Τραγουδούν τον «Ναπολιτάνο» χωρίς να κοιτάνε τα λόγια.	Ζητείται από τους μαθητές να τραγουδήσουν μια φορά το τραγούδι «Ναπολιτάνος» και να δημιουργήσουν ένα θεατρικό δράσιμο με θέματα εμπνευσμένο από τους στίχους του τραγουδιού.	Να συνδύσουν τη μουσική με το λόγο, την κίνηση, την εικόνα και το θεατρικό δράσιμο.
CD player, το CD που συνοδεύει το βιβλίο.	Θεατρικό δράσιμο, αυτοσχεδιασμός, παντομίμα, μουσική υπόκρουση.	Οι μαθητές βρίσκονται διασκορπισμένοι στην αίθουσα, χωρισμένοι σε μικρότερες ομάδες.	Χωρισμένοι σε ομάδες δουλεύουν για τη δημιουργία του θεατρικού δράσιμου.		Να συζητήσουν τον πολυμορφία της ανθρώπινης έκφρασης έτσι όπως εκδηλώνεται μέσα από τις τέχνες.
Πολύτεχνη έκφραση, αυτοσχεδιασμός	Χώρος-χρόνος, αλληλεπίδραση, επικοινωνία	Ένα μέρος της αίθουσας ρετουραγεί ως σκηνή και οι μαθητές παρουσιάζουν εκεί τη δουλειά τους.	Παρουσιάζουν το αποτέλεσμα της δουλειάς τους έχοντας καταλήξει στο τι θα κάνει καθένας.	Λειτουργεί ως εμπνευστής. Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες. Με διακριτικότητα βοηθούν στην παρασάθετά τους να συνθέσουν το θεατρικό δράσιμο.	Να ενσωματώνουν τη μουσική σε μια σύνθετη μορφή έκφρασης μαζί με άλλες τέχνες όπως χορό, παντομίμα κ.ά. ώστε να δημιουργηθεί ένα πολύτεχνο δράσιμο.
Το CD που συνοδεύει το βιβλίο, όργανα συμβατικά και μη, ηχητικά εφέ ηχογραφημένα.	Θεατρική παράσταση, πολύτεχνη έκφραση.			Οι μαθητές καθύνται να παρουσιάσουν τις ιδέες τους σε μια ολοκληρωμένη μορφή.	
Παρουσίαση	Χώρος-χρόνος, αλληλεπίδραση, σύστημα, επικοινωνία				
Το CD που συνοδεύει το βιβλίο, όργανα, ηχητικά ηχογραφημένα, κασετόφωνο ή βιντεοκάμερα για την καταγραφή της δουλειάς τους.					

ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

Αντοκρίση και αναθεώρηση της εργασίας τους.	Αξιολόγηση, κριτική, ανατροφοδότηση	Οι μαθητές κάθονται στα θρανία τους, συζητούν και καταγράφουν τα συμπεράσματά τους στο τετράδιο εργασιών.	Συζητούν για το αποτέλεσμα της προσπάθειάς τους, στέκονται κριτικά απέναντι στη δουλειά τους...	Ζητείται από τους μαθητές να κάνουν την αξιολόγηση της εργασίας τους αρχικά προφορικά και αν υπάρχει χρόνος στο τετράδιο εργασιών.	Να στέκονται κριτικά απέναντι στο έργο τους και να αιτιολογούν την άποψή τους με επιχειρήματα.
Μοιχίβι, τετράδιο εργασιών.	Άτομο-σύνολο, επικοινωνία, μεταβολή, αλληλεπίδραση				Να προσομοιάσουν στίχους σε μια γνωστή τους μελωδία δημογραφώνας έτσι ένα καινούργιο τραγούδι.
Προεκτάσεις	Δασκευή, στίχοι, μελωδία.	Εργασία για το σπίτι.	Οι μαθητές που το επιθυμούν εργάζονται στο σπίτι τους διασκευάζοντας ένα γνωστό τους τραγούδι.	Τα παιδιά που το επιθυμούν εργάζονται ατομικά ή σε ομάδες για να παρουσιάσουν στην επόμενη συνάντηση μια δική τους δασκευή ενός τραγουδιού αλληλόζωντας τους στίχους.	
Τετράδιο εργασιών.	Μεταβολή				

7. Τα σύμβολα της μουσικής

Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Μουσική ορολογία: σύστημα καταγραφής, σημειογραφία, νεύματα, πεντάγραμμο, Γρηγόριος ο Μέγας, Ζόλταν Κοντάι, χειρονομική, νοηματική, παρασημαντική, παρτιτούρα, Γιάννης Χρήστου, θύρα, αυλός, ιδιόφωνο, χορδόφωνο, αυλός

Υλικά: τα εργαλεία και υλικά για την κατασκευή από το τετράδιο εργασιών

Σχετικοί χώροι: Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά

Διδακτικοί στόχοι:

- Να αποθηκεύσουν τις μουσικές τους ιδέες και να τις μεταδίδουν στους άλλους, χρησιμοποιώντας τα κατάλληλα μέσα.
- Να χρησιμοποιήσουν συμβατικούς και μη συμβατικούς τρόπους σημειογραφίας και να γνωρίσουν τις δυνατότητες που μας προσφέρει η σύγχρονη τεχνολογία για την καταγραφή, επεξεργασία και αποθήκευση μουσικών έργων.
- Να γνωρίσουν την εξέλιξη της μουσικής σημειογραφίας και την ανάγκη που αυτή ικανοποιεί.
- Να χρησιμοποιήσουν χειρονομίες για να αποδώσουν το τονικό ύψος συγκεκριμένων μουσικών τόνων.
- Να διαβάσουν σύντομες φράσεις (π.χ. 4 μέτρα), αφού προηγηθεί ρυθμική ανάλυση και απαγγελία των φθόγγων.
- Να εκτελέσουν με φωνή, με κίνηση ή με όργανα μια πρωτότυπη παρτιτούρα που έχει γράψει κάποιος συμμαθητής τους.
- ΝΑ ΨΥΧΑΓΩΓΗΘΟΥΝ.

Διαθεματικές έννοιες: αλληλεπίδραση, επικοινωνία, μεταβολή, πολιτισμός, διάσταση (χώρος, χρόνος), παράδοση, ομοιότητα, διαφορά, συλλογικότητα, κώδικας, πληροφορία

Προεκτάσεις: Ιστορία, Γλώσσα, Αισθητική Αγωγή, Πληροφορική, Μουσικακή Αγωγή

Η διδακτική ενότητα ξεκινά με μια μικρή ιστορική αναδρομή της εξέλιξης της μουσικής σημειογραφίας. Η δραστηριότητα που ακολουθεί βάζει τους μαθητές να πειραματιστούν με τα δικά τους σύμβολα και νεύματα και να τραγουδήσουν, ακολουθώντας τις υποδείξεις ενός παιδιού. Στόχος αυτής της προσπάθειας είναι να ανακαλύψουν τη χρησιμότητα ενός αξιόπιστου συστήματος καταγραφής, όπως είναι το σημερινό πεντάγραμμο, αλλά και να συνειδητοποιήσουν ότι υπάρχουν και άλλα συστήματα και τρόποι καταγραφής της μουσικής. Στη δραστηριότητα αυτή μπορούν να χρησιμοποιήσουν και τη χειρονομική του Ζ. Κοντάι (Z. Kodaly) και να συζητήσουν για τις **ομοιότητες** και **διαφορές** με τη νοηματική γλώσσα των κωφών.

Στη συνέχεια υπάρχει το μουσικό παιχνίδι «Το τραγούδι στους αιώνες» που έχει στόχο να προβληματίσει τους μαθητές για την προφορική παράδοση και να καταδείξει την αναγκαιότητα της μουσικής σημειογραφίας που αποτελεί πλέον μια διεθνή γλώσσα. Οι μαθητές καταγράφουν

τις παρατηρήσεις τους και ως εργασία για το σπίτι μπορούν να βρουν ένα χαρακτηριστικό γεγονός του αιώνα που υποδύθηκαν και να συνδέσουν έτσι το μάθημα της **Μουσικής Αγωγής** με την **Ιστορία**.

Ακολουθούν στοιχεία για τους τρεις διαφορετικούς τρόπους καταγραφής της μουσικής στο πέρασμα των αιώνων με στόχο όχι να δώσουν ξερές πληροφορίες, αλλά να προβληματίσουν τους μαθητές και να οδηγήσουν σε ένα σχετικό διάλογο (**Γλώσσα** και **Ιστορία**).

Οι σύγχρονοι τρόποι καταγραφής της μουσικής παρουσιάζονται συνοπτικά, αλλά ο εκπαιδευτικός μπορεί να κάνει μια πιο εκτεταμένη παρουσίαση των δυνατοτήτων που μας προσφέρει η σύγχρονη τεχνολογία, χρησιμοποιώντας την αίθουσα πληροφορικής του σχολείου και σχετικό λογισμικό (**Πληροφορική**).

Στο τετράδιο εργασιών υπάρχουν οι πληροφορίες και η περιγραφή μερικών πολύ σημαντικών ευρημάτων που εκτίθενται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά και αποτελούσαν τα εργαλεία καταγραφής και εκτέλεσης μουσικής ενός αρχαίου καλλιτέχνη.

Έτσι όχι μόνο γίνεται μια σύνδεση με το παρελθόν μας και το μάθημα της **Ιστορίας**, αλλά δίνεται η δυνατότητα στους μαθητές να χρησιμοποιήσουν τα χέρια τους και να δημιουργήσουν, βιώνοντας τις πληροφορίες.

Επίσης η ενότητα αυτή προσφέρεται για τη διοργάνωση επίσκεψης στο Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά ή σε κάποιο άλλο μουσείο, καθώς στα περισσότερα μουσεία της χώρας μας υπάρχουν εκθέματα με μουσικό ενδιαφέρον (**Μουσικακή Αγωγή**).

Ως δημιουργική επέκταση, η δραστηριότητα στη σελίδα 12 του τετραδίου εργασιών παροτρύνει τους μαθητές να δημιουργήσουν μια δική τους σημειογραφία, χρησιμοποιώντας συμβατικά και μη συμβατικά σύμβολα και να την εκτελέσουν με φωνή, με κίνηση ή με όργανα.

Έτσι μπορούν να αξιοποιήσουν δημιουργικά όλες τις πληροφορίες που περιέχονται στο βιβλίο τους.

8. Λαός-τραγουδι-ελευθερία

Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Μουσική ορολογία: μέτρο, ρυθμική συνοδεία, ρυθμός, ρυθμικό σχήμα

Υλικά: το CD που συνοδεύει το βιβλίο, CD player

Σχετικοί χώροι: Ραδιοφωνικός Σταθμός, Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο

Διδακτικοί στόχοι:

- ➔ Να μάθουν μία ομάδα τραγουδιών και κομματιών για μία επέτειο που γιορτάζεται στην Ελλάδα ή σε άλλη χώρα (Γλώσσα, Γεωγραφία, Ιστορία).
- ➔ Να τραγουδήσουν ένα ευρύ φάσμα τραγουδιών με αυξανόμενο έλεγχο του τονικού ύψους, του ρυθμού, της ορθοφωνίας, της μουσικής έκφρασης και της έντασης.
- ➔ Να μοιραστούν τη μουσική δημιουργία με διάφορα είδη κοινού. Να κατανοήσουν την ανάγκη αποτελεσματικής επικοινωνίας με τους ακροατές τους κατά τη διάρκεια της μουσικής εκτέλεσης.
- ➔ Να συζητήσουν με απλούς όρους για τα ιστορικά, κοινωνικά και πολιτιστικά στοιχεία της μουσικής που έχουν τραγουδήσει και χορέψει.

→ Να γνωρίσουν τραγούδια σύγχρονων Ελλήνων συνθετών οι οποίοι θεμελίωσαν τη νέα ελληνική μουσική.

→ Να δημιουργήσουν πολύτεχνες δραστηριότητες με άξονα αναφοράς ένα θέμα, π.χ. «Η εξέγερση του Πολυτεχνείου».

→ **ΝΑ ΨΥΧΑΓΩΓΗΘΟΥΝ.**

Διαθεματικές έννοιες: μεταβολή-εξέλιξη, τέχνη, συμβολισμός, ήχος, επικοινωνία, σύγκρουση, συνεργασία, αλληλεπίδραση, χρόνος-χώρος, μονάδα-σύνολο, ομοιότητα-διαφορά, συλλογικότητα

Προεκτάσεις: Ιστορία, Γεωγραφία, Γλώσσα, Αισθητική Αγωγή, Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή

Η ενότητα αυτή είναι αφιερωμένη στην εξέγερση του Πολυτεχνείου που ήταν η κορυφαία στιγμή του αντιδικτατορικού αγώνα του λαού μας. Η μουσική έπαιξε κυρίαρχο ρόλο σε αυτό τον αγώνα και αυτό θα πρέπει να αναδειχθεί από τη συζήτηση που θα προκαλέσει η πρώτη παράγραφος της ενότητας.

Το τραγούδι του Σταύρου Ξαρχάκου «Προσκύνημα» δεν είναι από τα πιο γνωστά που αναφέρονται στην εποχή εκείνη, αλλά είναι κατάλληλο γιατί μπορεί να αποτελέσει τη βάση για μια πολύπλευρη και πολύτεχνη δραστηριότητα που θα αναδείξει τον αγώνα των νέων ανθρώπων και θα αποτελέσει παράδειγμα για τους μαθητές (**Audio CD, εγγραφή 9**). Η παρτιτούρα του τραγουδιού που υπάρχει στο βιβλίο των μαθητών τους επιτρέπει να εντοπίσουν την αλληλαγή του μέτρου που γίνεται για να ταιριάξει σωστά η μελωδία με το ποιητικό μέτρο των στίχων.

Θα ήταν εύστοχο να γίνει συσχετισμός με την **παγκόσμια ημέρα δικαιώματος μάθησης των παιδιών** που γιορτάζεται στις 20 Νοεμβρίου και την **παγκόσμια ημέρα ανθρωπίνων δικαιωμάτων** που έχει οριστεί από τον Ο.Η.Ε. για τις 10 Δεκεμβρίου και με αυτόν τον τρόπο η επέτειος της 17ης Νοεμβρίου να αποκτήσει την επίκαιρη διάσταση που πρέπει να έχει.

Στη σελίδα 13 του τετραδίου εργασιών υπάρχουν δύο μουσικά παιχνίδια που απαιτούν από τους μαθητές δημιουργικότητα και φαντασία. Το πρώτο είναι παιχνίδι ρόλων, αφού οι μαθητές θα φανταστούν ότι είναι εκφωνητές και παραγωγοί στο ραδιοφωνικό σταθμό του Πολυτεχνείου (**Audio CD, εγγραφή 10**).

Στο παιχνίδι «Διαδήλωση μετά... μουσικής» οι μαθητές καλούνται να διακρίνουν ποιο ρυθμικό σχήμα ταιριάζει με το κάθε σύνθημα και να κινηθούν ελεύθερα στο χώρο κάνοντας μια διαδήλωση μετά... μουσικής. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να αφήσει το παιχνίδι αυτό για το τέλος της διδακτικής ώρας ώστε οι μαθητές να αποχωρήσουν... με δυναμικό και πρωτότυπο τρόπο από την τάξη.

Ο αντιδικτατορικός αγώνας αποτέλεσε μια αστείρευτη πηγή έμπνευσης για πολλούς καλλιτέχνες και έχει δώσει σπουδαία έργα σε όλες τις μορφές της τέχνης. Στο τετράδιο εργασιών οι μαθητές θα αναζητήσουν τραγούδια και ποιήματα που αναφέρονται στο Πολυτεχνείο, θα τα καταγράψουν και θα τα παρουσιάσουν στην τάξη. Η δραστηριότητα αυτή μπορεί να εξελιχθεί σε ένα ολοκληρω-

μένο **σχέδιο εργασίας** που θα ακολουθήσει τα στάδια που παρουσιάσαμε σε προηγούμενη ενότητα.

Στο τέλος της σελίδας βρίσκεται μια προτεινόμενη ρυθμική συνοδεία του τραγουδιού «Προσκύνημα».

9-10. Η ελληνική μουσική στους αιώνες

Διάρκεια: 2 ή 3 διδακτικές ώρες

Μουσική ορολογία: αυλητική, αυλωδία, κιθαριστική, κιθαρωδία, ραψωδία, παιάνες, κλίμακες, ήχοι, ακριτικό τραγούδι, κλέφτικο τραγούδι, σατυρικά τραγούδια, παινέματα, δεκαπεντασύλλαβο, σουραύλι, μουσικός προγυμναστής, όπερα, στούντιο

Σχετικοί χώροι: μουσεία με μουσικά εκθέματα, αίθουσα συναυλιών

Διδακτικοί στόχοι:

- Να αντιληφθούν τις ρίζες και τη συνέχεια της ελληνικής μουσικής παράδοσης.
- Να κρίνουν και να αξιολογήσουν το ρόλο της μουσικής στο πέρασμα του χρόνου.
- Να ανακαλύψουν τη χρηστικότητα της μουσικής σε όλο το φάσμα της ανθρώπινης δραστηριότητας.
- Να έρθουν σε επαφή με παραδοσιακά τραγούδια και να δημιουργήσουν εμπνεόμενοι από τη θεματολογία της ελληνικής μουσικής παράδοσης.
- Να τραγουδήσουν και να κατασκευάσουν μουσικά όργανα.
- Να αναγνωρίσουν την αξία και προσφορά των μουσικών που έχουν βάλει τη σφραγίδα τους στον τοπικό, πανελλήνιο ή και παγκόσμιο μουσικό πολιτισμό.
- Να οργανώσουν ένα διαθεματικό σχέδιο εργασίας για την τοπική μουσική ιστορία ή μία προσωπικότητα της ελληνικής μουσικής.
- Να εργαστούν ομαδικά, να ερευνήσουν, να συλλέξουν και να επεξεργαστούν πληροφορίες και υλικό και να οργανώσουν ένα αφιέρωμα.
- ΝΑ ΨΥΧΑΓΩΓΗΘΟΥΝ.

Διαθεματικές έννοιες: αλληλεπίδραση, επικοινωνία, μεταβολή, πολιτισμός, διάσταση (χώρος, χρόνος), μονάδα-σύνολο.

Προεκτάσεις: Ιστορία, Γεωγραφία, Γλώσσα, Αισθητική Αγωγή, Πληροφορική, Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Μαθηματικά, Θρησκευτικά

Αυτές οι δύο διδακτικές ενότητες αποτελούν ένα ενιαίο σύνολο και έχουν κύριο στόχο να φέρουν τους μαθητές σε επαφή με την ελληνική μουσική, όπως αυτή εξελίχθηκε από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Δεν μας ενδιαφέρει η παράθεση «γνώσεων» και πληροφοριών αλλιώς η επεξεργασία τους και η λειτουργία τους ως δημιουργικό ερέθισμα για την οργάνωση ενός διαθεματικού σχεδίου εργασίας. Για το λόγο αυτό δίνονται τρία σχετικά διαγράμματα που θα βοηθήσουν εκπαιδευτικούς και μαθητές να οργανώσουν καλύτερα την προσπάθειά τους. Έτσι η χρονική διάρκεια των εννοιών

αυτών μπορεί να είναι δύο, τρεις ή και περισσότερες ώρες, κατά την κρίση του διδάσκοντα και ανάλογα με τη δυναμική της ομάδας. Για το λόγο αυτό δεν θα δοθούν προτεινόμενες χρονικές διάρκειες για τις δραστηριότητες στις δύο αυτές ενότητες. Ο εκπαιδευτικός θα επιλέξει τις δραστηριότητες που θα επεξεργαστεί με τους μαθητές, τη σειρά και τη διάρκεια που θα έχουν.

Οι πληροφορίες δίνονται με χρονολογική σειρά και οι μαθητές μπορούν να φτιάξουν την ιστορική γραμμή της μουσικής εξέλιξης στον ελληνικό χώρο. Η αρχαία ελληνική μουσική παρουσιάζεται σε σύγκριση με τη σύγχρονη, αναδεικνύεται ο ρόλος της μουσικής τότε και σήμερα και το ζητούμενο είναι οι μαθητές να κρίνουν, να συγκρίνουν, να γράψουν τις σκέψεις τους και να εκφραστούν. Τα κείμενα που περιέχουν πληροφορίες για τη συνέχεια της ελληνικής μουσικής από τους ρωμαϊκούς χρόνους έως τη βυζαντινή εποχή και καταλήγουν στο δημοτικό μας τραγούδι δεν αποτελούν υλικό απομνημόνευσης, αλλά αντικείμενο προβληματισμού και έναυσμα για διάλογο και ανταλλαγή απόψεων.

Δύο δραστηριότητες στο τετράδιο εργασιών (σελ. 15, 16) δίνουν την ευκαιρία στους μαθητές να αυτοσχεδιάσουν και να δημιουργήσουν ολοκληρωμένα δρώμενα εμπνεόμενοι από την αρχαία ελληνική μυθολογία.

Στη διδακτική ενότητα 10 γίνεται αναφορά στο παραδοσιακό μας τραγούδι, τη γέννηση, την εξέλιξη και τη θεματολογία του και δίνεται μια δραστηριότητα στην οποία οι μαθητές δημιουργούν ένα δικό τους τετράστιχο με παραδοσιακό ύφος και θεματολογία.

Στη συνέχεια παρουσιάζεται ένα παραδοσιακό μας சுρτό τραγούδι, που όμως μπορεί να αντικατασταθεί από ένα αντίστοιχο τοπικό παραδοσιακό τραγούδι. Παρατίθεται η ευρωπαϊκή και βυζαντινή σημειογραφία για να δοθεί η ευκαιρία στο διδάσκοντα και τους μαθητές να συγκρίνουν τους διαφορετικούς τρόπους καταγραφής.

Στο τετράδιο εργασιών (σελ. 16) δίνεται ένα πολύ σημαντικό ερέθισμα στους μαθητές και τους εκπαιδευτικούς για την καταγραφή, ταξινόμηση και παρουσίαση της μουσικής παράδοσης της περιοχής τους, που ίσως αποτελέσει και το έναυσμα για ένα σχετικό σχέδιο εργασίας. Οι πληροφορίες του βιβλίου εδώ χρησιμοποιούνται στην πράξη και γίνονται βίωμα.

Αλλά και τα διάφορα μαθήματα, όπως η **Γλώσσα**, η **Ιστορία**, η **Γεωγραφία** κ.ά., μας δίνουν ευκαιρίες για να φέρουμε σε επαφή τους μαθητές με το στίχο και τη μουσική των δημοτικών τραγουδιών.

Υπάρχουν πολλές παλαιότερες και νεότερες συλλογές με δημοτικά τραγούδια που μπορεί να χρησιμοποιήσει ο εκπαιδευτικός και να βρει τους αυθεντικούς τους στίχους.

Κατά τη γνώμη μας τέτοιες έγκυρες εκδόσεις (βιβλία, κασέτες, δίσκοι, CD) είναι αυτές του «Συλλόγου προς διάδοσιν της Ελληνικής Μουσικής» του Σίμωνα Καρά, του Πελοποννησιακού Λαογραφικού Αρχείου, της Λαογραφικής Εταιρείας (οδός Κυδαθηναίων 12), οι εκδόσεις που γίνονται από ερευνητικές ομάδες ορισμένων Πανεπιστημίων, από Μουσικά Γυμνάσια και Λύκεια, τη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση, τους Δήμους, καθώς και από διάφορους τοπικούς πολιτιστικούς συλλόγους.

Τελευταία έχουν κυκλοφορήσει συλλογές με επιλεγμένα δημοτικά τραγούδια που θεωρούνται κατάλληλα για διδασκαλία στα σχολεία και στις οποίες περιέχονται οι στίχοι και η μουσι-

κή των τραγουδιών αυτών. Γενικά, στο εμπόριο κυκλοφορούν πολλές κασέτες και CD με δημοτικά τραγούδια. Το υλικό σήμερα είναι πολύ. Μας είναι αδύνατο να το παρουσιάσουμε ολόκληρο! Σε ορισμένες περιπτώσεις χορηγείται και χωρίς οικονομική επιβάρυνση! Απομένει το ενδιαφέρον των εκπαιδευτικών για να το βρουν και να το αξιοποιήσουν κατάλληλα.

Απαραίτητη στο σημείο αυτό είναι και η παρακάτω διευκρίνιση: Τα δημοτικά τραγούδια δεν τα περιορίζουμε μόνο σ' αυτά του ελληνικού χώρου, αλλά μαθαίνουμε τραγούδια του ευρύτερου ελληνισμού, π.χ. της Κύπρου και του Πόντου, της Κάτω Ιταλίας και της Μικρασίας και όπου αλλού υπάρχει ακόμη Ελλάδα και έχουν διασωθεί τραγούδια της.

Προτείνουμε ο εκπαιδευτικός και οι μαθητές να οργανώσουν ένα σχέδιο εργασίας που θα αναφέρεται στην τοπική μουσική παράδοση, σε μια μεγάλη προσωπικότητα από το χώρο της μουσικής ή να επιλέξουν ένα δικό τους θέμα.

Τοπική μουσική ιστορία

Στην εποχή μας οι ιστορικοί δίνουν μεγάλη έμφαση όχι μόνο στην ιστορία των πολεμικών αναμετρήσεων και στη δράση των μεγάλων προσωπικοτήτων, αλλά επίσης σε θέματα που περνούσαν απαρατήρητα, όπως η τοπική ιστορία ή η καθημερινή ζωή.

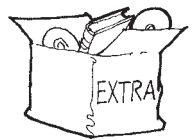
Είναι λοιπόν μια καλή ιδέα να οργανώσετε με τους μαθητές σας ένα σχέδιο εργασίας με θέμα την τοπική μουσική ιστορία και να συνδέσετε δημιουργικά τη Μουσική Αγωγή με την Ιστορία, τη Λαογραφία, τη Γεωγραφία και πολλά ακόμα διδακτικά αντικείμενα. Τι θα περιλαμβάνει ένα σχέδιο εργασίας για την τοπική μουσική ιστορία; Πληροφορίες για τους μουσικούς και τα μουσικά όργανα της περιοχής σας, για τη θέση τους στην κοινωνία, για τις εκδηλώσεις στις οποίες έπαιρναν μέρος, για τον τρόπο με τον οποίο μάθαιναν την τέχνη τους και τόσα άλλα. Οι μαθητές θα εργαστούν σε ομάδες και η καθεμία θα αναλάβει ένα μέρος της εργασίας. Στο τέλος θα οργανώσουν, θα ταξινομήσουν και θα αξιολογήσουν τις πληροφορίες και το υλικό που θα συγκεντρώσουν για να το παρουσιάσουν στο υπόλοιπο σχολείο και την τοπική κοινότητα, είτε με τη μορφή ενός αφιερώματος είτε με την έκδοση ενός εντύπου.

Τα διαγράμματα που ακολουθούν θα σας βοηθήσουν να οργανώσετε την έρευνα και να καταμερίσετε τις αρμοδιότητες κάθε ομάδας.

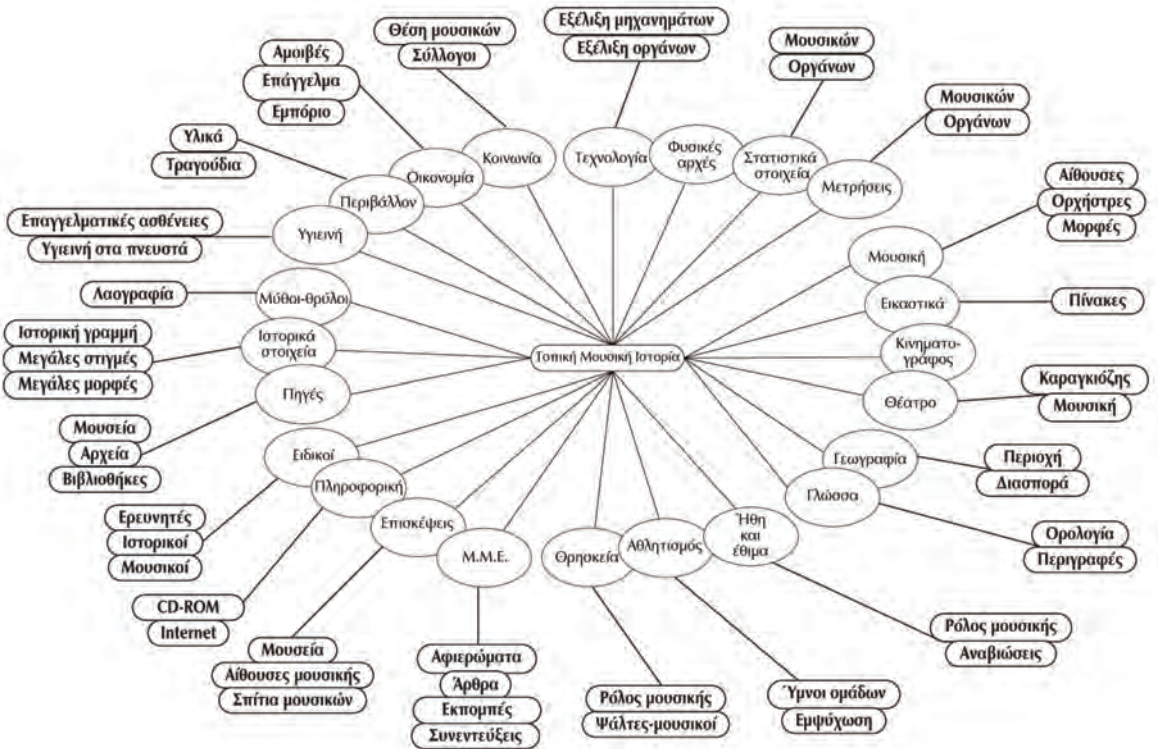
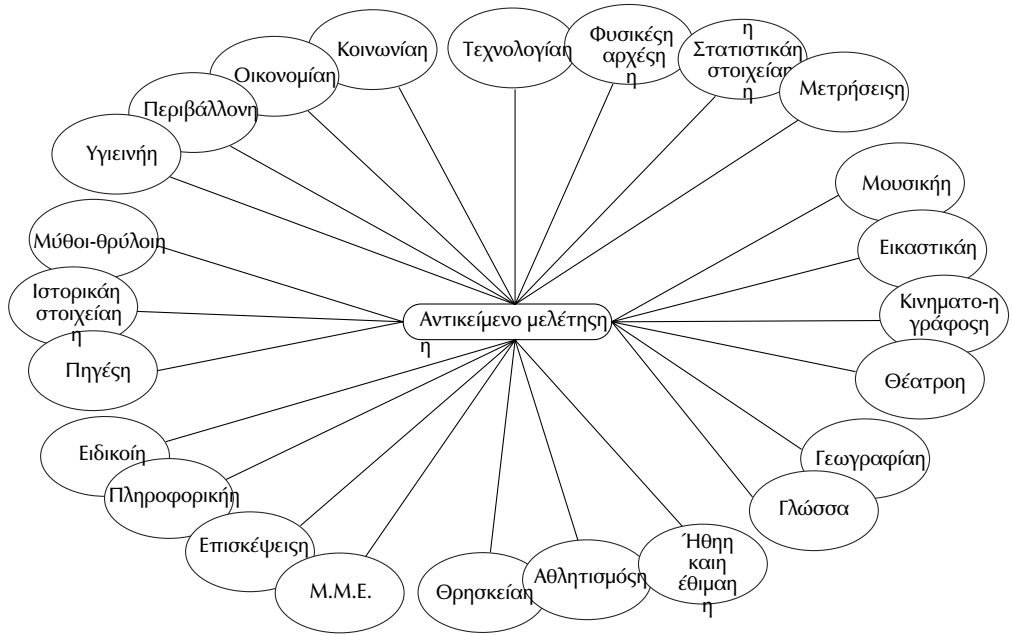
Το πρώτο είναι ένα γενικότερο διάγραμμα συστημικής ανάλυσης³² που μπορείτε να το χρησιμοποιήσετε σε οποιοδήποτε σχέδιο εργασίας επιλέξετε. Σας βοηθάει να δείτε τις διαστάσεις ενός θέματος σφαιρικά και να μην παραλείψετε κάποια από αυτές. Το δεύτερο διάγραμμα λειτουργεί ως νοητικός χάρτης και δημιουργείται με βάση το πρώτο.

Σημείωση: δεν είναι υποχρεωτικό κάθε σχέδιο εργασίας να έχει προεκτάσεις σε όλα τα επιμέρους αντικείμενα.

Στο τετράδιο εργασιών δίνεται το έναυσμα για την έναρξη ενός σχεδίου εργασίας με θέμα μια προσωπικότητα από το χώρο της μουσικής και ένα διάγραμμα που θα βοηθήσει τους μαθητές να οργανώσουν αποτελεσματικότερα την έρευνά τους.

32. Τα διαγράμματα έχουν δημιουργηθεί από τον Παναγιώτη Καμπύλη.

11. Μουσική και... μουσικές

Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Μουσική ορολογία: δημοτικά, ρεμπέτικα, ορχήστρα, μπάντα, μουσικό συγκρότημα, κομπανία, ζυγιά, μουσικό σύνολο, ζουρνάς, νταούλι, βιολί, λαούτο, λύρα, σαντούρι, κλαρίνο, βαλς, καλαματιανό, τζουκ-μποξ

Υλικά: CD player, το CD που συνοδεύει το βιβλίο, βιντεοκάμερα

Διδακτικοί στόχοι:

- Να ακούσουν διάφορα είδη μουσικής.
- Να γνωρίσουν τις ορχήστρες και τα όργανα που είναι χαρακτηριστικά για τα διάφορα είδη.
- Να δημιουργήσουν και να αυτοσχεδιάσουν σε ένα δρώμενο πολύτεχνης έκφρασης.
- Να αξιολογήσουν το αποτέλεσμα της δουλειάς τους.
- Να γνωρίσουν τα όργανα που αποτελούν τις παραδοσιακές ελληνικές ορχήστρες.

Διαθεματικές έννοιες: αλληλεπίδραση, επικοινωνία, μεταβολή, πολιτισμός, διάσταση (χώρος, χρόνος)

Προεκτάσεις: Γεωγραφία, Φυσική Αγωγή, Θεατρική Αγωγή, Γλώσσα, Μαθηματικά, Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή

Το σκίτσο με τα πέντε παιδιά που βρίσκεται κάτω από τους προοργανωτές δίνει την αφορμή να συζητηθούν τα είδη της μουσικής. Η συζήτηση εστιάζεται στο γεγονός ότι πολλές φορές απορρίπτεται κάτι χωρίς να υπάρχει πραγματική γνώση του ή ότι υπάρχουν «οπαδοί» ενός είδους, κατά τα πρότυπα των οπαδών μιας ομάδας που απορρίπτονται κάθε άλλη ομάδα.

Στη συνέχεια τα παιδιά ακούνε πέντε χαρακτηριστικά αποσπάσματα από διαφορετικά είδη μουσικής (**Audio CD, εγγραφή 11**), τα αντιστοιχίζουν με τα παιδιά που εικονίζονται στο σκίτσο και συμπληρώνουν το φύλλο εργασίας που βρίσκεται στο τετράδιο εργασιών. Η μελέτη των απαντήσεων των παιδιών θα δώσει στον εκπαιδευτικό πολύτιμες πληροφορίες για τις μουσικές προτιμήσεις των μαθητών του.

Οι μαθητές μπορούν να διενεργήσουν τη δημοσκόπηση που βρίσκεται στο τετράδιο εργασιών για τις μουσικές προτιμήσεις των συμμαθητών τους και να βιώσουν τις έννοιες δημοσκόπηση, αποδεκτικότητα, στατιστική, συνδέοντας τη Μουσική Αγωγή με τα **Μαθηματικά**, τη **Γλώσσα** και την **Πολιτική** και **Κοινωνική Αγωγή**. Η δραστηριότητα αυτή γίνεται στο διάλειμμα από όσα παιδιά το επιθυμούν.

Ο εκπαιδευτικός έχει τη δυνατότητα να κάνει μια πιο εμπειριστατωμένη έρευνα για τις μουσικές προτιμήσεις των μαθητών και τα ενδιαφέροντά τους (μουσικά όργανα που παίζουν ή έχουν στο σπίτι, αν υπάρχουν μουσικοί στην οικογένεια, αν διαθέτουν συλλογές δίσκων κ.λπ.) χρησιμοποιώντας ένα ερωτηματολόγιο σαν αυτό που ακολουθεί και το οποίο είναι ενδεικτικό και σε καμία περίπτωση δεσμευτικό. Τα στοιχεία που θα συγκεντρώσει θα του φανούν πολύ χρήσιμα για να γνωρίσει καλύτερα τους μαθητές του και να σχεδιάσει αποτελεσματικότερα την εκπαιδευτική διαδικασία.

Ενδεικτικό ερωτηματολόγιο³³

→ Να γράψετε τρία αγαπημένα σας τραγούδια:

→ Ποιοι είναι οι τρεις πιο αγαπημένοι σας τραγουδιστές, τραγουδίστριες, συγκροτήματα;

→ Ποιο είναι το αγαπημένο σας είδος μουσικής; Ποια άλλα μουσικά είδη σας είναι γνωστά;

→ Έχουν αλλάξει οι μουσικές σας προτιμήσεις τα δύο τελευταία χρόνια; Αν ναι, σε τι οφείλεται αυτό;

→ Έχετε παρακολουθήσει ζωντανή μουσική (συναυλία, εκδήλωση κ.λπ.) τον τελευταίο καιρό; Αν ναι, τι ακριβώς ακούσατε; Να γράψετε τις εντυπώσεις σας.

→ Από ποιο μέσο ακούτε περισσότερο μουσική:

Ραδιόφωνο Τηλεόραση CD, Διαδίκτυο, Ζωντανά
κασέτες MP3

→ Ποια από τα παρακάτω χρησιμοποιείτε για να ηχογραφείτε ή να αναπαράγετε μουσική;

Κασετόφωνο Η/Υ CD player MP3 player

→ Η μουσική που ακούτε από το ραδιόφωνο και την τηλεόραση επηρεάζει τις μουσικές προτιμήσεις σας; Ποιοι άλλοι παράγοντες νομίζετε ότι μπορεί να σας επηρεάζουν;

→ Υπάρχει κάποιος μουσικός στην οικογένειά σας; Τι όργανο παίζει;

→ Θα θέλατε να παίζετε ένα μουσικό όργανο; Ποιο;

→ Παρακολουθείτε μαθήματα για την εκμάθηση κάποιου μουσικού οργάνου; Αν ναι, για ποιο;

→ Υπάρχει κάποιο μουσικό όργανο στο σπίτι σας; Έχετε δοκιμάσει να παίξετε σε αυτό;

→ Έχετε κατασκευάσει κάποιο μουσικό όργανο το τελευταίο εξάμηνο στο σχολείο ή στο σπίτι; Το χρησιμοποιείτε;

→ Έχετε οι ίδιοι ή κάποιος από την οικογένειά σας κάποια συλλογή που να σχετίζεται με τη μουσική (δίσκους, κασέτες κ.λπ.);

→ Ποιους ελληνικούς ή ξένους χορούς ξέρετε να χορεύετε; Πώς τους μάθατε;

→ Τι θα θέλατε να περιλαμβάνεται στα μαθήματα μουσικής που παρακολουθείτε στο σχολείο;

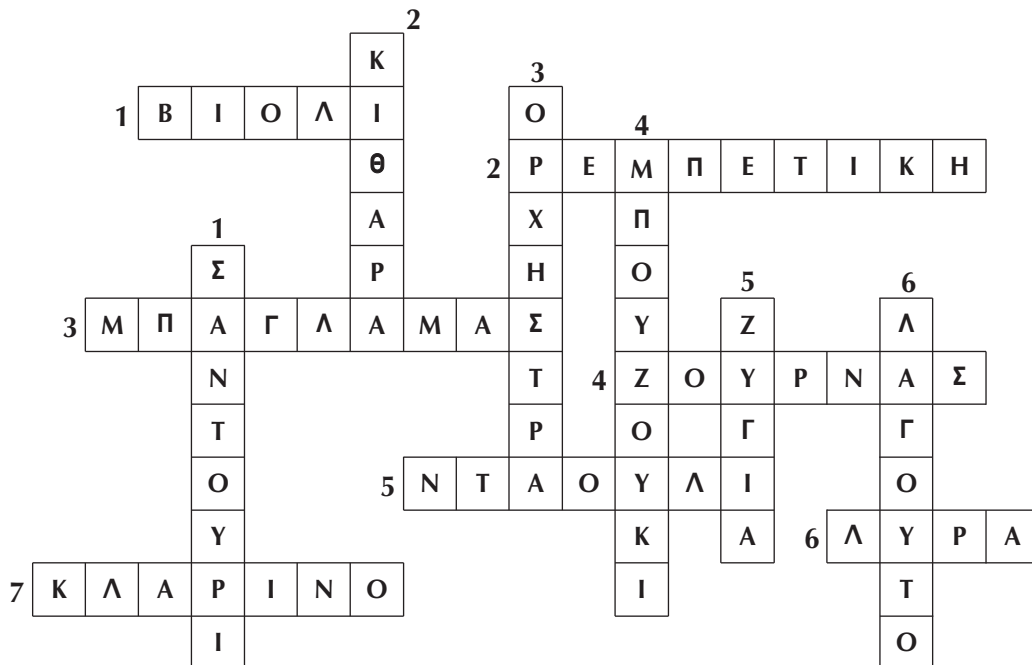
Από τα είδη της μουσικής θα περάσουν στα είδη μουσικών **συνόλων** που έχουν συνδεθεί με αυτά και θα εστιάσουν στις παραδοσιακές ορχήστρες και στα όργανα που τις αποτελούσαν.

Οπτικοακουστικό υλικό με τις ορχήστρες αυτές θα βρείτε στο DVD και το λογισμικό Μουσικής Αγωγής για τις τάξεις Δ', Ε' και ΣΤ'.

Εκτός από τις παραδοσιακές ορχήστρες παρουσιάζονται και συγκροτήματα ποπ και ροκ μουσικής αλλά και ορχήστρες που απαρτίζονται από αυτοσχέδια όργανα. Δίνεται έτσι το ερέθισμα στους μαθητές να δημιουργήσουν το δικό τους οργανικό σύνολο που θα αποτελείται από όργανα κατασκευασμένα από τους ίδιους. Στα βιβλία δασκάλου, μαθητή και εργασιών υπάρχουν αναλυτικές πληροφορίες για τη δημιουργία πολλών αυτοσχέδιων μουσικών οργάνων³⁴ τα οποία θα αποτελέσουν τη βάση για μια τέτοια προσπάθεια και θα λύσουν το πρόβλημα που αντιμετωπίζουν τα περισσότερα σχολεία από την έλλειψη μουσικών οργάνων. Ακολουθεί το δρώμενο Όχι μποξ μπρος στο... τζουκ-μποξ που περιλαμβάνει ενεργητική ακρόαση, εκτέλεση σε μουσικά όργανα, δραματοποίηση και κίνηση **(Audio CD, εγγραφή 12)**.

Για την αξιολόγηση της προσπάθειας από τους ίδιους τους πρωταγωνιστές υπάρχει στο βιβλίο εργασιών το σχετικό ερωτηματολόγιο. Η κριτική της ταινίας είναι μια ευκαιρία να σταθούν οι μαθητές απέναντι στο έργο τους και να προβούν σε κρίσεις, συμπεράσματα και αυτοαξιολόγηση. Οι απόψεις και οι κρίσεις τους θα δώσουν πολύτιμο υλικό στον εκπαιδευτικό για να προβεί κι αυτός στη δική του αξιολόγηση. Το σταυρόλεξο που υπάρχει στο τετράδιο εργασιών έχει στόχο την εμπέδωση των νέων όρων και πληροφοριών για τα παραδοσιακά μουσικά σύνολα της Ελλάδας και τα όργανα που τα αποτελούσαν.

Λύση σταυρόλεξου* (τετράδιο εργασιών, σελ. 24)

34. Καμπύλης, Π., & Σπετσιώτης, Ι. (2000). Το Εργαστήρι της Μουσικής. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

* Δημιουργία σταυρόλεξου: Π. Καμπύλης.

12. Ο γύρος του κόσμου σε... 8'

13. Η μουσική μάς ενώνει

Ενδεικτικό σχέδιο μαθήματος

Ενότητα: Ο γύρος του κόσμου σε... 8'

Διάρκεια: 2 ή 3 διδακτικές ώρες

Προετοιμασία: διαμόρφωση σχεδίου μαθήματος, συγκέντρωση πηγών και υλικού

Στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος της Γεωγραφίας (Φ.Ε.Κ. 304/13-3-03, τεύχος Β', σελ. 4211) ένα από τα προτεινόμενα σχέδια εργασίας είναι το ακόλουθο: «Τραγούδια ή μύθοι από όλο τον κόσμο: Εκπόνηση ομαδικών εργασιών και διεξαγωγή έρευνας μέσα από πηγές (βιβλία, διαδίκτυο, αλληλογραφία), συγκέντρωση τραγουδιών, μύθων κ.λπ., μελέτη των παραδόσεων των διαφόρων λαών, σύνδεσή τους με την ιστορία και την κουλτούρα των λαών στο πλαίσιο της γεωγραφικής μελέτης. Θεμελιώδεις διαθεματικές έννοιες: διάσταση, μεταβολή, αλληλεξάρτηση. Προεκτάσεις: Γλώσσα, Αισθητική Αγωγή, Μουσική, Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή». Ας σημειωθεί ότι το συγκεκριμένο θέμα είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον και επίκαιρο, καθώς το σημερινό ελληνικό σχολείο έχει αγκαλιάσει μαθητές από πολλά κράτη και η πολυπολιτισμικότητα δεν είναι μια αφηρημένη έννοια αλλά ένα καθημερινό βίωμα.

Η διδακτική ενότητα «Ο γύρος του κόσμου σε... 8'» μπορεί να αποτελέσει το έναυσμα για την έναρξη ενός σχετικού σχεδίου εργασίας (project) στο πλαίσιο της Μουσικής Αγωγής ή μέρος του αντίστοιχου σχεδίου εργασίας που θα ξεκινήσει από τη Γεωγραφία.

Ελεύθερη απόδοση στα ελληνικά των στίχων του Bob Dylan

Πόσους δρόμους πρέπει να περπατήσει ένας άνθρωπος
προτού τον αποκαλέσεις άντρα;

Σε πόσες θάλασσες πρέπει ένα άσπρο περιστέρι να πετάξει προτού κοιμηθεί στην άμμο;

Και πόσες φορές πρέπει μια μπάλα κανονιού
να πετάξει προτού απαγορευτούν για πάντα;

Η απάντηση φίλε μου πετάει στον άνεμο, η απάντηση φίλε μου πετάει στον άνεμο. δισ

Πόσα χρόνια μπορεί ένα βουνό να υπάρχει προτού το πάρει η θάλασσα;

Πόσα χρόνια μπορούν μερικοί άνθρωποι να υπάρχουν
προτού τους επιτραπεί να είναι ελεύθεροι;

Και πόσες φορές μπορεί ένας άνθρωπος να αποστρέψει το κεφάλι του
και να προσποιηθεί πως απλώς δεν βλέπει;

Η απάντηση φίλε μου πετάει στον άνεμο, η απάντηση φίλε μου πετάει στον άνεμο. δισ

Πόσες φορές ένας άνθρωπος μπορεί να κοιτάξει ψηλά προτού δει τον ουρανό;

Και πόσα αφτιά πρέπει να έχει ένας άνθρωπος
προτού μπορέσει να ακούσει τους ανθρώπους να κλαίνε;

Πηγές - Υλικά	Μουσική ορολογία/Διαθεματικές έννοιες	Οργάνωση	Εξέργειες μαθητών	ΕΙΣΑΓΩΓΗ	Ειδικοί στόχοι
Το βιβλίο του μαθητή.	Επικοινωνία	Οι μαθητές είναι καθισμένοι στις θέσεις τους.	Ακούω το ποίημα και συζητούν εκφράζοντας τη γνώμη τους.		Ανάγνωση του ποιήματος «6 σοφοί». Χρησιμοποιούνται ερωτήσεις ανοικτού τύπου για να διερευνηθούν οι απόψεις των μαθητών.
Το βιβλίο του μαθητή.	Φεστιβή, συναισθήα, μουσική ήλιον ψών Χώρος-χρόνος, επικοινωνία	Οι μαθητές είναι καθισμένοι στο θρανίο τους και συμπληρώνουν το φύλλο εργασίας.	Εκφράζουν γραπτά τις ιδέες, τις εμπειρίες και τις απόψεις τους.		Ανάδειξη των ιδεών, εμπειριών και ενδιαφερόντων των μαθητών.
Τα αποσπάσματα με μουσικές του κόσμου (Audio CD, εγγραφή 13), το βιβλίο του μαθητή.	Σύστημα, μεταβολή	Οι μαθητές είναι καθισμένοι στις θέσεις τους, ακούν ενεργητικά και συμπληρώνουν το σχετικό πίνακα στο βιβλίο τους.	Ακούω αποσπάσματα, προσπαθώ να αναγνωρίσω τα όργανα και τις χώρες προέλευσης και για τις ενοτιπίσουν στο χάρτη του βιβλίου τους.		Να εξοικειωθούν με διάφορα είδη μουσικής από όλο τον κόσμο.
Το τραγούδι <i>Blowing in the wind</i> (Audio CD, εγγραφή 14).	Τραγούδι, εισαγωγή τραγουδιού, κουπλέ, ενεργητική ακρόαση.	Οι μαθητές είναι καθισμένοι στις θέσεις τους.	Ακούω το καινούργιο τραγούδι, τραγουδούν «σιωπηλά» και παρακολουθούν τη σημειογραφία από το βιβλίο τους.		Να ακούν προσεκτικά και να αναγνωρίζουν τα μουσικά στοιχεία ενός τραγουδιού.
Το τραγούδι <i>Blowing in the wind</i> από το CD, το βιβλίο του μαθητή.	Χορωδία, Αλληλεπίδραση	Οι μαθητές είναι όρθιοι σε ημικύκλιο σαν χορωδία.	Τραγουδούν δυνατά διαβάζοντας τους στίχους από το βιβλίο τους.		Λειτουργεί ως εμπικωστή και βοηθάει τους μαθητές στην εκμάθηση του τραγουδιού.
Αυτοσχέδια όργανα, όργανα τάξης.	Ρυθμικό οστανάτο, ρυθμική συνοδεία, αυτοσχέδια όργανα, όργανα τάξης, ήχο σώματος.	Οι μαθητές είναι καθισμένοι στα θρανία τους σε ομάδες.	Παραματίζονται για να δημιουργήσουν το ρυθμικό οστανάτο που θα συνοδεύει το τραγούδι.		Να ερευνούν, να επιλέγουν και να συνδυάζουν ήχους που παράγονται από τη φωνή, το σώμα και τα μουσικά όργανα για να συνοδεύουν ρυθμικά ένα τραγούδι.

Πηγές - Υλικά	Μουσική ορολογία- Διαθεματικές έννοιες	Οργάνωση	Ενέργειες μαθητών	Ειδικά στάδια
Audio CD, εγγραφή 13, CD player, βιβλίο μαθητών και τετράδιο εργασιών.	Ομοιότητα-διαφορά	Οι μαθητές κβθονται στα θρανία τους, ακούν τα σχετικά αποσπάσματα και συζητούν.	ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΗ ΑΚΡΑΣΗ Εκφράζουν τη γνώμη τους για την πληροφορία που δίνεται στο τετράδιο εργασιών και παρακαθούθουν τη σχετική παρτιτούρα.	Να αναληφθούν την έννοια της πολυηχητικότητας στη σημερινή κοινωνία καθήεργώντας το σεβασμό στο διαφορετικό πολιτισμικό περιβάλλον.

ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΜΟΥΣΚΟΥ ΟΡΓΑΝΟΥ ΜΕ ΑΠΛΑ ΥΛΙΚΑ ΚΑΙ ΕΡΓΑΛΕΙΑ

Υλικά και εργαλεία για την κατασκευή του οργάνου.	Χορδόφωνο, τσέσε. Μεταβολή, σύστημα, χώρος, χρόνος	Οι μαθητές έχουν κατασκευάσει το μουσικό όργανο και ερευνούν το ρόλο του πκείου στη διαμόρφωση του ήκου και αυτοσχεδιάζουν τις δικές τους μελωδίες επάνω σε αυτό.	Ο εκπαιδευτικός έχει αναθέσει την κατασκευή του μουσικού οργάνου από την προηγούμενη διδακτική ώρα για το σπίτι ή έχει γίνει στην ώρα των τεχνικών (Διαθετική Αγωγή). Γίνεται αξιολόγηση της κατασκευής και χρήσης της σε αυτοσχεδιασμούς.	Να συνειδητοποιήσουν την έννοια του πολιτισμικού ελλητισμού. Να κατασκευάσουν ένα πιο σύνθετο μουσικό όργανο και να αναληφθούν τον τρόπο παραγωγής του ήκου και το ρόλο του πκείου. Να έρθουν σε επαφή με τη γλώσσα και τη μουσική άλλων λαών.
Το βιβλίο μαθητή, το τετράδιο εργασιών.	Στίχοι, μελωδία.	Οι μαθητές ερευνούν και βρίσκουν τους στίχους από ένα ζένο τραγούδι και τους γράφουν στο βιβλίο τους. Συμπληρώνουν το αριθμόλεξο στο τετράδιο εργασιών.	Ανάθεση στους μαθητές να παρουσιάσουν την επόμενη συνάντησή τους στίχους ενός τραγουδιού από άλλη χώρα και να συμπληρώσουν το αριθμόλεξο που υπάρχει στο τετράδιο εργασιών.	Να εμεδιάσουν την ορολογία που χρησιμοποιήθηκε στην ενότητα αυτή. Να αξιολογηθεί ο βαθμός κατανόησης των νέων πληροφοριών.

ΜΟΥΣΙΚΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ

Οι μαθητές κβθονται στα θρανία τους.	Οι μαθητές σε ομάδες ή σε ζευγάρια παίζουν τη μουσική τριλήζα.	Δίνεται στα παιδιά η δυνατότητα να παίξουν τη μουσική τριλήζα. Με τη διαδαστική αυτή δραστηριότητα γίνεται εμπέδωση των νέων πληροφοριών και αξιολόγηση του βαθμού αφομοίωσής τους.
--------------------------------------	--	---

Και πόσοι θάνατοι θα χρειαστούν μέχρι να μάθουμε ότι έχουν πεθάνει υπερβολικά πολλοί άνθρωποι;

Η απάντηση φίλε μου πετάει στον άνεμο, η απάντηση φίλε μου πετάει στον άνεμο. δις

14. Μουσική χωρίς... σύνορα

Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Μουσική ορολογία: ηχοϊστορία, παρτιτούρα, ρυθμική συνοδεία, ηχητική ατμόσφαιρα

Υλικά: όργανα τάξης, CD που συνοδεύει το βιβλίο, CD player

Διδακτικοί στόχοι:

- Να τραγουδήσουν και να παίξουν κομμάτια από διάφορους τόπους και πολιτισμούς.
- Να ακούσουν μια ποικιλία ειδών μουσικής από διάφορα στυλ και κουλτούρες και να αναγνωρίσουν τα χαρακτηριστικά και τα ξεχωριστά τους στοιχεία.
- Να συνεργαστούν με σχολεία από άλλες χώρες για πραγματοποίηση κοινών προγραμμάτων.
- Να συζητήσουν για το ρόλο της μουσικής στη δημιουργία ειδικών ψυχικών διαθέσεων.
- **ΝΑ ΨΥΧΑΓΩΓΗΘΟΥΝ.**

Διαθεματικές έννοιες: μεταβολή-εξέλιξη, παράδοση, τέχνη, πολιτισμός, επικοινωνία, σύγκρουση, συνεργασία, αλληλεπίδραση, χρόνος-χώρος, εξάρτηση, μονάδα-σύνολο, ισότητα, ομοιότητα, διαφορά, συλλογικότητα, κώδικας, πληροφορία.

Προεκτάσεις: Ιστορία, Γεωγραφία, Γλώσσα, Αισθητική Αγωγή, Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή

Στο σημερινό πολυπολιτισμικό ελληνικό σχολείο η διαπολιτισμική εκπαίδευση δεν είναι πολυτέλεια αλλά μια σύγχρονη αναγκαιότητα. Ο βασικός στόχος αυτής της ενότητας είναι να αντιληφθούν οι μαθητές ότι η μουσική είναι μια διεθνής γλώσσα που ενώνει τους ανθρώπους και λειτουργεί ως μέσο αλληλοκατανόησης και συνεργασίας. Ο εκπαιδευτικός είναι καλό να βάλει στους μαθητές να ακούσουν αποσπάσματα από μουσική άλλων λαών, ειδικά από τις γειτονικές μας χώρες από τις οποίες κατάγονται πολλοί μαθητές που φοιτούν στα ελληνικά σχολεία. Οι ίδιοι αυτοί μαθητές ίσως να είναι αυτοί που θα φέρουν το σχετικό οπτικο-ακουστικό υλικό. Επίσης τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει πολλές συνεργασίες Ελλήνων και ξένων καλλιτεχνών στη δισκογραφία και αποτελούν ενδιαφέρον υλικό για την έναρξη της ενότητας αυτής. Στο **Μουσικό Ανθολόγιο** ο εκπαιδευτικός θα βρει αρκετά τραγούδια από άλλους λαούς για να τα χρησιμοποιήσει κατά την κρίση του, όπως αυτό που ακολουθεί. (**Audio CD, εγγραφή 5**).

Μοναχό του γυρίζει

Γρ. Παπαντώνη

D G Am Em D G

7 Am Em Am Em C D

13 Em Am Em C D Em

19 D G Am Em D G

25 Em Am Em C D

31 Em Am Em C D Em

37 C G C G Am Em

43 D G C G C G

49 Am Em D G Am Em

55 D Em

Μονάχο του γυρίζει το 'χει πνίξει η ερημιά,
χωρίς πατρίδα, χωρίς τόπο και χαρά.
Μονάχο του γυρίζει σε υγρές αυλές,
δεν πιάσανε γι' αυτό του κόσμου οι προσευχές.
Μην του φωνάξεις δε θα τρέξει να σε βρει,
μόνο θα τρέξει από εσένα να κρυφτεί.
Άγρια η πόλη του 'χει κάψει τα φτερά,
σαν καραβάκι που 'χε χάρτινα πανιά.

Χωρίς αγάπη, μα ποιος ν' αντέξει,
χωρίς πατρίδα, τι να σε δέσει,
χωρίς μητέρα, χωρίς πατέρα
δεν θα το άντεχα μια μέρα,
μ' αυτό το αντέχει, πεινάει, τρέχει,
στο δρόμο μένει και υπομένει,
μα ο ήλιος βγαίνει, τον περιμένει και την ελπίδα του ζεσταίνει. δις

Μέρες φευγάτες, νύχτες γεμάτες πανικό.
Ποιος του ζωγράφισε έναν τέτοιο μαύρο ουρανό;
Δώσ' του πινέλα, κάνε μια τρέλα αν μπορείς
και θα χαθεί μεμιάς το γκρίζο της ζωής.
Μην του φωνάξεις, βρες το τραγούδι να του πεις,
και ας μην είσαι ο πιο καλός της γης τραγουδιστής.
Ξέρει να ακούει, να γελά, να τραγουδά,
ξέρει τον πόνο, ξέρει και να αγαπά.

Χωρίς αγάπη...

Αν στην τάξη υπάρχουν πολλά παιδιά με καταγωγή από άλλες χώρες ή αν η δυναμική της ομάδας το επιβάλλει, η διδακτική αυτή ενότητα είναι δυνατόν να καλύψει δύο ή και περισσότερες διδακτικές ώρες και να αποτελέσει το ερέθισμα για την οργάνωση ενός διαθεματικού σχεδίου εργασίας.

Η διδακτική ώρα ως ξεκινάει με ακροάσεις μουσικής άλλων λαών ή με σχετική συζήτηση. Το εισαγωγικό κείμενο θα αποτελέσει το ερέθισμα για διάλογο και ανάδειξη των ιδεών των μαθητών.

Η παραδοσιακή τσιγγάνικη μελωδία είναι ο μουσικός συνδετικός κρίκος που ενώνει τους λαούς της Βαλκανικής και δίνει τη δυνατότητα στον εκπαιδευτικό να στρέψει τη συζήτηση στη μεγάλη –αλλά παραγνωρισμένη πολίτες φορές– προσφορά των Τσιγγάνων όλου του κόσμου στον παγκόσμιο μουσικό πολιτισμό.

Οι μαθητές θα ακούσουν πρώτα το σχετικό απόσπασμα (**Audio CD, εγγραφή 16**) και στη συνέχεια βάζοντας δικά τους λόγια και συνοδεία να δημιουργήσουν μια δική τους διασκευή.

Ακολουθεί ένα κείμενο που προσφέρεται να γίνει ηχοστορία και έχει στόχο να προβληματίσει τους μαθητές και να τους ευαισθητοποιήσει απέναντι σε οποιονδήποτε είναι «διαφορετικός».

Στο τετράδιο εργασιών παρέχονται πληροφορίες για τους μετανάστες και τους πρόσφυγες και ένα σχετικό τραγούδι που είναι αποτέλεσμα συνεργασίας Τούρκου συνθέτη και Έλληνα σι-
κουργού.

Η αναφορά στις παγκόσμιες ημέρες για τους μετανάστες και τους πρόσφυγες είναι το ερέθισμα για ένα σχετικό αφιέρωμα ή για ένα σχέδιο εργασίας σχετικό με τη μουσική άλλων λαών.

Στην εποχή μας που η πληροφορική μάς έχει φέρει ακόμα πιο κοντά και η παγκοσμιοποίηση είναι μια πραγματικότητα, μια πιθανή συνεργασία με σχολεία από άλλες χώρες για πραγματοποίηση κοινών προγραμμάτων που έχουν σχέση με τη μουσική –και όχι μόνο– είναι και εθνο-στική αλληλ και πραγματοποιησιμη.

Οι μουσικές φόρμες μοιάζουν με αρχιτεκτονικά σχέδια. Βασίζονται στα ρυθμικά και μελωδικά σχήματα και στις μεταξύ τους σχέσεις. Για να αναλυθούν τα μορφικά στοιχεία μιας σύνθεσης, εξετάζεται η αρχή της **ομοιότητας**, που εκφράζεται με την επανάληψη, και η αρχή της **αντίθεσης**, που διέπει τις σχέσεις των μουσικών σχημάτων, φράσεων και θεμάτων. Η εκπαιδευτική διαδικασία πηγαίνει από τα απλά στα σύνθετα και η εμπέδωση των μορφών γίνεται με την ενεργητική ακρόαση

15. Χτίζοντας... τη μουσική

Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Μουσική ορολογία: μορφή, μουσικό θέμα, παραλληλαγές, διμερής, τριμερής μορφή, ρόντο, κανόνας, χάρτης ακρόασης, σύνθεση, συμφωνία, μουσική φόρμα

Υλικά: CD player, το CD που συνοδεύει το βιβλίο, 4 τύμπανα με διαφορετικά μεγέθη

Διδακτικοί στόχοι:

→ Να χειριστούν μοτίβα, φράσεις, τη διμερή, τριμερή μορφή και τον κανόνα.

Διδακτικοί στόχοι:

→ Να αναπτύξουν ρυθμική ανεξαρτησία εκτελώντας ρυθμικούς κανόνες.

Διδακτικοί στόχοι:

→ Να χρησιμοποιήσουν τα γράμματα του αλφαβήτου ως συμβατικό κώδικα ανάλυσης ή σχεδιασμού της μορφής.

β Να δημιουργήσουν μικρές συνθέσεις χρησιμοποιώντας τις γνωστές τους μορφές.

β Να γνωρίσουν τι είναι ο χάρτης ακρόασης.

Διαθεματικές έννοιες: σύστημα, αλληλεπίδραση, επικοινωνία, μεταβολή, πολιτισμός, διάσταση (χώρος, χρόνος)

Προεκτάσεις: Μαθηματικά, Γλώσσα

και με δραστηριότητες εκτέλεσης και δημιουργίας.

Η ενότητα ξεκινάει με ένα κείμενο για τη δομή της μουσικής σύνθεσης που εξηγεί και τον τίτλο. Γίνεται παραλληλισμός με τη δομή και τη μορφή στην αρχιτεκτονική και υπάρχουν δύο χαρακτηριστικά σχέδια του Παρθενώνα. Οι διαθεματικές έννοιες που χρησιμοποιούνται είναι αρκετές και σημειώνονται με διαφορετική γραμματοσειρά.

Οι μορφές μουσικής σύνθεσης που παρουσιάζονται στην ενότητα αυτή δεν είναι άγνωστες στα παιδιά, καθώς τις έχουν δουλέψει στην ΕΔ τάξη. Το καινούργιο στοιχείο που εισάγεται είναι ο χάρτης ακρόασης και η λειτουργία του.

Για να αντιληφθούν τη χρησιμότητα και τη λειτουργία ενός χάρτη ακρόασης, θα ακούσουν ένα απόσπασμα με τριμερή μορφή (**Audio CD, εγγραφή 17**), ενώ παράλληλα θα παρακολουθούν το χάρτη ακρόασης που υπάρχει στο βιβλίο τους.

Ακολουθούν δραστηριότητες εκτέλεσης στις οποίες οι μαθητές θα πρέπει να παίξουν με τη μορφή, αυτοσχεδιάζοντας και δημιουργώντας τις δικές τους συνθέσεις. Τις συνθέσεις αυτές τις καταγράφουν, τις ηχογραφούν και δημιουργούν τους δικούς τους χάρτες ακρόασης.

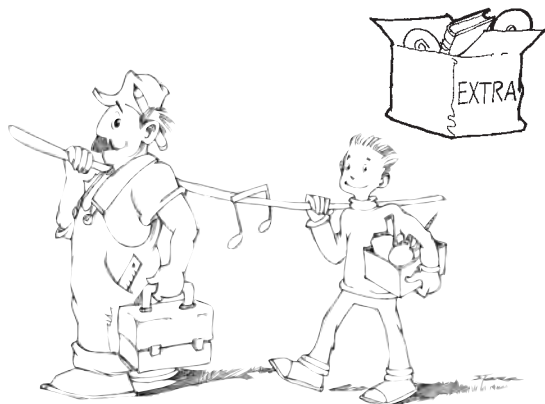
Ο κανόνας είναι μια μορφή σύνθεσης που οι μαθητές έχουν γνωρίσει από την ΕΔ τάξη. Θα ακούσουν ένα χαρακτηριστικό έργο με τη μορφή αυτή (**Audio CD, εγγραφή 18**) και στη συνέχεια θα εκτελέσουν ένα πρωτότυπο ρυθμικό κανόνα χρησιμοποιώντας τέσσερα ταμπουρίνο ή ακόμα καλύτερα τέσσερα πήλινα τύμπανα φτιαγμένα από γλάστρες και δερμάτινη μεμβράνη που έχει φτιάξει ο εκπαιδευτικός και βρίσκονται στην οργανοθήκη της τάξης. Η κατασκευή αυτή μπορεί να έχει γίνει και από τους ίδιους τους μαθητές με κάποια άλλη ευκαιρία. Ο κανόνας είναι μια μορφή που απαιτεί από τους μουσικούς αυξημένη αυτοσυγκέντρωση. Στο συγκεκριμένο ρυθμικό κανόνα οι μαθητές κινούνται από τύμπανο σε τύμπανο και έτσι ο συντονισμός τους πρέπει να είναι απόλυτος.

Κατασκευή πήλινου τύμπανου³⁵

Θα χρειαστείτε:

- μικρή πήλινη γλάστρα
- δερμάτινη μεμβράνη
- βενζινοκόλλη και ένα μικρό ξυλάκι
- ψαλίδι
- λεκάνη με νερό
- παλιά πετσέτα
- παλιά σαμπρέλα αυτοκινήτου ή λιάστιχο ρούχων.

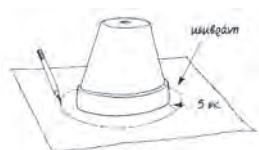
Περιγραφή κατασκευής

Σημαδεύουμε την περίμετρο της γλάστρας πάνω στη μεμβράνη και την κόβουμε αφήνοντας 5 εκατο-

στά περιθώριο. Τοποθετούμε τη μεμβράνη μέσα στη λεκάνη να μουλιάσει για μισή ώρα περίπου.

Αλείφουμε το χείλος της γλάστρας με βενζινοκόλλη. Σκουπίζουμε καλά τη μεμβράνη, την τοποθετούμε πάνω

στη γλάστρα και τη σταθεροποιούμε με ένα δακτύλιο που έχει κοπεί από τη σαμπρέλα.

35. Καμπύλης, Π., & Σπεταιιώτης, Ι. (2000). Το Εργαστήρι της Μουσικής. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Το όργανο πρέπει να στεγνώσει φυσιολογικά, μακριά από κάθε πηγή θερμότητας.

Ο συμβολισμός με κεφαλαία γράμματα της μορφής ενός μουσικού έργου έχει παρουσιαστεί στα παιδιά από την Ε΄ τάξη. Στην ενότητα αυτή γίνεται εμπέδωση αυτού του συμβολισμού, χρήση του στους χάρτες ακρόασης και παράλληλα δίνεται στους μαθητές η δυνατότητα να δημιουργήσουν τους δικούς τους συμβολισμούς στο τετράδιο εργασιών.

Η μορφή ρόντο έχει παρουσιαστεί στην Ε΄ τάξη και εδώ, μετά την ακρόαση ενός χαρακτηριστικού έργου (**Audio CD, έγγραφη 19**), οι μαθητές θα δημιουργήσουν ελεύθερα μια δική τους δραστηριότητα.

16. Χορέψετε, χορέψετε και τους ρυθμούς... «παντρέψετε»

Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Μουσική ορολογία: παλμός, κρουστά όργανα, χάρτης ακρόασης, ρυθμός, χορός, τέμπο, μοντεράτο, αντάντε, πρέστο, καγκέλι, μπαγιά, σούστα, συρτός στα τρία, γαμήλιο βαλς, τρίηχο, συγκοπή, δέκατα έκτα

Υλικά: CD player, το CD που συνοδεύει το βιβλίο, μουσικά όργανα τάξης

Διδακτικοί στόχοι:

- Να συνεχίσουν τη χρήση συμβόλων και γραφικών απεικονίσεων για τις μουσικές έννοιες.
- Να εμπεδώσουν τα στοιχεία σημειογραφίας που έχουν γνωρίσει σε προηγούμενες τάξεις και να εξοικειωθούν με αυτά.
- Να εμπεδώσουν τη διαφορά ρυθμού και ρυθμικής αγωγής και να αποδώσουν με μεγαλύτερη ευχέρεια τις εναλλαγές και τις μεταβολές της ρυθμικής αγωγής.
- Να κατανοήσουν ότι η μουσική και ο χορός σχετίζονται άμεσα και ότι ο χορός μπορεί να αποτελέσει τρόπο έκφρασης και ανταπόκρισης στη μουσική.
- Να παίξουν, με αυξανόμενο έλεγχο της τεχνικής, χορευτικούς ρυθμούς στα αυτοσχέδια όργανα που έχουν κατασκευάσει σε προηγούμενες ενότητες και να αυτοσχεδιάσουν.
- Να αναλάβουν πρωτοβουλίες μέσα σε κλίμα εμπιστοσύνης και συνεργασίας.
- Να αυτενεργήσουν και να αναπτύξουν τη δημιουργική φαντασία τους με την παραγωγή πρωτότυπων προσωπικών έργων με έναυσμα τη μουσική.
- Να αντιληφθούν τις τέχνες και τη σύμπραξή τους ως μέσο για να εκφράσουν το σύνολο των ψυχοπνευματικών τους ικανοτήτων.
- Να πραγματοποιήσουν εκτελέσεις ανταποκρινόμενοι σε σημεία, σύμβολα, συνθήματα και από μνήμης.
- **ΝΑ ΨΥΧΑΓΩΓΗΘΟΥΝ.**

Διαθεματικές έννοιες: αλληλεπίδραση, επικοινωνία, μεταβολή, πολιτισμός, διάσταση (χώρος, χρόνος)

Προεκτάσεις: Γλώσσα, Γεωγραφία, Θεατρική Αγωγή, Φυσική Αγωγή

Στη συνέχεια υπάρχει ένα μικρό κείμενο με τριμερή μορφή για να συνδεθεί η μουσική φόρμα-δομή με την αντίστοιχη που υπάρχει σε ένα κείμενο (**Γλώσσα**).

Οι εργασίες που προτείνονται με βάση το κείμενο αυτό θα γίνουν στο σπίτι.

Για την αξιολόγηση της ενότητας υπάρχει μια άσκηση πολλαπλών επιλογών στο τετράδιο εργασιών που μπορεί να γίνει στην τάξη, αν υπάρχει χρόνος, ή ως εργασία για το σπίτι.

Στην αρχή της διδακτικής ενότητας γίνεται ακρόαση του σχετικού αποσπάσματος (**Audio CD, εγγραφή 20**). Οι μαθητές ακούν προσεκτικά, απαντάνε στις δύο ερωτήσεις που υπάρχουν στο βιβλίο τους και στη συνέχεια φτιάχνουν το χάρτη ακρόασης. Ακολουθεί μια κινητική δραστηριότητα όπου οι μαθητές θα εκφραστούν ελεύθερα και θα κινηθούν με βάση μια μελωδία που θα επιλέξει ο εκπαιδευτικός.

Στο τετράδιο εργασιών υπάρχει ένα μουσικό παιχνίδι που περιλαμβάνει δραματοποίηση, χρήση κρουστών οργάνων, ενεργητική ακρόαση, αυτοσχεδιασμό και δημιουργία.

Το ρυθμικό σχήμα που δίνεται στο βιβλίο του μαθητή (σελ.) θα επιτρέψει στους μαθητές να εφαρμόσουν τις διαβαθμίσεις της ρυθμικής αγωγής που έχουν γνωρίσει σε προηγούμενες τάξεις στα κρουστά μουσικά όργανα ή με ηχηρές κινήσεις (παλαμάκια κ.λπ.).

Το συγκεκριμένο ρυθμικό σχήμα, ανάλογα με την ταχύτητα εκτέλεσής του, δίνει διαφορετικούς ρυθμούς-χορούς που θα αποτελέσουν το υλικό για ένα πρωτότυπο δρώμενο. Τα σκίτσα στο βιβλίο του μαθητή λειτουργούν ως ένας νοητικός χάρτης και διευκολύνουν την απόδοσή του.

Στο δρώμενο αυτό ο «γαμπρός» και η παρέα του θα βρίσκονται σε μια γωνία της τάξης, ενώ η «νύφη» με τους δικούς της σε μια άλλη.

Τα τέσσερα παιδιά-μουσικοί βρίσκονται στο κέντρο της αίθουσας και

κάθε ένα παίζει από μια μελωδία. Αν οι μαθητές δεν μπορούν να παίξουν κάποια/ες από τις μελωδίες αυτές, ο δάσκαλος που είναι και μέλος της ομάδας αναλαμβάνει το ρόλο του... μουσικού ή χρησιμοποιεί τα σχετικά ηχητικά αποσπάσματα (**Audio CD, εγγραφή 21**).

Το γαμήλιο βαήθ με το οποίο κλείνει το δρώμενο –όπως και το γαμήλιο εμβατήριο– είναι στοιχεία που δεν υπήρχαν στην παράδοση, αλλά αποτελούν επιρροές από έθιμα άλλων λαών που τείνουν να κυριαρχήσουν πλέον στα γλέντια που ακολουθούν συνήθως μετά το γάμο, εκτοπίζοντας τα παραδοσιακά τραγούδια που ο λαός χρησιμοποιούσε για το σκοπό αυτό. Ο εκπαιδευτικός μπορεί, αν θέλει, να ξεκινήσει μια σχετική συζήτηση εντοπίζοντας και άλλα έθιμα που έχουν καθιερωθεί στη χώρα μας τις τελευταίες δεκαετίες (π.χ. ο στολισμός του χριστουγεννιάτικου δέντρου) και εκτόπισαν αντίστοιχα ελληνικά.

Το σενάριο και ο νοητικός χάρτης δεν είναι σε καμία περίπτωση δεσμευτικά. Οι μαθητές μπορούν να αυτοσχεδιάσουν και να δημιουργήσουν το δικό τους.

Στο τετράδιο εργασιών υπάρχουν δημιουργικές εργασίες εμπέδωσης και επέκτασης, όπως η άσκηση στην οποία οι μαθητές καλούνται να αναγνωρίσουν τους ρυθμούς που παίζει ο δάσκαλος παρακολουθώντας τις σχετικές σημειογραφίες και στη συνέχεια να αυτοσχεδιάσουν ρυθμικά.

Τα παιδιά που το επιθυμούν βρίσκουν στοιχεία για ελληνικούς χορούς και τα παρουσιάζουν στην τάξη ως ατομική ή ομαδική εργασία. Με αυτό τον τρόπο ίσως ξεκινήσει ένα νέο σχέδιο εργασίας (project). Το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών της Φυσικής Αγωγής (Φ.Ε.Κ. 304/13-3-03, τεύχος Β', σελ. 4294) προτείνει ένα διαθεματικό σχέδιο εργασίας με θέμα «Ελληνικοί παραδοσιακοί χοροί» που συνδέεται άμεσα με τη Μουσική Αγωγή.

17. «...τραγούδια για τη λευτεριά»

Διάρκεια: 1-3 διδακτικές ώρες

Υλικά: CD player, το CD που συνοδεύει το βιβλίο, μουσικά όργανα τάξης

Μουσική ορολογία: απολυτικό, τσάμικο, συρτός καλαματιανός, φιγούρες, μπουζούκι, μπαγλαμάς, ταμπουράς, Μακρυγιάννης, χορδόφωνο, τρίχορδο, πανδούρα, Ν. Κασομούλης, έπος, Διγενής Ακρίτας, χαρακτήρες ανάβασης - κατάβασης - ισότητας, ίσο, απόστροφος, ολίγο

Σχετικοί χώροι: Εθνικό Ιστορικό Μουσείο ή άλλα μουσεία και χώροι σχετικοί με την Επανάσταση του 1821

Διδακτικοί στόχοι:

- Να μοιραστούν τη μουσική δημιουργία με διάφορα είδη κοινού και να κατανοήσουν την ανάγκη αποτελεσματικής επικοινωνίας με τους ακροατές τους κατά τη διάρκεια της μουσικής εκτέλεσης.
- Να τραγουδήσουν ένα ευρύ φάσμα τραγουδιών με αυξανόμενο έλεγχο του τονικού ύψους, του ρυθμού, της ορθοφωνίας, της μουσικής έκφρασης και της έντασης.
- Να ακούσουν διάφορα είδη μουσικής, να αξιολογήσουν την αποτελεσματικότητα της χρήσης μουσικών στοιχείων σ' αυτά και με απλούς όρους να εκφράσουν και να αιτιολογήσουν τις προτιμήσεις τους.
- Να μάθουν μια ομάδα τραγουδιών για μια επέτειο.
- Με απλούς όρους να συζητήσουν για τα ιστορικά, κοινωνικά και πολιτιστικά στοιχεία της μουσικής που έχουν τραγουδήσει και χορέψει.
- Να συζητήσουν για το ρόλο της μουσικής στη δημιουργία ειδικών ψυχικών διαθέσεων σε διάφορες γιορτές και σχολικές εκδηλώσεις.
- Να έρθουν σε επαφή με τη βυζαντινή μουσική παράδοση και σημειογραφία.
- **ΝΑ ΨΥΧΑΓΩΓΗΘΟΥΝ.**

Διαθεματικές έννοιες: χρόνος, μεταβολή-εξέλιξη, παράδοση, τέχνη, πολιτισμός, συμβολισμός, ήχος, περιοδικότητα, επικοινωνία, σύγκρουση, συνεργασία, αλληλεπίδραση, δομή, σύστημα, χρόνος-χώρος, χρώμα, συμμετρία, εξάρτηση, μονάδα-σύνολο, ισότητα, ομοιότητα, διαφορά, συλλογικότητα, ενέργεια, κώδικας, πληροφορία, ανάπτυξη, ταξινόμηση, οργάνωση, ισορροπία, νόμος, κλίμακα.

Προεκτάσεις: Ιστορία, Γεωγραφία, Γλώσσα, Αισθητική Αγωγή, Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Θρησκευτικά

Η διπλή γιορτή της 25ης Μαρτίου είναι ιδανική για διαθεματική προσέγγιση, καθώς σ' αυτήν εμπλέκονται όλα σχεδόν τα διδακτικά αντικείμενα της ΣΤ' τάξης.

Το απολυτικό **Εισ τον Ευαγγελισμόν της Θεοτόκου (Audio CD, εγγραφή 22)** δίνεται γραμμένο και με τη βυζαντινή **παρασημαντική** και με πεντάγραμμα, ώστε οι μαθητές να μπορούν να κάνουν **συγκρίσεις** και **συσχετισμούς**.

Στο τετράδιο εργασιών υπάρχει ένας χιουμοριστικός διάλογος του Νότη με τον παππού του που είναι ψάλτης και δίνονται πληροφορίες για τα τρία βασικά σύμβολα της βυζαντινής μουσικής: το **ίσο**, το **ολίγο** και την **απόστροφο**.

Η μετάφραση και ερμηνεία του απολυτίκιου μπορεί να δοθεί από τον εκπαιδευτικό και είναι μια ευκαιρία για μια δημιουργική σύνδεση τριών διδακτικών αντικειμένων: της **Μουσικής**, των **Θρησκευτικών** και της **Γλώσσας**.

Το τραγούδι του Μάνου Χατζηδάκι (**Audio CD, εγγραφή 23**) είναι ιδανική αφορμή για να αναφερθούμε στο πώς η Επανάσταση του 1821 ενέπνευσε και εμπνέει ακόμα τους καλλιτέχνες όχι μόνο στη μουσική αλλά και στις άλλες **τέχνες**. Εδώ μπορεί να γίνει και η άσκηση με τα χρώματα και... ηχοχρώματα που βρίσκεται στη σελίδα 32 του τετραδίου εργασιών· εναλλακτικά η άσκηση αυτή μπορεί να γίνει και στο σπίτι.

ΤΣΑΜΙΚΟΣ

Χατζηδάκι-Γκάτσου

The musical score is written for guitar and voice. It features a key signature of one sharp (F#) and a 3/4 time signature. The lyrics are in Greek and describe the three apostles: Peter, James, and John. The score includes guitar chords (A, D, F#m, G, B7, A7) and a 'canto' section. The lyrics are: Στα κα - κο - τρά - χα - α - λα τα βου - νά με το σου - ραύ - λι και το ζου - νά πά - νω στην πέ - τρα την α - για - σμέ - νη χο - ρεύ - ουν τώ - ρα τρεις α - ντρει - ωμέ - νοι Ο Νι - κη - φό - ρος κιο Δι - γε - νής κιο γιος της Ά - Άν - νας της Κο - μνη - νής. The score ends with a double bar line and a repeat sign.

Το τραγούδι αυτό μας δίνει τη δυνατότητα να αναφερθούμε στον πανελλήνιο χορό που είναι συνώνυμο της λεβεντιάς και της παλικαριάς, να παίξουμε το ρυθμό του και –γιατί όχι;– να τον χορέψουμε (**Φυσική Αγωγή**).

Η αναφορά στο Διγενή Ακρίτα θα αποτελέσει το συνδυετικό κρίκο με το μάθημα της **Γλώσσας** και ειδικότερα με το Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων, σελίδα 183. Εκεί υπάρχει ένα κείμενο της Μαρίας Λαμπαδαρίδου-Πόθου για το Διγενή Ακρίτα, ενώ στις επόμενες σελίδες έχουν ανθολογηθεί αρκετά κείμενα που αναφέρονται στην Επανάσταση του 1821. Είναι τόσα πολλά τα κείμενα, τα ποιήματα και τα τραγούδια που αναφέρονται στην Επανάσταση του 1821 που θα μπορούσε κάποιος να συνθέσει ένα ολόκληρο δρώμενο χρησιμοποιώντας αποσπάσματα από αυτά!

Η αναφορά που γίνεται στο τραγούδι για τα παραδοσιακά μας μουσικά όργανα **σουραύλι**, **ζουρνά** και **ταμπουρά** θα γίνει η αφορμή για να αντλήσουμε περισσότερες πληροφορίες γι' αυτά είτε από το σχετικό απόσπασμα που υπάρχει στο τετράδιο εργασιών είτε από άλλες πηγές.

Ενδεικτική δισκογραφία

- «Τσάμικος», Χατζιδάκη-Γκάτσου, από το δίσκο Αθανασία (LP, COLUMBIA: 70 248, 1976 - CD, EMI: 834 441, 1995 - CD EMI: 538 723 2 8, 2002).
- Χρήστου Λεοντή, Καντάτα Ελευθερίας, Ρήγας, Σολωμός, Μακρυγιάννης, Βουλή των Ελλήνων, βιβλίο και CD, 1998.
- Νίκου Μαμαγκάκη, Αγωνιστές της Λευτεριάς 1821, Κείμενα: Σεφέρη, Πρεβελάκη, Ιατρόπουλου, LP, Zodiac.

- Η Ελλάδα του Ρήγα, Αρχείο Ελληνικής Μουσικής, FM Records, CD.
- Νικόλαος Χαλκιάπουλος Μάντζαρος - Διονύσιος Σολωμός, Ο Εθνικός Ύμνος, ΕΠΓ 91114 LP, Λύρα 064 CD, 1991.
- Έτε παιδιάς Ελλήνων - Τραγούδια για την Επανάσταση του 1821, Εργαστήρι Παλιάς Μουσικής, διπλό CD, Εκδόσεις Πέλλα.

18. Ανεβokaτεβαίνοντας σε σκάλες... μουσικές 19. ...κι άλλα μουσικά σκαλοπάτια!

Διάρκεια: 2-3 διδακτικές ώρες

Μουσική ορολογία: κλίμακα, τονικό ύψος, τρόπος, βυζαντινοί ήχοι, δρόμος, μακάμ, ράγκα, μείζων-ματζόρε, ελάσσων-μινόρε, πεντατονική, παλίνδρομα, μουσικό σχήμα, οριζόντια και κάθετη συμμετρία

Υλικά: CD player, το CD που συνοδεύει το βιβλίο, τα υλικά και εργαλεία για την κατασκευή της τρομπόνερας, μουσικά όργανα τάξης

Διδακτικοί στόχοι:

→ Να οργανώσουν τις προϋπάρχουσες γνώσεις τους για τις κλίμακες, να τις επεκτείνουν και να τις χρησιμοποιήσουν δημιουργικά.

- Να συνθέσουν ή να αυτοσχεδιάσουν πάνω σε δοσμένη κλίμακα.
- Να χειριστούν με άνεση και να επινοήσουν και δικά τους μουσικά σύμβολα για να αποδώσουν μουσικές κλίμακες.
- Να παίξουν μια μελωδία γραμμένη σε ματζόρε ή μινόρε κλίμακα.
- ΝΑ ΨΥΧΑΓΩΓΗΘΟΥΝ.

Διαθεματικές έννοιες: χρόνος, μεταβολή-εξέλιξη, παράδοση, τέχνη, πολιτισμός, συμβολισμός, ήχος, επικοινωνία, σύστημα, χρόνος-χώρος, χρώμα, συμμετρία, μονάδα-σύνολο, ομοιότητα, διαφορά, κώδικας, πληροφορία, ταξινόμηση, κλίμακα.

Προεκτάσεις: Ιστορία, Γεωγραφία, Γλώσσα, Αισθητική Αγωγή, Μαθηματικά

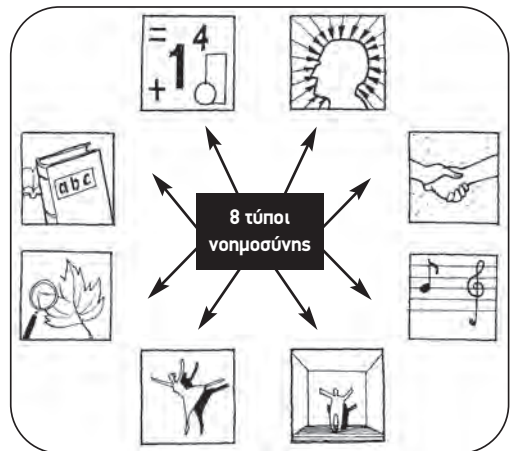
Σε αυτές τις δύο διδακτικές ενότητες, οι μαθητές θα έχουν την ευκαιρία να **συστηματοποιήσουν** τις γνώσεις που αποκόμισαν σε προηγούμενες τάξεις για τις κλίμακες, να τις «οπτικοποιήσουν» μέσα από κατατοπιστικά διαγράμματα, να τις συγκρίνουν, να παίξουν με αυτές. Βασική επιδίωξη είναι να κατανοήσουν ότι οι κλίμακες αποτελούν ένα **διαχρονικό σύστημα** που έχουν επινοήσει οι μουσικοί από πολύ παλιά για να **κωδικοποιήσουν τη μουσική**.

Η κατανομή του χρόνου που απαιτείται για την ανάπτυξη των δύο ενότητων σε δύο ή τρεις διδακτικές ώρες θα γίνει από τον εκπαιδευτικό με βάση το επίπεδο της ομάδας, τις προηγούμενες γνώσεις και εμπειρίες των παιδιών και τις ιδιαίτερες συνθήκες της τάξης.

Οι δύο αυτές ενότητες προσφέρονται να αναπτυχθούν με βάση τους οκτώ τύπους νοημοσύνης κατά **Gardner**³⁶ που παρουσιάζονται στο διάγραμμα. Οι μαθητές έχουν την ευκαιρία να γράψουν τις παρατηρήσεις τους, να συζητήσουν για τις κλίμακες, να συγκρίνουν και να καταθέσουν την άποψή τους (**γλωσσική νοημοσύνη**). Κάνοντας διερευνήσεις, συλλογισμούς και γενικεύσεις αναπτύσσουν τη **λογικομαθηματική νοημοσύνη**, ενώ με τα πολλά διαγράμματα που υπάρχουν στις δύο ενότητες αναπτύσσεται η **χωρική νοημοσύνη**. Οι κατηγοριοποιήσεις των κλιμάκων και η παρατήρηση προάγουν τη **νατουραλιστική νοημοσύνη**, ενώ η κατασκευή της «τρομπονέρας» την **κινησιαστική**. Στις δύο ενότητες δίνονται ατομικές εργασίες (**ενδοπροσωπική νοημοσύνη**) αληθιά και ομαδικές για την ανάπτυξη της **διαπροσωπικής** και βέβαια της **μουσικής** νοημοσύνης.

Για να έχουν την ευκαιρία οι μαθητές να πειραματιστούν με τις κλίμακες και να τις εξερευνήσουν αποτελεσματικότερα, θα χρειαστούν όσο το δυνατόν περισσότερα όργανα όπως πιάνο ή αρμόνιο, μεταλλόφωνα και ξυλόφωνα.

Η διδακτική ενότητα ξεκινάει με μια βιωματική προσέγγιση. Καλέστε τους μαθητές να γλιστρή-

36. Ματσαγγούρας, Η. (2004). Η Διαθεματικότητα στη Σχολική Γνώση. Αθήνα: Γρηγόρης.

σουν με τη φωνή τους από μια ψηλή νότα σε μια πολύ χαμηλή και συζητήστε για την ανάγκη που έκανε όλους τους λαούς να χρησιμοποιήσουν μουσικές κλίμακες. Η δραστηριότητα μπορεί να αποτελέσει το έναυσμα για ένα ταξίδι στο **χώρο** και το **χρόνο** μέσα από την ακρόαση (**Audio CD, εγγραφή 24**) μουσικών κλιμάκων από διάφορους λαούς και εποχές (**Γεωγραφία, Ιστορία**).

Η παρουσίαση των δύο βασικών κλιμάκων (ντο ματζόρε, λα μινόρε) γίνεται μέσα από διαγράμματα (**Μαθηματικά**), παρατήρηση, σύγκριση και εκτέλεση σε μουσικά όργανα.

Το παραδοσιακό τραγούδι Κερκυραϊκός που ακολουθεί, αποτελεί έμπρακτη εφαρμογή και συνδυασμό των πληροφοριών που δόθηκαν. Οι μαθητές θα ακούσουν τη μελωδία (**Audio CD, εγγραφή 25**), θα την τραγουδήσουν, θα εντοπίσουν τα σημεία που ακούγεται η κλίμακα και θα τα υπογραμμίσουν πάνω στην παρτιτούρα.

Στο τετράδιο εργασιών υπάρχει η κατασκευή της τρομπονέρας³⁷ που είναι απλή, σύντομη και συνδέει τη μουσική με την **Αισθητική Αγωγή**. Είναι ένα όργανο ιδανικό για πειραματισμό με το τονικό ύψος και τις κλίμακες. Μετά την κατασκευή θα ακολουθήσει μια άσκηση με την οποία οι μαθητές θα βιώσουν τις κλίμακες μέσα από την κίνηση, θα χαλαρώσουν και θα ψυχαγωγηθούν.

Στη συνέχεια έχουν την ευκαιρία να παίξουν τη γνωστή μελωδία από την Ωδή στη Χαρά του Λ.Β. Μπετόβεν στην κανονική της μορφή σε ντο ματζόρε, αλλά και σε ντο... μινόρε. Η δραστηριότητα αυτή έχει στόχο να προβληματίσει τους μαθητές, να τους βάλει να συγκρίνουν τα δύο ακούσματα και να γράψουν τις παρατηρήσεις τους.

Ακολουθεί μια άσκηση για την ανάπτυξη της ακουστικής αντίληψης των μαθητών σε συνδυασμό με τις κλίμακες, αφού τους ζητάμε να παίξουν τη συνέχεια από δύο γνωστές τους μελωδίες τις οποίες θα ακούσουν πρώτα από το CD που συνοδεύει το βιβλίο (**Audio CD, εγγραφές 26-27**).

Στη συνέχεια περνάμε στις πεντατονικές κλίμακες (κεφάλαιο 19) που θα παρουσιαστούν και αυτές πρώτα με διαγράμματα και μετά στο πεντάγραμμο.

Πρέπει να δοθεί αρκετός χρόνος στους μαθητές για να πειραματιστούν και να παίξουν με τις κλίμακες σε μουσικά όργανα προτού περάσουν στο παραδοσιακό ηπειρώτικο τραγούδι (**Audio CD, εγγραφή 28**).

Το μουσικό «κουτσό» που βρίσκεται στη σελίδα 36 του τετραδίου εργασιών είναι μια ευχάριστη δραστηριότητα που συνδέει το παραδοσιακό παιχνίδι με τη μουσική και την κίνηση.

Η συμμετρία είναι ο συνδετικός κρίκος της Μουσικής, της **Γλώσσας** και των **Μαθηματικών** και μπορεί να αποτελέσει ένα ευχάριστο παιχνίδι αλλά και ένα δημιουργικό τρόπο σύνθεσης.

Το «μουσικό ασανσέρ» είναι ένα παιχνίδι κατάλληλο για ανακεφαλαίωση και για να τελειώσει με ευχάριστο τρόπο η διδακτική ώρα.

Η δημιουργία του έργου των μαθητών στη σελίδα 37 του τετραδίου εργασιών είναι προαιρετική και θα γίνει στο σπίτι από τους μαθητές που το επιθυμούν. Η δουλειά τους θα παρουσιαστεί στην τάξη σε επόμενο μάθημα.

20. Ακούμε, αναλύουμε και κωδικοποιούμε τους ήχους

Διάρκεια: 1 ή 2 διδακτικές ώρες ανάλογα με την κρίση του διδάσκοντα

Μουσική ορολογία: ύψος, ένταση, χροιά, διάρκεια, διφωνίες, μουσικό σύστημα, δίφωνες συνηχήσεις, διάστημα, δίεση, ύφεση, οπλισμός, μουσική σκάλα, ντο ματζόρε, νηχτική έκταση, τόνος, ηχοχρώμα, ενορχήστρωση, μελωδία, αρμονία, εκτέλεση, επανεκτέλεση, ταχύτητα εκτέλεσης (τέμπο), μαέστρος, καγκέλι, μπαγιά, σουύσα, ντραμς, τρίφωνες συγχορδίες

Υλικά: όργανα τάξης και αυτοσχέδια, CD, CD player, πιάνο ή αρμόνιο, νταϊρές, πηλίνο τύμπανο, κουρτίνα, σείστρο

Διδακτικοί στόχοι:

- Να διερευνήσουν τις δυνατότητες των οργάνων (ρυθμικές, μελωδικές, δυναμικής, ηχοχρώματος κ.λπ.) με ενορχήστρωση απλών τραγουδιών.
- Να γνωρίσουν βιωματικά βασικούς μουσικούς όρους όπως διέσεις, υφέσεις κ.λπ.
- Να αντιληφθούν τη σημασία της ενορχήστρωσης.
- Να αναγνωρίσουν τη λειτουργία της ενορχήστρωσης στις επανεκτελέσεις με βιωματικό τρόπο.
- Να εργαστούν ομαδικά εκτελώντας και ενορχηστρώνοντας ρυθμούς και μελωδίες.
- Να συγκρίνουν και να κατανοήσουν μέσα από ακροάσεις οργάνων ή και φωνών ότι οι συνηχήσεις παράγουν αναρίθμητους συνδυασμούς πολυφωνίας και αρμονίας.
- ΝΑ ΨΥΧΑΓΩΓΗΘΟΥΝ.

Διαθεματικές έννοιες: αλληλεπίδραση, επικοινωνία, μεταβολή, πολιτισμός, διάσταση (χώρος, χρόνος), μονάδα-σύνολο

Προεκτάσεις: Ιστορία, Γλώσσα, Μαθηματικά

Η ενότητα αυτή είναι από τις πιο δύσκολες γιατί περιλαμβάνει πολλούς μουσικούς όρους και πληροφορίες. Στόχος μας δεν είναι να απομνημονεύσουν οι μαθητές γνώσεις, αλλά να βιώσουν μέσα από δραστηριότητες και πειραματισμό τη λειτουργία των συνηχήσεων, των διαστημάτων και των αλλοιώσεων. Οι μουσικές αυτές έννοιες θα γίνουν αντικείμενο ευρύτερης επεξεργασίας στη Μουσική Αγωγή του Γυμνασίου.

Η ενότητα ξεκινάει με ένα μικρό εισαγωγικό κείμενο για τις συνηχήσεις και σχετικές ακροάσεις (**Audio CD, εγγραφή 29**). Το μουσικό παιχνίδι που ακολουθεί έρχεται για να δώσει στους μαθητές τη δυνατότητα να τις βιώσουν με έναν ευχάριστο και δημιουργικό τρόπο. Στη συνέχεια γίνεται αναφορά στις διφωνίες και στην υποκειμενική αίσθηση που μας δημιουργούν και γι' αυτό υπάρχει αλληλο ένα σχετικό μουσικό παιχνίδι. Ακολουθούν οι έννοιες των διαστημάτων και των αλλοιώσεων. Μετά από ένα σύντομο κείμενο με τις απαραίτητες πληροφορίες και τον πειραματισμό των μαθητών στο ψηφιακό ενός αρμόνιου ή πιάνου δίνεται ένα ακόμα παιχνίδι με το οποίο οι μαθητές αντιλαμβάνονται βιωματικά τις έννοιες των διαστημάτων.

Για τις διέσεις, τις υφέσεις και τον οπλισμό χρησιμοποιούνται δύο διαφορετικές καταγραφές του ίδιου αποσπάσματος από ένα γνωστό ελληνικό τραγούδι, το Ακορντεόν του Μ. Λοΐζου.

Κατόπιν και με αφορμή το πρώτο μέτρο από το παραδοσιακό τραγούδι που έχουν ήδη διδαχθεί, τον Κερκυραϊκό, κατανοούν την έννοια της κλίμακας και την αναγκαιότητα της τονικής μεταφοράς μιας μελωδίας.

Στο τετράδιο εργασιών υπάρχουν δραστηριότητες επέκτασης για να ενορχηστρώσουν οι μαθητές ρυθμούς και μελωδίες, καθώς και να ακούσουν κομμάτια σε διαφορετικές εκτελέσεις (**Audio CD, έγγραφές 30-31**). Επίσης τους δίνεται η δυνατότητα να κάνουν και τις δικές τους επανεκτελέσεις.

Το υλικό σε αυτή την ενότητα είναι αρκετό για να καλύψει και δύο διδακτικές ώρες. Ο εκπαιδευτικός πρέπει να επιλέξει τις δραστηριότητες που θα χρησιμοποιήσει στην εκπαιδευτική διαδικασία ανάλογα με το επίπεδο και τις προηγούμενες γνώσεις των μαθητών. Για το λόγο αυτό δεν δίνονται προτεινόμενοι χρόνοι δίπλα σε κάθε δραστηριότητα.

Τα βασικά στοιχεία που επιτρέπουν στα παιδιά να πειραματιστούν, να δημιουργήσουν και να αυτοσχεδιάσουν, χρησιμοποιώντας μουσικά όργανα ή τη φωνή τους είναι:
Οστινάτο (ostinato): Ένα ρυθμικό ή μελωδικό σχήμα που επαναλαμβάνεται συνέχεια.
Μπορντούν (bordun): Ένας βασικός ήχος που επαναλαμβάνεται συνέχεια όπως ο ισοκράτης. Το μπορντούν συνήθως σχηματίζεται από το διάστημα της 5ης, π.χ. ντο–σολ.
Ντέσκαντ (descant): Μια μελωδία σε ψηλότερη τονικότητα που προστίθεται σε υπάρχουσα γνωστή μελωδία.
Ανεξάρτητο μέρος : Ελεύθερος αυτοσχεδιασμός

Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει πολλές δραστηριότητες που απαιτούν τη συνεργασία των μαθητών και τη χρήση μουσικών οργάνων. Ακολουθούν μερικές συμβουλές για μια πιο αποδοτική χρήση των μουσικών οργάνων.

Μικρές συμβουλές για... μεγάλα αποτελέσματα!

- Όταν ένα παιδί κατασκευάσει ένα μουσικό όργανο, το αγαπά, του αρέσει να το κρατά, να παίζει και να αυτοσχεδιάζει με αυτό. Δημιουργείται μια στενή σχέση ανάμεσα στο παιδί και στο όργανο που προεκτείνεται σε όλη τη μουσική.
- Τα παιδιά που «δεν έχουν ταλέντο» έχουν την ίδια –ίσως και μεγαλύτερη– ανάγκη να παίξουν με τα όργανα όπως όλα τα άλλα παιδιά. Μην τους στερήσουμε αυτή την ευκαιρία. Μην φοβηθείτε τα λάθη· από αυτά άλλωστε δεν μαθαίνουμε;
- «...κάπου στο ευρύ φάσμα της μουσικής, κάπου στο μονοπάτι της εξέλιξής της, κάπου εκεί υπάρχει ένα όργανο που ταιριάζει στην ικανότητα του κάθε παιδιού»³⁸. Ας βοηθήσουμε κάθε παιδί να ανακαλύψει το «δικό» του όργανο.
- Στα πρώτα στάδια της μουσικής αγωγής τα όργανα εισάγονται σταδιακά, ένα ή δύο κάθε φορά, μέσα στο πλαίσιο ομαδικών εργασιών.
- Στις ομαδικές εργασίες η θέση των παιδιών και η διαρρύθμιση των οργάνων εξαρτάται από το διαθέσιμο χώρο, τον αριθμό των οργάνων και το σκοπό της άσκησης. Η καταλληλότερη τοποθέτηση είναι η διαρρύθμιση σε ημικύκλιο. Σε κάθε περίπτωση η διανομή των οργάνων πρέπει να

γίνεται με προσοχή και να έχει λειτουργικότητα. Παιδιά που παίζουν όργανα της ίδιας κατηγορίας πρέπει να κάθονται μαζί.

- Στην επιλογή και εκτέλεση των μουσικών οργάνων θα πρέπει να υπάρχει μια ισορροπία μεταξύ τραγουδιού και ενόργανης συνοδείας ώστε να μην επισκιάζεται το τραγούδι από μια δυνατή και πολυπληδη ενόργανη συνοδεία.
- Η πραγματική ανάπτυξη του ατόμου προέρχεται από την εμπειρία. Οι μουσικές εμπειρίες είναι απαραίτητες για τη μουσική ανάπτυξη. Πρέπει να δίνουμε στα παιδιά όσο το δυνατόν περισσότερες ευκαιρίες να παίζουν με τα όργανα και να παράγουν τα ίδια ήχους, να συμμετέχουν σε οργανικά και φωνητικά σύνολα, αν θέλουμε να βιώσουν πραγματικά τη μουσική και να μη μείνουν παθητικοί ακροατές.
- Η συνοδεία ενός τραγουδιού με κρουστά όργανα προσθέτει ποικιλία και ενδιαφέρον στην όλη παρουσίασή του δίνοντάς του ένα ιδιαίτερο χρώμα. Η επιλογή όμως των οργάνων θα πρέπει να γίνεται σύμφωνα με το τι ταιριάζει στο κάθε τραγούδι, έχοντας υπόψιν μας το κείμενο, το μουσικό στυλ του τραγουδιού και γενικά την ατμόσφαιρα που προσφέρει το τραγούδι.

21. Μεγάλες ορχήστρες σε ήχους... κλασικούς

Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Μουσική ορολογία: κρεσέντο, κλασική μουσική, συμφωνική μουσική, όπερα, συμφωνία, συμφωνική ορχήστρα, μαέστρος, έγχορδα, ξύλινα πνευστά, χάλκινα κρουστά, ηχώχρωμα

Υλικά: το συνοδευτικό CD, CD player, υλικά ζωγραφικής

Σχετικοί χώροι: Μέγαρο Μουσικής, Λυρική Σκηνή, Μέγαρο Μουσικής Θεσσαλονίκης και άλλοι χώροι όπου δίνονται συναυλίες κλασικής μουσικής, παραστάσεις όπερας κ.λπ.

Διδακτικοί στόχοι:

→ Να γνωρίσουν τη συμφωνική ορχήστρα και τις οικογένειες οργάνων που την αποτελούν.

→ Να συνδυάσουν την ακρόαση έργων κλασικής μουσικής με κίνηση και εικαστικά.

→ Να ανακαλύψουν την –παραγλωρισμένη πολλές φορές– προσφορά των μουσικών της συμφωνικής ορχήστρας και το ότι αυτή αποτελεί μια μικρή κοινωνία.

→ ΝΑ ΨΥΧΑΓΩΓΗΘΟΥΝ.

Διαθεματικές έννοιες: αλληλεπίδραση, επικοινωνία, μεταβολή, πολιτισμός, διάσταση (χώρος, χρόνος), μονάδα-σύνολο

Προεκτάσεις: Ιστορία, Γλώσσα, Αισθητική Αγωγή, Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή

Η ενότητα αυτή έχει βασικό στόχο να φέρει τους μαθητές σε επαφή με τον πλούτο της κλασικής μουσικής και να την αναδείξει ως ένα κορυφαίο επίτευγμα του ανθρώπινου πολιτισμού.

Αγαπώ πολύ ό,τι γνωρίζω

Αυτό είναι... νόμος ή καλύτερα ανθρώπινη αδυναμία. Αν δεν ξέρεις την ιστορία της Αρχαίας Ελλάδας, αν δεν σου μιλήσουν για το θαυμαστό Παρθενώνα και τα άλλα αρχαία μνημεία και αν δεν τα επισκεφτείς, πώς θα τα γνωρίσεις και θα καταλάβεις την αξία τους; Αν δεν σου πουν τι είναι για μας τους Έλληνες τα δημοτικά τραγούδια, αν δεν τα ακούσεις, αν δεν σε καθοδηγήσουν για να δεις πώς μέσα από αυτά προβάλλει η Ιστορία της φυλής μας, αν δεν τα νιώσεις, τότε πώς θα τα αγαπήσεις; Κάτι ανάλογο συμβαίνει και με την κλασική μουσική. Πρέπει να μας τη δείξουν. Να την καταλάβουμε πρώτα εμείς και να την αγαπήσουμε και στη συνέχεια να την προσεγγίσουμε μαζί με τα παιδιά. Έτσι θα απολαύσουμε κι εμείς και τα παιδιά την κλασική μουσική που είναι ευχάριστη, προσιτή, διασκεδαστική και το κυριότερο **είναι μουσική για όλους** και όχι για τους λίγους.

Ο σύντομος ορισμός που υπάρχει στην αρχή του κεφαλαίου, καθώς και το κείμενο που ακολουθεί δίνουν τις απαραίτητες πληροφορίες και το έναυσμα για μια συζήτηση ανάδειξης των ιδεών των μαθητών.

Ακολουθούν δύο δραστηριότητες που συνδυάζουν Εικαστικά, Μουσική και Κίνηση. Στην πρώτη δραστηριότητα οι μαθητές ζωγραφίζουν ακούγοντας το απόσπασμα «Άρns» από το έργο Οι πλανήτες του Χολστ (Holst) (**Audio CD, εγγραφή 32**). Στην επόμενη δραστηριότητα θα ακουστούν άλλα τρία αποσπάσματα από γνωστά έργα κλασικής μουσικής (**Audio CD, εγγραφές 33, 34, 35**).

Η συμφωνική ορχήστρα είναι μια μικρή κοινωνία με τις ιδιαίτερες συνθήκες της που αναδεικνύονται από το σύντομο κείμενο. Ακολουθεί μια δραστηριότητα που μπορεί να γίνει θεατρικό δρώμενο ή και να οδηγήσει σε μια σχετική έρευνα τους μαθητές.

Στο τετράδιο εργασιών δίνονται πληροφορίες για τον προβληματισμό των μαθητών σχετικά με τη σύνθεση της ορχήστρας, το κόστος και τη συντήρησή της καθώς και τις αντιθέσεις που την αποτελούν.

Η απάντηση για τη χρήση τόσων πολλών οργάνων σε μια συμφωνική ορχήστρα (τετράδιο εργασιών, σελ. 40):

Παλιά που δεν υπήρχαν τα μηχανήματα για την ενίσχυση του ήχου όπως τα μεγάφωνα, για να ακουστεί η μουσική σε μια μεγάλη αίθουσα έπρεπε να παίζουν πολλοί μουσικοί συγχρόνως. Έτσι οι ορχήστρες έφτασαν να έχουν έως και πάνω από 100 μουσικούς και... οικονομικά προβλήματα. Ένα τέτοιο παράδειγμα υπάρχει στο τετράδιο εργασιών και μπορεί να αποτελέσει το έναυσμα για τη σχετική συζήτηση και τη συμπλήρωση της ερώτησης στο βιβλίο του μαθητή και της μαθήτριας.

Κάτι αντίστοιχο γινόταν και με το φωτισμό. Οι πολυέλιαιοι φώτιζαν με τα εκατοντάδες κεριά τους όσο μερικές σύγχρονες λάμπες!

Για την κλασική μουσική και τη συμφωνική ορχήστρα υπάρχει πλούσιο οπτικοακουστικό υλικό στο DVD που έχει εκδώσει το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, αλλά μπορείτε να βρείτε και πάρα πολλά στοιχεία στο διαδίκτυο και από άλλες πηγές. Σας αναφέρουμε ενδεικτικά τα παρακάτω.

Διαβάστε: το βιβλίο *Μουσική του Neil Ardley, εκδόσεις Ερευνητές*, που είναι ένας κατατοπιστικός οδηγός για τη γνωριμία με τη συμφωνική ορχήστρα (και όχι μόνο) ο οποίος συνοδεύεται από ένα CD για παράλληλες ακροάσεις.

Επίσης ιδανικό βιβλίο για μια ουσιαστική γνωριμία με την κλασική μουσική και τις μεγάλες ορχήστρες είναι *Το Κλασική μουσική για πρωτάρηδες των David Pogue και Scott Speck, εκδόσεις Κλειδάριθμος*, το οποίο επίσης συνοδεύεται από CD.

Δείτε: τη Φαντασία του Walt Disney όπου παρουσιάζεται με έναν υπέροχο τρόπο η συμφωνική ορχήστρα και τα είδη μουσικής που μπορεί να εκτελέσει.

Ακούστε: τον Οδηγό των Νέων για την Ορχήστρα του Benjamin Britten.

Δείτε και ακούστε: το CD-ROM Τα μουσικά όργανα που είναι μια ψηφιακή εγκυκλοπαίδεια με μουσικά παραδείγματα, φωτογραφίες και διαγράμματα.

Επισκεφτείτε: το Μέγαρο Μουσικής Αθηνών που διαθέτει την καλύτερη αίθουσα από πλευράς ακουστικής και είναι ο κατάλληλος χώρος για να ακούσει κανείς μια συμφωνική ορχήστρα. Μεγάλες ορχήστρες και χορωδίες μπορεί κάποιος να ακούσει και στην Εθνική Λυρική Σκηνή που βρίσκεται στην οδό Ακαδημίας, ενώ τα καλοκαίρια συχνά δίνονται συναυλίες κλασικής μουσικής από ελληνικές και ξένες ορχήστρες στο Ηρώδειο.

Η ενότητα κλείνει με ένα απόσπασμα από το βιβλίο της Λίντα Λεούση Ιστορία της Ελληνικής Μουσικής από τις εκδόσεις Άγκυρα. Στόχος αυτού του αποσπάσματος είναι να αναδείξει τη μεγάλη και παραγνωρισμένη προσφορά των μουσικών της κλασικής μουσικής που αφιερώνουν τη ζωή τους και μελετούν καθημερινά πολλές ώρες για να μας δίνουν τη δυνατότητα να απολαμβάνουμε τα έργα αυτά. Η συνέχεια του αποσπάσματος είναι η εξής:

«Όμως, το μεγάλο ερώτημα είναι: τι κάνει η πατρίδα τους γι' αυτούς; Αν δεν έγραφαν (με ψιλά γράμματα πολλές φορές) ότι ο Πασχάλης τραγούδησε στην Όπερα της Βιέννης, ο Καβάκος έπαιξε με τη Φιλαρμονική του Λονδίνου, ο Καβράκος τραγούδησε στη Σκάλα του Μιλάνου, η Μπάτσα τραγούδησε στη Μετροπόλιταν Όπερα της Νέας Υόρκης, ο Βακαρέλης έπαιξε με την περίφημη Ορχήστρα του Αγίου Μαρτίνου των Αγρών ή ο Σγούρος έπαιξε με τη Φιλαρμονική του Βερολίνου με τον Φον Κάραγιαν, δεν θα τους γνώριζε κανείς εδώ πίσω στην πατρίδα! Όταν γυρίζουν από μια θριαμβευτική συμμετοχή με διάσημη ορχήστρα ή από εκπληκτική παράσταση δίπλα στα μεγαλύτερα ονόματα του κόσμου, κανείς δεν τους υποδέχεται, ούτε τα φθλας των εφημερίδων, ούτε η τηλεόραση, ούτε παρατηρεί ο λαός με την εμφάνισή τους. Και όμως, και αυτοί σηκώνουν ψηλά τον ήλιο της Ελλάδας και αποδεικνύουν ότι ο πολιτισμός στη μουσική συνεχίζει την προαιώνια πορεία του στην πατρίδα τους. Αυτό που καταφέρνουν οι καλλιτέχνες μας σε άλλο άθλημα, τη μουσική, είναι εξίσου δύσκολο και θαυμαστό, γιατί και αυτοί έρχονται πρώτοι, όπως οι Ολυμπιονίκες».

Οι κλασικοί συνθέτες απευθύνονται στα παιδιά

Ίσως σας φανεί παράξενο, αλλά τα καλύτερα έργα πολλών κλασικών συνθετών είναι εκείνα που απευθύνονται στα παιδιά. Τα περισσότερα και ωραιότερα κομμάτια που έχουν συνθέσει οι κλασικοί συνθέτες έχουν ως θέμα τους τα παιδικά παιχνίδια, τα ζώα, τις κούκλες, τους μύθους, τα παραμύθια, τραγούδια για γιορτές και επετείους.

Μερικές μάλλον φορές οι συνθέσεις αυτές δεν προορίζονταν ειδικά για παιδιά, αλλά εξαιτίας του θέματος ή της όμορφης μουσικής τους έγιναν δημοφιλή και αγαπήθηκαν από τα παιδιά!

Μουσικά κομμάτια που αναφέρονται στα παιχνίδια

- Η συμφωνία των παιγνιδιών (1788) του Λέοπολντ Μότσαρτ (Mozart).
- Παιγνίδια των παιδιών (1871) του Ζορζ Μπιζέ (Bizet).
- Παιδικά γωνιά (1908) του Κλωντ Ντεμπισί (Debussy).

Μουσικά κομμάτια που μιλούν για ζώα

- *Το καρναβάλι των ζώων* (1886) του Καμίιλ Σεν-Σανς.
- *Το συμπόσιο της αράχνης του Αλμπέρ Ρουσέλ* (μπαλέτο-παντομίμα).
- *Οι περιπέτειες της πονηρής αλεπουδίτσας* (1921-1923) του Λέος Γιάννασεκ.
- *Το πέταγμα της μέλισσας* του Νικολάι Ρίμσκυ Κόρσακωφ.

Υπάρχουν δεκάδες ακόμα κλασικά έργα που μιλούν για ζώα, από τις Πεταλούδες του Σούμαν (Schuman) μέχρι τα Εξωτικά πουλιά του Μεβιάν κ.ά.

Μουσικά κομμάτια που μιλούν για κούκλες και μαριονέτες

- *Το βαλς της κούκλας* του Πολντίνι.
- *Η μεταξένια κούκλα* του Ντιούκ Έλινγκτον.
- *Νεραϊδένια κούκλα* του Γιόζεφ Μπάγκερ (μπαλέτο).
- *Το φανταστικό μαγαζάκι* του Οτορίνο Ρεσπίγκι.
- *Πετρούσκα* (1911) του Ιγκόρ Στραβίνσκι.
- *Η ιστορία του στρατιώτη* (1918) του Ιγκόρ Στραβίνσκι.
- *Το κουκλοθέατρο του Μαστρο-Πέτρου* (1922) του Μανουέλ Ντε Φάλια.

Μουσικά κομμάτια που μιλούν για τα μεταφορικά μέσα

- *Το γαλάζιο τρένο* του Ντ. Μιγιό.
- *Το τρενάκι της χαράς* των Γιόχαν Στράους – Ν. Σοστακόβιτς.
- *Το μικρό τρενάκι της Καϊπιδά* του Έιτορ Βίλα Λόμπος.
- *Ταξιδεύοντας με το βαπόρι* του Γιάν Σιμπέλιους.
- *Το έλληθρο* του Λέοπολντ Μότσαρτ.
- *Οι πλανήτες* του Γκούσταβ Χολστ.

Μουσικά κομμάτια που μιλάνε για μάγους, μάγισσες και μαγείες

- *Ο μαθητευόμενος μάγος* του Πολ Ντυκά.
- *Το παιδί και τα μάγια* (1925) του Μορίς Ραβέλ.
- *Το μαγικό κουτί* του Μισέλ Νταντί.
- *Το μαγικό άλογο* του Γουίλιαμ Άλβιν.
- *Ο μαγικός αυλός* του Β.Α. Μότσαρτ και πολλά άλλα.

Μουσικές συνθέσεις που αναφέρουν μουσικά όργανα

- *Ο μικρός κιθαριστής* του Πέρεθ Σοριάνο.
- *Το παιδί του βιοηιστή* του Λέος Γιάννασεκ.
- *Ο Χανς ο φλαουτίστας* (1906) του Λουίς Γκαν.

Γενικά τα μουσικά όργανα, το τύμπανο και η φλογέρα, το βιολί και το πιανάκι, η κιθάρα και το φλάουτο, όλα ελκίζουν την προσοχή των παιδιών με τους υπέροχους ήχους τους. Τούτο οι συνθέτες το γνώριζαν πολύ καλά, γι' αυτό και έγραφαν ανάλογα μουσικά έργα.

Μουσικά παραμύθια

Είναι τόσα πολλά και τα παιδιά τα αγαπούν πολύ! Τους αρέσουν να τους τα διηγούνται ή να τα δια-

βάζουν τα ίδια. Αλλά και η μουσική τους τα γοητεύει. Να μερικά:

- **Χένσελ και Γκρέτελ** (1893) του Έγκελμπερτ Χούμπερτινγκ.
- **Η μάνα μου η Χήνα** (σουίτα) του Μορίς Ραβέλ.
- **Βασίλισσα Νεράιδα** του Χένρι Πέρσελ.
- **Το πουλί της φωτιάς** του Ιγκόρ Στραβίνσκι.
- **Ο καρυθραύστης** (μπαλέτο) του Πιοτρ Ίλιτς Τσαϊκόφσκι.
- **Από παραμύθι σε παραμύθι** (μπαλέτο) του Όσκαρ Νέντμπαλ.
- **Τα παραμύθια του Χόφμαν** (οπερέτα) του Ζαν Όφενμπαχ.

Μουσικές συνθέσεις που υμνούν τα παιδικά χρόνια

- **Παιδικές σκηνές** (1838) του Ρόμπερτ Σούμαν.
- **Η Ντόλι** του Γκαμπριέλ Φορέ.
- **Παιδικοί χοροί** του Ζόλταν Κοντάι.
- **Παιδικές αναμνήσεις** του Μόντεστ Μουσόργκσκι.

Έλληνες συνθέτες γράφουν κλασική μουσική για παιδιά

- **14 παιδικά πορτρέτα** του Γ.Α. Παπαϊωάννου. Σουίτα για πιάνο αφιερωμένη στον Αλέξη, ανιψιό του συνθέτη.
- **Οκτώ παιδικές μινιατούρες** του Γιώργου Σισιλιάνου. Ο συνθέτης έγραψε το έργο αυτό για τα γενέθλια του γιου του όταν έγινε τριών ετών.
- **Σουίτα από τη ζωή των παιδιών** του Ανδρέα Νεζερίτη.
- **Μικρά παιδικά κομμάτια** του Μάριου Βάρβογλη.
- **Παιδικά** του Λεωνίδα Ζώρα.
- **Το παιδικό ημερολόγιο** του Γιώργου Σταματόπουλου.
- **44 παιδικά κομμάτια** του Γιάννη Κωνσταντινίδη.
- **Για τα ελληνόπουλα** του Μανώλη Καθομοίρη.
- **6 τραγούδια για ποντίκια** του Γιώργου Κουρουπού.

22. Ο ήχος της θάλασσας

Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Μουσική ορολογία: προγραμματική μουσική, άρια, όπερα, οπερέτα, μπαλέτο, σολίστας, πρόζα, μπουρού, τύμπανο της θάλασσας, «ηχώδεντρο», ρυθμική συνοδεία, χορδόφωνα

Υλικά: CD player, το CD που συνοδεύει το βιβλίο, τα εργαλεία και τα υλικά για την κατασκευή των αυτοσχέδιων οργάνων

Σχετικός χώρος: Αν το σχολείο βρίσκεται κοντά σε θάλασσα, οι μαθητές μπορούν να επισκεφθούν την παραλία μαζί με τον εκπαιδευτικό, να ακούσουν τον ήχο της θάλασσας, να τον ηχογραφήσουν και να παίξουν μουσικά παιχνίδια (με βότσαλα κ.λπ.)

Διδακτικοί στόχοι:

- ➔ Να ακούσουν μουσικά έργα με θέμα τη θάλασσα και να προσεγγίσουν μέσω της ενεργητικής ακρόασης πιο σύνθετες μορφές.
- ➔ Να τραγουδήσουν και να συνοδεύσουν ρυθμικά το τραγούδι τους.

- Να κατανοήσουν το ρόλο που παίζει η θάλασσα στον πολιτιστικό αλληλεμπλουτισμό.
- Να κατασκευάσουν μουσικά όργανα και να εκφραστούν με αυτά.
- Να συνδυάσουν τη μουσική με τα εικαστικά.
- **ΝΑ ΨΥΧΑΓΩΓΗΘΟΥΝ.**

Διαθεματικές έννοιες: αλληλεπίδραση, επικοινωνία, μεταβολή, πολιτισμός, διάσταση (χώρος-χρόνος)

Προεκτάσεις: Ιστορία, Γεωγραφία, Γλώσσα, Αισθητική Αγωγή, Φυσική

Ο βασικός στόχος αυτής της ενότητας είναι η ανάδειξη του ρόλου που έπαιξε και παίζει η θάλασσα στη μουσική. Η γεωγραφική θέση και η μορφολογία της Ελλάδας έχουν αναδείξει τη θάλασσα όχι μόνο ως κύρια «οδό» **επικοινωνίας** με τους άλλους λαούς αλλά και ως αστείρευτη πηγή έμπνευσης.

Είναι τόσο μεγάλος ο όγκος των μουσικών έργων που αναφέρονται άμεσα ή έμμεσα στη θάλασσα που μπορεί να δώσει άφθονο και πρωτότυπο υλικό για τη δημιουργία πολλών δημιουργικών δραστηριοτήτων (διαθεματικά σχέδια εργασίας, παρουσιάσεις, ηχογραφήσεις, εκθέσεις κ.ά.). Ενδεικτικά αναφέρεται η πολύ προσεγμένη έκδοση από το Πειραματικό Μουσικό Γυμνάσιο-Λύκειο Παλλήνης ενός βιβλίου με συνοδευτικό CD με τίτλο Αιγαίο των Αγγέλων. Σε αυτό περιέχονται παραδοσιακά ελληνικά τραγούδια με θέμα τη θάλασσα, ενώ δίνονται πληροφορίες για τα μουσικά όργανα που χρησιμοποιεί ο λαός μας στην παραδοσιακή μουσική.

Η έναρξη του μαθήματος μπορεί να γίνει με μια συζήτηση για τη γεωγραφική θέση της Ελλάδας στο σταυροδρόμι τριών ηπείρων, ενώ στη συνέχεια θα επικεντρωθεί στο θαλάσσιο **χώρο** της πατρίδας. Στόχος είναι να αναδειχθεί ο ρόλος της θάλασσας στην **επικοινωνία** των λαών, στην **αλληλεπίδραση** των πολιτισμών, στη **μεταβολή** των μουσικών παραδόσεων και στον **πολιτιστικό** αλληλεμπλουτισμό. Ο χάρτης της Μεσογείου θα είναι πολύ χρήσιμος γιατί θα προσφέρει και οπτική απεικόνιση του χώρου (**Γεωγραφία, Ιστορία**).

13. Αιγαίο των Αγγέλων. Έκδοση Πειραματικού Μουσικού Γυμνασίου-Λυκείου Παλλήνης. Επιμέλεια: Θ. Σουλτακέλλη.

Στη συνέχεια παίζονται τα μουσικά αποσπάσματα με θέμα τη θάλασσα (**Audio CD, εγγραφές 36, 37, 38**) που θα αποτελέσουν την αφορμή για να συζητηθεί η μορφολογία τους και θα προσεγγιστούν μέσα από την ενεργητική ακρόαση.

Το τραγούδι Τα караβάκια (**Audio CD, εγγραφή 39**) θα ταξιδέψει τους μαθητές στις ελληνικές θάλασσες και θα αποτελέσει το υλικό για τις δραστηριότητες εκτέλεσης (τραγούδι, ρυθμική συνοδεία, αυτοσχεδιασμός). Οι στίχοι του δίνουν ιδανικές ευκαιρίες για σύνδεση με τη **Γεωγραφία**, τη **Γλώσσα** και την **Αισθητική Αγωγή** και οι δημιουργικές δραστηριότητες που μπορεί να προκύψουν είναι πολλές.

Στην ενότητα αυτή εκτός από το τραγούδι Τα караβάκια ο εκπαιδευτικός μπορεί να επιλέξει τραγούδια με θέμα τη θάλασσα είτε από τον πλούτο της δημοτικής παράδοσης είτε από το χώρο του έντεχνου τραγουδιού.

Η ποίηση (**Γλώσσα**) και η **Φυσική** μπορούν να συνδεθούν με τη **Μουσική** και ένα μεγάλο κοχύλι από τη θάλασσα μπορεί να αποτελέσει:

- την πηγή έμπνευσης του νομπελίστα ποιητή Ο. Ελύτη
- το αντικείμενο μελέτης του ήχου για ένα φυσικό
- ένα μέσο **επικοινωνίας** για τους ναυτικούς
- ένα μουσικό... όργανο που θα χρησιμοποιηθεί στις ηχοϊστορίες!

Οι δραστηριότητες στο τετράδιο εργασιών έχουν σχεδιαστεί για να γίνουν από τους μαθητές ατομικά ή ομαδικά όχι στον περιορισμένο χρόνο της μιας διδακτικής ώρας την εβδομάδα που διατίθεται για τη Μουσική Αγωγή αλλά σε άλλο χρόνο (στο σπίτι, στο πλαίσιο του Ολοήμερου Σχολείου ή της Ευέλικτης Ζώνης).

Δεν δίνονται ως υποχρεωτική εργασία αλλά ως δημιουργικά ερεθίσματα στους μαθητές που το επιθυμούν για να εμπεδώσουν τις νέες πληροφορίες, να δημιουργήσουν, να κατασκευάσουν και να ερευνήσουν.

ΤΑ ΚΑΡΑΒΑΚΙΑ

Κουμπή-Γεωργουσόπουλου

The musical score for "ΤΑ ΚΑΡΑΒΑΚΙΑ" is written in G major (one sharp) and 2/4 time. It consists of an introduction, a main melody, a "canto" section, and a "refren" (chorus). The chords are: Em, G, A, D, Em, G, A, D, D, G, D, Bm, A, D, D, Em, G, A, D, D, A, D. The score includes fingerings (1-5) and a key signature of one sharp (F#).

23. Μουσική και άλλες τέχνες

Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Μουσική ορολογία: χορδόφωνο, άρπα πόρτας, χορδές, μουσικό γλιπτό

Υλικά: τα εργαλεία και υλικά για την κατασκευή της άρπας πόρτας, συνοδευτικό CD, CD player, υλικά ζωγραφικής

Σχετικοί χώροι: Εθνική Πινακοθήκη ή άλλοι χώροι τέχνης

Διδακτικοί στόχοι:

- Να διερευνήσουν βιωματικά τη σχέση της μουσικής με τις άλλες τέχνες.
- Να δημιουργήσουν εικαστικά έργα με μουσικά θέματα.
- Να κατασκευάσουν ένα μουσικό γλιπτό.
- Να τραγουδήσουν και να ανακαλύψουν τη λειτουργία της μουσικής σε άλλες μορφές τέχνης.
- ΝΑ ΨΥΧΑΓΩΓΗΘΟΥΝ.

Η σύντομη εισαγωγή για το ρόλο της μουσικής και τη σύνδεσή της με τις άλλες τέχνες αποτελεί το έναυσμα για διάλογο και ανάδειξη των ιδεών και απόψεων των μαθητών.

Δίνεται ένα απόσπασμα που προσφέρεται για τη δημιουργία ενός εικαστικού έργου. Ακολουθούν μερικές δραστηριότητες πειραματισμού για να αναδειχθεί η λειτουργία της μουσικής στα κινηματογραφικά, τηλεοπτικά και θεατρικά έργα. Οι δραστηριότητες αυτές θα γίνουν στο σπίτι.

Δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στη μουσική που γράφτηκε για τον ελληνικό κινηματογράφο και που είναι πολύ οικεία στα παιδιά αυτής της ηλικίας.

Υπάρχει η ακρόαση δύο αποσπασμάτων από έργα των κορυφαίων μας συνθετών Μ. Χατζηδάκι – Μ. Θεοδωράκη (Audio CD, εγγραφές 40,41) και το τραγούδι Η Κυριακή που δίνει την ευκαιρία στους μαθητές να τραγουδήσουν και να ψυχαγωγηθούν. Στο τετράδιο εργασιών υπάρχει χώρος για να περιγράψουν οι μαθητές μια δική τους σκηνή με βάση τους στίχους του τραγουδιού. Η δραστηριότητα αυτή μπορεί να ανατεθεί ως εργασία για το σπίτι.

Στο τετράδιο εργασιών θα βρείτε επίσης αναλυτικές οδηγίες για μια κατασκευή που συνδέει τη μουσική με τα εικαστικά και δίνει στους μαθητές τη δυνατότητα να δημιουργήσουν και να αυτοσχεδιάσουν.

Διάρκεια: 1 διδακτική ώρα

Μουσική ορολογία: ενορχηστρωτής, μουσικός παραγωγός, ηχητικό δείγμα (demo), αίθουσα ηχογραφήσεων (studio), μίκτς, μικρόφωνο, μεγάφωνο, ηχολήπτης, ενισχυτής, εφέ (effect), λογισμικό (software)

Υλικά: το μουσικό λογισμικό για το μάθημα της Μουσικής Αγωγής, CD player, το CD που συνοδεύει το βιβλίο, ηλεκτρονικοί υπολογιστές με κάρτα ήχου (αίθουσα πληροφορικής του σχολείου), μικρόφωνα, μίκτς, καλώδια, κασετόφωνο με άγραφη κασέτα

Σχετικοί χώροι: αίθουσα ηχογραφήσεων (studio)

Διδακτικοί στόχοι:

- Να γνωρίσουν οι μαθητές τα επαγγέλματα που έχουν σχέση με την παραγωγή ενός CD.
- Να δημιουργήσουν ένα παιχνίδι ρόλων με τα επαγγέλματα αυτά.
- Να γνωρίσουν τις δυνατότητες που προσφέρει η ψηφιακή τεχνολογία σε σχέση με τη μουσική.
- Να αναγνωρίσουν τα βασικά εργαλεία για την ηχογράφηση, επεξεργασία και αναπαραγωγή της μουσικής.
- Να χρησιμοποιήσουν διαλογικό εκπαιδευτικό λογισμικό και μέσα ηχογράφησης και αναπαραγωγής του ήχου για την καταγραφή των δημιουργιών τους.
- ΝΑ ΨΥΧΑΓΩΓΗΘΟΥΝ.

Διαθεματικές έννοιες: αλληλεπίδραση, επικοινωνία, μεταβολή, πολιτισμός, διάσταση (χώρος-χρόνος)

Προεκτάσεις: Γλώσσα, Αισθητική Αγωγή, Φυσική, Πληροφορική

Η ενότητα αυτή περιέχει πλήθος πληροφοριών για τα επαγγέλματα που σχετίζονται με την παραγωγή ενός μουσικού CD και τα μέσα ηχογράφησης, επεξεργασίας και αναπαραγωγής της μουσικής.

Στόχος δεν είναι να «μάθουν» οι μαθητές όλες αυτές τις πληροφορίες, αλλά να τις χρησιμοποιήσουν στο παιχνίδι ρόλων που αποτελεί τον κορμό αυτής της διδακτικής ώρας.

Έτσι το υλικό στο βιβλίο του μαθητή και στο τετράδιο εργασιών, αν συνδυαστεί κατάλληλα με το διαλογικό εκπαιδευτικό λογισμικό που έχει δημιουργήσει το Π.Ι., θα δώσει τη δυνατότητα στα παιδιά να βιώσουν τη χαρά της δημιουργίας και να συνδέσουν δημιουργικά την **Πληροφορική**, την **Τεχνολογία**, τη **Φυσική** και τη **Μουσική**.

Στο συνοδευτικό CD έχουν ενταχθεί δύο αποσπάσματα από το τραγούδι Μη βάζεις μαύρο. Το πρώτο απόσπασμα είναι από το δείγμα (demo) (**Audio CD, εγγραφή 42**) και το δεύτερο από την τελική ηχογράφηση του τραγουδιού (**Audio CD, εγγραφή 43**). Η ακρόαση αυτών των αποσπασμάτων θα βοηθήσει τα παιδιά στη δική τους προσπάθεια.

Στην ίδια κατεύθυνση κινείται και η δραστηριότητα που περιλαμβάνεται στο τετράδιο εργασιών με την ακρόαση τριών εκτελέσεων της 5ης Συμφωνίας του Μπετόβεν (Beethoven) (**Audio CD, εγγραφή 44**).

Για να φτιάξουν το δικό τους δείγμα, τα παιδιά θα χρησιμοποιήσουν ή ένα τραγούδι που το έχουν επεξεργαστεί σε προηγούμενη ενότητα όπως *Η Κυριακή* της ενότητας 23 ή κάποια δική τους δημιουργία από το αρχείο της τάξης.

Η ενότητα αυτή μπορεί να απλωθεί και σε περισσότερες διδακτικές ώρες και να γίνει ένα διαθεματικό σχέδιο δράσης που θα οδηγήσει στην παραγωγή ενός ολόκληρου CD από τους μαθητές.

Στη σελίδα 46 του τετραδίου εργασιών οι μαθητές εμπεδώνουν τις καινούργιες έννοιες, συμπληρώνοντας τις λέξεις που λείπουν από μια μικρή ιστορία.

25. Μελωδικό αντίο

Διάρκεια: 1 ή περισσότερες διδακτικές ώρες

Υλικά: ό,τι χρειάζεται για να οργανωθεί μια σχολική παράσταση

Διδακτικοί στόχοι:

→ ΝΑ ΨΥΧΑΓΩΓΗΘΟΥΝ.

Η τελευταία ενότητα έχει ένα και μόνο στόχο: την ψυχαγωγία (με όλη τη σημασία της λέξης) των μαθητών. Όλα όσα έγιναν κατά τη διάρκεια των προηγούμενων ενοτήτων μπορούν εδώ να μετασχηματιστούν σε μια πολύτεχνη έκφραση όπου οι μαθητές θα τραγουδήσουν, θα χορέψουν, θα ζωγραφίσουν, θα δραματοποιήσουν κ.λπ.

Το τραγούδι που δίνεται δεν είναι βέβαια το μόνο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί! Είναι ενδεικτικό και μπορεί να αποτελέσει το έναυσμα για την έναρξη της προσπάθειας!

Το αποτέλεσμα αυτής της προσπάθειας θα πρέπει να ηχογραφηθεί και να βιντεοσκοπηθεί για να αποτελέσει το «μελωδικό αντίο» όχι μόνο για τη συγκεκριμένη σχολική χρονιά αλλά και για ολόκληρο το δημοτικό σχολείο. Ανάλογα με το επίπεδο της ομάδας και τις δυνατότητες που υπάρχουν αυτό μπορεί να οδηγήσει στην οργάνωση ενός διαθεματικού σχεδίου εργασίας ή ακόμα και στην παραγωγή ενός CD.

Στο τετράδιο εργασιών οι μαθητές μπορούν να

14. Το εξώφυλλο του ψηφιακού δίσκου που οι μαθητές της Στ' τάξης του 13ου Δ.Σ. Πειραιά ηχογράφησαν το 2000. Παραγωγή: Παναγιώτης Καμπύλης.

βρουν ιδέες για να δημιουργήσουν ένα χιουμοριστικό μουσικό ρεύκωμα που θα αποτελέσει άληλη μια ζωντανή ανάμνηση από τη χρονιά που πέρασε, καθώς και το δικό τους επιτραπέζιο μουσικό παιχνίδι.

Στο παιχνίδι αυτό οι ίδιοι οι μαθητές θα φτιάξουν τους κανόνες με κέφι και φαντασία! Κάθε κουτάκι μπορεί να περιλαμβάνει μια μουσική δοκιμασία, π.χ. «παίξε το ρυθμό τσάμικο σε ένα τύμπανο» ή «τραγούδησε με φωνή σοπράνο μια στροφή από το αγαπημένο σου τραγούδι».

Ο εκπαιδευτικός λειτουργεί ως εμπνευστής και ως μέλος της ομάδας.

Καλή επιτυχία!

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Βιβλιογραφία

- Ardley, N. (1988). Μουσικά Όργανα. Αθήνα: Δελθθανάσος.
- Bamberger, J. (2000). Music, Math and Science: Towards an Integrated Curriculum. *Journal for Learning Through Music*, Summer 2000, 32-35.
- Belis, A. (1985). Οι Πηγές της Αρχαίας Ελληνικής Μουσικής. *Αρχαιολογία*, 14, 8-15.
- Bono, d. E. (1992). *Teach your Child how to Think*. New York: Penguin.
- Bursch, P., & Keusgen, K.-D. (1991). Ερασιτεχνική Ηχογράφηση. Αθήνα: Fagotto.
- Coleman, S. (1922). *Creative School Music*. New York: G.P. Putnam' s Sons.
- Cox, J. (1996). *Your Opinion, Please! How to Build the Best: Questionnaires in the Field of Education*. Thousand Oaks, Calif.; London: Corwin Press: Sage.
- De Bono, E. (1990). *Lateral thinking: a Textbook of Creativity*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Deyries, B., Lemery, D., & Sadler, M. (1985). Η Ιστορία της Μουσικής σε Σκίτσα. Αθήνα: Γράμματα.
- DFEE-QCA (1999). *Music: The National Curriculum for England Key Stages 1-3*. London: Stationery Office.
- Diakidoy, I.-A., & Kanari, E. (1999). Student Teachers' Beliefs about Creativity. *British Educational Research Journal*, 25(2), 225-243.
- Drew, H. (1993). Το Πρώτο Βιβλίο Μουσικής. Αθήνα: Εκδόσεις Μαργαρίτα.
- Elliott, D. J. (1995). *Music Matters: a New Philosophy of Music Education*. New York; Oxford: Oxford University Press.
- Elliott, D. J. (2005). *Praxial Music Education: Reflections and Dialogues*. New York; Oxford: Oxford University Press.
- Gardner, H. (1993). *Frames of Mind: the Theory of Multiple Intelligences (New ed.)*. London: Fontana.
- Gardner, H., & Perkins, D.N. (1998). *Art, Mind and Education: Research from Project Zero*. Ann Arbor: UMI.
- Greene, A. (1991). Πώς να Μιλάτε και να Τραγουδάτε Σωστά. Αθήνα: Fagotto.
- Havighurst, J. (1998). *Making Musical Instruments by Hand*. Gloucester - USA: Rockport Publishers.
- Hopkin, B. (1999). *Making Simple Musical Instruments*. Asheville - USA: Lark books.
- Hynymen, A. (2003). *Musikantti 5-6*. Helsinki: Otava.
- Kampylis, P., & Berki, E. (2005, December 1-2). *Mus-ecology: Enchancing Critical Thinking and Creative Learning Through the Construction of Handmade Musical Instruments*. Paper presented at the Interlearn - Multidisciplinary Approaches to Learning, Finlandia Hall, Helsinki, Finland.
- Linnankivi, M., Perkiö, S., & Salovaara, I. (1997). *Musiikin Aika 3-4*. Helsinki: WSOY.
- Mathey, P., & Panagopoulos-Slavik, A. (1993). *A Supplement to Music for Children*. London: Schott.
- McClellan, R. (1997). Οι Θεραπευτικές Δυνάμεις της Μουσικής. Αθήνα: Fagotto.
- Midgley, R. (Ed.). (1997). *Musical Instruments of the World*. New York: Sterling Publishing.
- Minsky, M. (1981). Music, Mind, and Meaning: Sonata as Teaching Machine? *Computer Music Journal*, 5(3), 28-44.
- Morgan, M. (1999). *Mutant Message from Forever*. New York: Harper Collins.
- Pogue, D., & Speck, S. (1997). Κλασική Μουσική για Πρωτάρηδες. Αθήνα: Κλειδάριθμος.
- Regner, H. (1988). *As μάθουμε να Αγαπάμε τη Μουσική*. Αθήνα: Dian Books.
- Roberts, R. (1969). *Musical Instruments Made to Be Played*. Leicester: Dryad Press.
- Seashore, C. (1938). *The Psychology of Music*. New York: McGraw-Hill.
- Sternberg, R.J. (1999). *Handbook of Creativity*. Cambridge, U.K.: Cambridge University Press.
- Storms, G. (1996). 100 Μουσικά Παιχνίδια. Αθήνα: Νικολαΐδης.
- Vygotsky, L.S. (2000). *Nous στην Κοινωνία - Η Ανάπτυξη των Ανώτερων Ψυχολογικών Διαδικασιών*. Αθήνα: Gutenberg.
- Wheway, D., & Thomson, S. (2002). Εξερευνώντας τη Μουσική... μέσα απ'ό την Ποίηση, την Τέχνη, την Επιστήμη, τα Μαθηματικά, την Ιστορία, τη Γεωγραφία, την Κίνηση, τα Παιχνίδια Λόγου, τους Μύθους. Αθήνα: Νήσος.
- Wiertsema, H. (1991). 100 Παιχνίδια με Κίνηση. Αθήνα: Νικολαΐδης.

- Αμραντιδής, Α. (1990). Το Τονικό Μουσικό Σύστημα. Αθήνα: Κ. Παπαρηγορίου - Χ. Νάκας.
- Ανδρούτσος, Π. (1995). Μέθοδοι Δδασκαλίας της Μουσικής. Αθήνα: Νικολαΐδης.
- Ανωγειανάκης, Φ. (1976). Ελληνικά Λαϊκά Μουσικά Όργανα. Αθήνα: Μ.Ι. Εθνικής Τραπέζης.
- Αργυρίου, Μ. (2005). Πληροφορική Κουλτούρα και Εκπαιδευτική Τεχνολογία στο Μάθημα της Μουσικής. Μια Διαθεματική Προσέγγιση. 1ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ε.Ε.Μ.Α.Π.Ε. Αθήνα.
- Βακαλόπουλος, Α., κ.ά. (1975). Ιστορία του Ελληνικού Έθνους - Η Ελληνική Επανάσταση (Τόμος ΙΒΔ). Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Βασιλειάδης, Σ., Φραγκούλη, Α., & Ασημομύτης, Β. (1989). Η Μουσική μέσα από την Ιστορία της - ΒΔ Γυμνασίου. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Βοσνιάδου, Σ. (2002). Πώς Μαθαίνουν οι Μαθητές. Αθήνα: Εκδοτικές Επιχειρήσεις Γ. και Κ. Δαρδανού.
- Γαρίνης, Α. (1993). Ρυθμολογία και Ανάλυση. Αθήνα.
- Γεωργίου, Ν. (2000). Μέθοδος Ορθοφωνίας - Ορθοφωνία, φωνητική, τραγούδι. Αθήνα: Βεργίνα.
- Γρηγορίου, Μ. (1994). Μουσική για Παιδιά και για Έξυπνους Μεγάλους (Τόμος ΑΔ). Αθήνα: Νεφέλη.
- Γρηγορίου, Μ. (1994). Μουσική για Παιδιά και για Έξυπνους Μεγάλους (Τόμος ΒΔ). Αθήνα: Νεφέλη.
- Γρηγορίου, Μ., Κουρουπός, Γ., Κυπριούγος, Ν., & Μαραγκόπουλος, Δ. (1985). Ανάπτυξη του Μουσικού Αισθητηρίου στα Παιδιά του Δημοτικού Σχολείου. Αθήνα.
- Θεοδωράκη, Μ. (1997). Μελοποιημένη Ποίηση - Τραγούδια (Τόμος ΑΔ). Αθήνα: Ύψιλον Βιβλία.
- Θερμός, Ν. (1995). Μουσικό Ημερολόγιο. Αθήνα: Fagotto.
- Καμπύλης, Π., & Σπ. ετσιώτης, Ι. (2000). Το Εργαστήρι της Μουσικής. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Καμπύλης, Π., & Σπ. ετσιώτης, Ι. (2002). Η Αόρατη Ορχήστρα Συνοδεύει τα Τραγούδια μας. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Καμπύλης, Π., & Σπ. ετσιώτης, Ι. (2004). Παιδαγωγικές Σπουδές εξ Αποστάσεως στη Μουσική Αγωγή. Αθήνα: ΕΠΙ Παιδαγωγικό Σπουδαστήριο Ομίλου Ξυνή.
- Καμπύλης, Π. (2005). Αισθητική Αγωγή και Νέες Τεχνολογίες. Στο: Μ. Αλεξάκου & Κ. Σπ. ετσιώτου (Επιμ.), Η Συμβολή των Τεχνών στην Αγωγή και Εκπαίδευση των Παιδιών μας (σελ. 57-68). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Καμπύλης, Π. (2005). Μουσική Αγωγή και Νέες Τεχνολογίες. Εκπαίδευση και Νέες Τεχνολογίες (2), 21-24.
- Καμπύλης, Π., Σπ. ετσιώτης, Ι., & Σταματίου, Χ. (2005). Μουσική Δημιουργία και Τεχνολογία, ΑΔ Πανελλήνιο Συνέδριο Ε.Ε.Μ.Α.Π.Ε. Αθήνα.
- Καρακάσης, Σ. (1970). Ελληνικά Μουσικά Όργανα. Αθήνα: Δίφρος.
- Κλεισάδης, Ι. (1997). Βίος και Πολιτεία Γιώργου Ζαμπέτα. Αθήνα: Εκδόσεις Ντέφι.
- Κοφτερός, Δ. (1991). Δοκίμιο για το Ελληνικό Σαντούρι. Αθήνα - Γιάννινα: Δωδώνη.
- Κυριακόπουλος, Δ., & Γρισόπουλος, Τ. (1992). 170 Γορτυνιακά Δημοτικά Τραγούδια. Αθήνα: Εταιρεία Πελοποννησιακών Σπουδών.
- Λεούση, Λ. (2003). Ιστορία της Ελληνικής Μουσικής. Αθήνα: Άγκυρα.
- Μακροπούλου, Ε., & Βαρελάς, Δ. (2001). Μουσική - το πιο Συναρπαστικό Παιχνίδι. Αθήνα: Fagotto.
- Ματέυ, Π. (1986). Ρυθμική. Αθήνα.
- Ματαγγούρας, Η. (2004). Η Διαθεματικότητα στη Σχολική Γνώση. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Μαυροειδής, Μ. (1994). Ανθολογία Ελληνικής Παραδοσιακής Μουσικής. Αθήνα: Fagotto.
- Μαυροειδής, Μ. (1996). Παραδοσιακά Κρουστά Όργανα. Αθήνα: Fagotto.
- Μιχαηλίδης, Σ. (1981). Εγκύκλιος αΐδεια της Αρχαίας Ελληνικής Μουσικής. Αθήνα: Μ.Ι. Εθνικής Τραπέζης.
- Μονεμβασιτίης, Γ. (1996). Τα Μουσικά Όργανα Παλιά και Νέα. Αθήνα: Μ.Ο.Σ.
- Μπεκίρος, Φ., & Τσαγγούρη, Ε. (1996). Ο Τσακωνικός Χορός. Λεωνίδιο.
- Νεοφύτου-Κυριακίδου, Γ. (2005). Μουσική... Μαθαίνω - Ανοικτό Σχέδιο Μαθημάτων Μουσικής - Λευκωσία.
- Ξανθάκος, Γ. (1998). Η Δημιουργικότητα στο Σχολείο. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Π.Ι. (2003). Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών Μουσικής: ΦΕΚ, τ. 2, αρ.φ. 304/13-03-03 (σε. 4069 - 4084).

- Παντελής, Γ. (1993). Η Αγωγή του Σύγχρονου Ελληνικού Τραγουδιού. Αθήνα: Εκδόσεις Ανδρομέδα.
- Παπαδόπουλος, Χ., Σπ.ετσιώτης, Ι., & Αναστασιάδης, Α. (2003). Μεθοδική Πρώτη Ανάγνωση της Βυζαντινής Εκκλησιαστικής Μουσικής. Αθήνα.
- Παπαδοπούλου, Ζ. (2000). Κάποτε στη Δήλο... η Μουσική και ο Χορός - Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα. Αθήνα: ΥΠ.ΠΟ. - ΚΑΔ ΕΠΚΑ.
- Παπακωνσταντίνου, Ν. (1985). Αγωγή του Λόγου - Ορθοφωνία. Αθήνα - Γιάννινα: Δωδώνη.
- Παπασηήλιος, Κ. (2005). Αρχαίων Ήχων Άρμοσις - Έρευνα, Μελέτη και Κατασκευή Ν. Μπ.ρας. Αθήνα: Κέδρος.
- Πηλέσσης, Α. (1992). Τέχνη και Τεχνολογία. Αθήνα: Σύγχρονη Μουσική.
- Πρίνου-Πολυχρονιάδου, Λ. (1989). Μουσική και Ψυχολογία. Αθήνα: Θυμάρι.
- Πυργιώτης, Δ (1995). Αρμονικό Συντακτικό. Αθήνα: Σύγχρονη Μουσική.
- Ριζόπουλος, Γ. (Ed.). (1987). Γνωριμία με τα Μουσικά Όργανα. Αθήνα: Φίλιππος Νάκας.
- Ροντάρι, Τ. (2001). Γραμματική της Φαντασίας - Εισαγωγή στην Τέχνη να Επινόεις Ιστορίες. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Σακελλαρίδη, Γ. (1992). Παίζοντας με τη Μουσική. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Σαρρής, Γ. (1999). Μουσικά Όργανα - Ο Ήχος της Ύλης και η Ύλη του Ήχου. Rom, 11.
- Σαρρής, Δ (2005). Πληροφορική Κουλτούρα και Εκπαιδευτική Τεχνολογία στο Μάθημα της Μουσικής. Μια Διαθεματική Προσέγγιση. 1ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ε.Ε.Μ.Α.Π.Ε. Αθήνα.
- Σέρρη, Λ. (1989). Δημιουργική Μουσική Αγωγή για τα Παιδιά μας. Αθήνα: Gutenberg.
- Σέρρη, Λ. (1991). Θέματα Μουσικής και Μουσικής Παιδαγωγικής. Αθήνα: Gutenberg.
- Σούζα, Κ. (1984). Γνωριμία με τη Μουσική. Αθήνα: Δάγραμμα.
- Σουληκάκη, Θ. (Ed.). (2005). Φιντάνι, Φιντανάκι - Παιδικά Σχολικά Τραγούδια. Αθήνα: Κέντρο Αιγαιακών Λαογραφικών και Μουσικολογικών Ερευνών.
- Σπ.ετσιώτης, Ι. (1998). Η Μουσική Εκπαίδευση στη Χώρα μας στο Τέλος του 20ου αι. . Σχολείο και Ζωή, 3.
- Σπ.ετσιώτης, Ι., & Καμπύλης, Π. (2001). Συμφωνική Ορχήστρα. Παράθυρο στην Εκπαίδευση, 7.
- Σπ.ετσιώτης, Ι., & Καμπύλης, Π. (2002). Αγγίζοντας την Κλασική Μουσική. Παράθυρο στην Εκπαίδευση, 17.
- Σπ.ετσιώτης, Ι., & Καμπύλης, Π. (2004). Χτίζοντας τη Μουσική. Παράθυρο στην Εκπαίδευση, 26.
- Σπυρίδη, Χ. (1996). Μουσική - Ακουστική. Θεσσαλονίκη.
- Σταυρίδης, Μ. (1985). Η Μουσική στην Εκπαίδευση. Αθήνα: Gutenberg.
- Στράτου, Δ (1966). Οι Λαϊκοί Χοροί - Ένας Ζωντανός Δεσμός με το Παρελθόν. Αθήνα.
- Στράτου, Δ (1978). Ελληνικοί Παραδοσιακοί Χοροί. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Χαδέλλης, Λ. (1992). Ήχος - Μουσική και Τεχνολογία (Τόμος ΑΔ). Αθήνα: Σύγχρονη Μουσική.
- Χολστ, Γ. (1991). Δρόμος για το Ρεμπέτικο. Λίμνη Ευβοίας: Ντενίζ Χάρβεϋ.
- Χρυσουλάκη, Σ. (Επιμ.). (2003). Μουσών Δώρα. Αθήνα: ΥΠ. ΠΟ.

Αξίες με... διάρκεια*

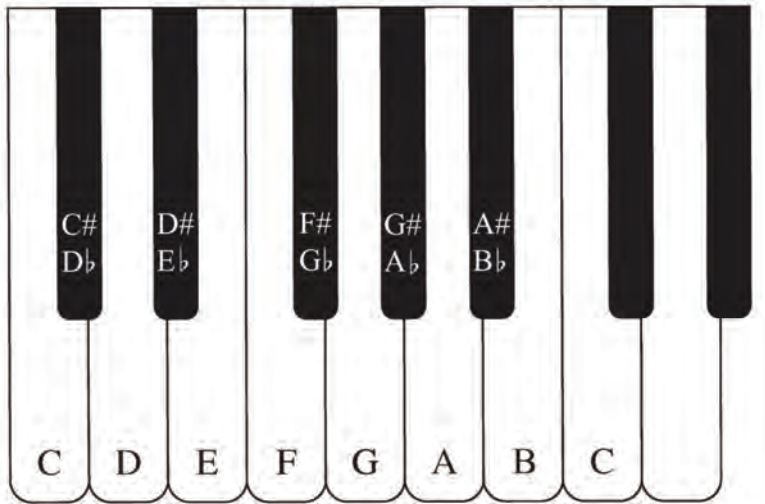
ΟΝΟΜΑΣΙΑ	ΣΥΜΒΟΛΙΣΜΟΣ	ΣΥΛΛΑΒΙΣΜΟΣ*	ΑΞΙΑ
ΟΛΟΚΛΗΡΟ		τ000-00-00-00	4/4
ΠΑΡΕΣΤΙΓΜΕΝΟ ΜΙΣΟ		τεε-εε-αα	3/4
ΜΙΣΟ		τεε-εε	2/4
ΠΑΡΕΣΤΙΓΜΕΝΟ ΤΕΤΑΡΤΟ		ταα-1	3/8
ΤΕΤΑΡΤΟ		ταα	1/4
ΟΓΔΟΑ		τί-τι	2/8
ΤΡΙΗΧΑ		τίριτι	1/4 (τα 3)
ΔΕΚΑΤΑ ΕΚΤΑ		τίριτιρι	4/16
ΠΑΥΣΕΙΣ			
ΟΛΟΚΛΗΡΟΥ	-	ένα-δύο-τρία-τέσσερα	4/4
ΜΙΣΟΥ	-	ένα-δύο	2/4
ΤΕΤΑΡΤΟΥ		ένα	1/4
ΟΓΔΟΥ		ες	1/8

Μοιράζοντας τις αξίες του τέταρτου και του μισού

* Ο πίνακας είναι από το βιβλίο Καμπύλης, Π., & Σπετσιώτης, Ι. (2000). *Το Εργαστήρι της Μουσικής*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Παίζοντας συγχορδίες με το πιάνο

C = ΝΤΟ

D = ΡΕ

E = ΜΙ

F = ΦΑ

G = ΣΟΛ

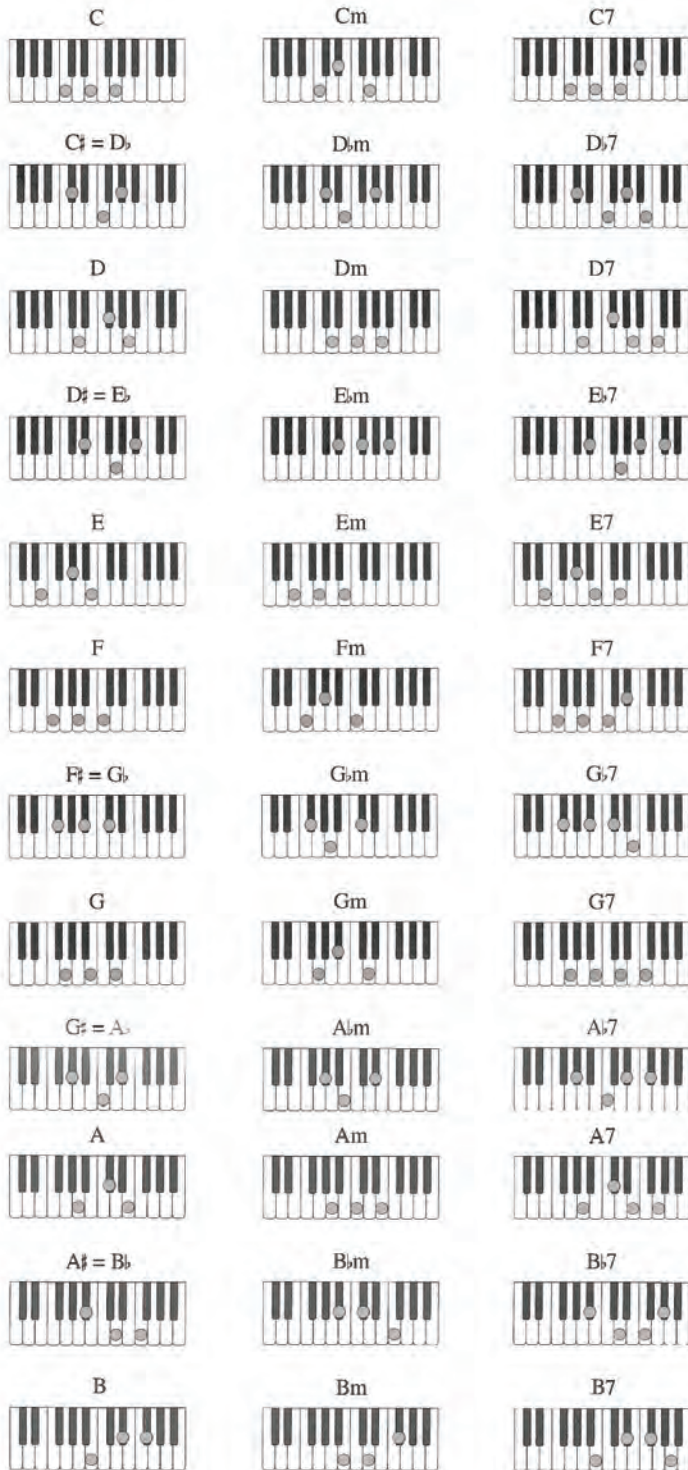
A = ΛΑ

B = ΣΙ

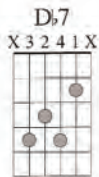
C = ΝΤΟ ΜΑΤΖΟΡΕ

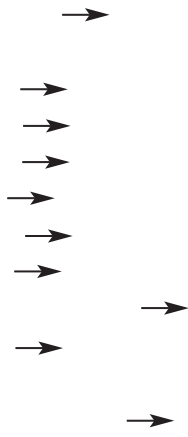
Cm = ΝΤΟ ΜΙΝΟΡΕ

C7 = ΝΤΟ ΕΒΔΟΜΗΣ

Παίζοντας συγχορδίες στην κιθάρα

Πηγές εικόνων*

- 4, 5, 8 Ανωγειανάκης, Φ. (1976). *Ελληνικά Λαϊκά Μουσικά Όργανα*. Αθήνα: Μ.Ι. Εθνικής Τραπέζης.
- 12 Γκίκας, Γ. (1975). *Μουσικά Όργανα και Λαϊκοί Οργανοπαίχτες στην Ελλάδα*. Αθήνα.
- 10 Γρηγορίου, Μ. (1994). *Μουσική για Παιδιά και για Έξυπνους Μεγάλους* (Τόμος Β'). Αθήνα: Νεφέλη.
- 1 Εφημερίδα *Ελευθεροτυπία*.
- 18 Σουλακέλλης, Θ. (επιμ.). *Αιγαίο των Αγγέλων*. Έκδοση Πειραματικού Μουσικού Γυμνασίου-Λυκείου Παλ-
λή-
νης.
2 Κλει-
άσιου, Ι.
(1997). *Βίος
και Πολιτεία
Γιώργου Ζαμ-
πέτα*. Αθήνα:
Εκδόσεις Ντέ-
φι.
6 Μο-
νεμβασίτης, Γ.
(1996). *Τα
Μουσικά Όρ-
γανα Παλιά
και Νέα*. Αθή-
να: Μ.Ο.Σ.
3, 9, 11, 13,
19 Αρ-
χείο Π. Καμ-
πύλη.
7 Παπα-
σπή-
λιος,
Κ.
- Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης δώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α').
- Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων/ ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.

(2005). *Αρχαίων Ήχων Άρμους - Έρευνα, Μελέτη και Κατασκευή Ν. Μπρας*. Αθήνα: Κέδρος.

“Σχέσεις-Ρυθμοί Τ.Ε.” 1998

Οι σχέσεις είναι ρυθμός και ο ρυθμός μετακίνηση μέσα στο χώρο και στο χρόνο

Κωνσταντίνος Παύλας

Κωδικός Βιβλίου: 0-10-0177

ISBN 978-960-06-2643-8

ITYE
“ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ”

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ
ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ & ΕΚΔΟΣΕΩΝ

(01) 000000 0 10 0177 8